

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

JAZYK – KULTÚRA - SPOLOČNOSŤ
(vzájomné súvislosti)

2

Vedecký zborník

Nitra
2014

Jazyk – kultúra – spoločnosť (vzájomné súvislosti) 2

Zodpovedný redaktor: Mgr. Pavol Adamka, PhD.

Vedecký redaktor: Prof. PaedDr. Elena Zelenická, PhD.

Recenzenti: Doc. PhDr. Ľubomír Guzi, PhD.
Doc. PaedDr. Jana Waldnerová, PhD.

Vedecký zborník si kladie za cieľ poodhaliť a osvetliť najrozmanitejšie stránky výskumu a interpretácie vzájomných vzťahov týchto navzájom determinovaných / determinujúcich faktorov v komplexných súvislostiach z lingvistického, literárnovedného, kulturologického a didaktického aspektu. Zameriava sa predovšetkým na nové filologické hľadania v oblasti recipročnej interakcie na línii Jazyk – Kultúra – Spoločnosť s nosným akcentom na úlohu médií v spoločnosti a ich vplyve na jazyk a kultúru.

Zborník vznikol v rámci riešenia projektu projektu KEGA 013UKF-4/2014: *Tvorba a implementácia inovačných modulov výučby anglického a ruského jazyka pre žurnalistov.*

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.

© Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2014

ISBN 978-80-558-0698-3
EAN 9788055806983

Obsah

Slovo na úvod	5
Spoločnosť, človek a kultúra – produkty konštruktivistického racionalizmu?	7
<i>Kristián Čechmánek</i>	
Interkultúrne jazykové vzdelávanie a vlastná integrita v systéme kultúry a vzdelávania	17
<i>Pavol Burel</i>	
Multikultúrnosť a slovenské médiá 2011-2013.....	23
<i>Jana Kozmonová</i>	
Языковая характеристика религиозной прессы в России.....	33
<i>Anna Petriková</i>	
Študenti mediálnych odborov a ich schopnosť používať programy na korigovanie textov.....	41
<i>Gabriela Magalová</i>	
Взаимодействие культур в межкультурной коммуникации.....	51
<i>Elena Zelenická</i>	
Vplyv politických ideológií na jazyk mediálneho politického diskurzu na príklade eufemizmov.....	59
<i>Marián Macho</i>	
Анализ текстов СМИ на уроках РКИ для журналистов	67
<i>Pavol Adamka</i>	
Beckettov Godot ako pretext.....	73
<i>Daniela Petriková</i>	
Literárne salóny a ženské periodiká ako mediálne fórum začiatkov ženskej literárnej tradície v arabskom prostredí.....	83
<i>Eva Al-Absiová – Marwan Al-Absi</i>	
Literárny festival ako zdroj odbornej aj edukačnej inšpirácie.....	89
<i>Martina Szabóová</i>	

Euroslopeňina: jazykový fenomén v súčasnej spoločnosti	95
<i>Lenka Michelčíková</i>	
Hospodárska lingvistiká v proménách paradigmatu	105
<i>Tomislav Potocký</i>	
Problematika preložiteľnosti a "nepreložiteľnosti" frazeologizmov na príklade prekladu slovenského umeleckého textu do nemčiny.....	111
<i>Renáta Machová</i>	
English in East Central Europe from Historical Perspective	121
<i>Olga Ruda</i>	
Языковая политика Российской Федерации и её приоритеты.....	129
<i>Ján Gallo</i>	

SLOVO NA ÚVOD

Milé kolegyne, milí kolegovia!

Pred dvoma rokmi sme sa v Jazykovom centre Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre rozhodli začať s novou sériou vedeckých zborníkov, ktoré by výraznejšie reflektovali vedecko-výskumné zameranie jednotlivých pracovníkov nášho centra, ako i spolupracujúcich pracovísk zo Slovenska a zahraničia. Tak v roku 2012 uzrel svetlo sveta zborník Jazyk – kultúra – spoločnosť (vzájomné súvislosti), ktorý sa v odbornej verejnosti stretol s kladným prijatím. Dnes Vám predkladáme jeho pokračovanie a veríme, že i štúdie, ktoré sme do neho zaradili tentokrát, si nájdu svojho adresáta a stanú sa zdrojom inšpirácie pre ďalšie výskumy v načrtnutých oblastiach. Ak sa tak stane, potom naše úsilie nebolo zbytočné.

Zborník vznikol v rámci riešenia projektu KEGA 013UKF-4/2014: *Tvorba a implementácia inovačných modulov výučby anglického a ruského jazyka pre žurnalistov*, preto je logické, že vo väčšine príspevkov je akcentovaná práve úloha médií v spoločnosti a ich vplyv na jazyk a kultúru. Kolegovia, prevažne zo slovenských pracovísk, zamerali svoju pozornosť na problematiku manipulatívnych diskurzov (K. Čechmáček), multikultúrnosti slovenských médií (J. Kozmonová), jazykové osobitosti politických diskurzov (M. Macho) a náboženských médií (A. Petriková); iní sa zamerali na praktické komunikačné a translatologické kompetencie študentov žurnalistiky vo vzťahu k cudzím jazykom (G. Magalová, P. Adamka, E. Zelenická). Celkový obraz vzájomnej determinácie jazyka, kultúry a spoločnosti sa snažia dotvoriť i ďalšie štúdie, ktoré sú zamerané primárne lingvisticky (T. Potocký, L. Michelčíková), literárnovedne (D. Petriková, E. Al-Absiová – M. Al-Absi), translatologicky (R. Machová), metodologicky (P. Burcl, M. Szabóová), resp. pokrývajú iné oblasti ich pôsobenia (O. Ruda, J. Gallo).

Na záver by som sa rád poďakoval prof. PaedDr. Elene Zelenickej, PhD. – vedeckému garantovi tohto zborníka, ako i jeho posudzovateľom Doc. PhDr. Ľubomírovi Guzimu, PhD. (Prešov) a Doc. PaedDr. Jane Waldnerovej, PhD. (Nitra).

Pavol Adamka
editor

SPOLOČNOSŤ, ČLOVEK A KULTÚRA – PRODUKTY KONŠTRUKTIVISTICKÉHO RACIONALIZMU?

SOCIETY, MAN AND CULTURE – PRODUCTS OF THE CONSTRUCTIVE RATIONALISM?

Kristián Čechmánek

Katedra teórie práva a ústavného práva, Právnická fakulta TU v Trnave, SR

V premedializovanej dobe 21. storočia možno len ťažko spochybňovať vplyv rôznych mediálnych formátov na spoločenské či kultúrne dianie. Otázkou zostáva, do akej miery je sociálna realita produktom takýchto vplyvov. Text si kladie za cieľ spochybníť populárnu tézu ľavicových intelektuálov, podľa ktorej je človek v liberálno-demokratických západných režimoch obeťou totálnej a cieľavedomej manipulácie a „[nemá] priestor na slobodné a kritické myslenie, prostredníctvom konfrontácie dvoch systémov uvažovania, a to konštruktivistického (naivného) racionalizmu a evolučného (kritického) racionalizmu. Základnou metódou príspevku je teda komparatívna metóda, ktorá umožní s poukazom na kritické myslenie zreteľne rozpoznať chybné predpoklady konštruktivistického uvažovania.

In the 21st century, the era vastly affected by media, one can hardly argue an influence of various medial formats on social or cultural life. There is a question, however, to what extent is social reality a product of these influences. The main objective of this article is to challenge a very common thesis among left-wing intellectuals according to which is the man living in liberal democracies a victim of absolute and purposeful manipulation and does have no space for free and critical thinking. The key method of realization of the goal is the comparison between two different systems of reasoning: constructive (naive) rationalism and evolutionary (critical) rationalism. Using the comparison it is possible to show clearly erroneous assumptions in constructivist thinking.

Kľúčové slová: konštruktivistický racionalizmus, kritický racionalizmus, média, kontrola, spontánny poriadok, totalitarizmus

Key words: constructivist rationalism, critical rationalism, media, control, spontaneous order, totalitarianism

Úvod

Asi len ťažko spochybňovať význam médií v informačnej spoločnosti 21. storočia. Všadeprítomné bilbory, televízne, rozhlasové či život znepríjemňujúce internetové pop-up reklamy sa stali nepochybiteľnou súčasťou sociálnej reality. Odhliadnuc od informačnej funkcie mediálnych komunikačných prostriedkov, účelom ich aktivity je predovšetkým komerčný a mocenský dosah na recipientov ich pôsobenia. Práve miera vplyvu médií na vnímanie, svet názor či život ľudí, bude predmetom nasledujúceho príspevku. Hneď na začiatku treba zdôrazniť, že sa nebudeme zaoberať otázkou, či média

vplyvajú alebo nevplyvajú na život jednotlivcov. Považujeme za samozrejmé, že takýto vplyv existuje, a teda nie je potrebné ho dokazovať. To čo nás zaujíma, bude intenzita vplyvu, konkrétne otázka, či takýto vplyv môže byť absolútny. Inými slovami, skúmame, či je človek obeťou totalitnej mediálnej indoktrinácie, bez možnosti úniku z takéhoto prostredia. Téza „mediálneho totalitarizmu“ pritom nie je vôbec nová. Veľmi intenzívne sa jej venoval napríklad Herbert Marcuse v práci Jednorozmerný človek, Jameson či Noam Chomsky vo svojej celoživotnej nelingvistickej spisbe. V dnešných dňoch je to však téma, ktorá si nachádza miesto skôr medzi tzv. konšpiračnými teoretikmi, ktorí vidia svet ako dokonalý totalitný systém orwellovského typu pod nadvládou úzkej skupiny oligarchov či vyvolených. Média sú potom prostriedkom udržateľnosti a indoktrinácie v takejto spoločnosti. Okrem spomenutých autorov nás bude zaujímať tiež domáca tvorba Ľuboša Blahu, ktorý v diele Matrix kapitalizmu, nadväzujúc na Benthemovsko-Foucaultovskú teóriu panoptickej superkontroly (Foucault, 2004, 200), Adorno a iných, prevažne ľavicových, intelektuálov, opakovane vyjadruje tézu o absolútnej moci mediálneho odkazu vo vzťahu k širokej verejnosti. Prax má, podľa Blahu, jasne ukazovať a potvrdzovať, že: „ľudia v liberálno-demokratických západných režimoch priestor pre slobodné a kritické myslenie nemajú.“ Inak povedané, podľa zmienovaných autorov sú súčasťou (kapitalistická) spoločnosť a nutne i kultúra (nielen ako umelecká činnosť, ale v najširšom zmysle slova ako súhrn hodnôt, myšlienok, zvykov a viery určitej skupiny ľudí) (Chase, 2005, 6-7) výsledkami racionálnej a cieľavedomej konštruktivistической činnosti médií.

Cieľom nasledujúceho príspevku je predovšetkým spochybníť a vyvrátiť vyššie uvedené názory a predstavy o totálnej kontrolovanosti a konštruovanej spoločnosti. Tento cieľ sa pokúsime realizovať prostredníctvom troch bodov. V prvom rade priblížime uvedenú predstavu mediálneho totalitarizmu a jej východiská. Načrtujeme problém utopizmu a konštruktivistického racionalizmu ako intelektuálneho odrazového mostíka pre chybné uvažovanie. V druhej časti sa budeme venovať problému spontánneho (reálneho) poriadku a organizovaného (fiktívneho) poriadku a ukážeme rozdiely a možnosti v ich realizácii. V poslednej časti budeme skúmať kompatibilitu spontánneho poriadku spoločnosti s už zmieneným mediálnym konštruktivizmom (alebo racionálnym konštruktivizmom vo všeobecnosti), a teda odpovieme na otázku, prečo je podľa nás nesprávne domnievať sa, že spoločnosť môže byť výsledkom akéhokoľvek cieľavedomej a plánovitej tvorby.

1 „[The] man is the measure of all things, of the existence of the things that are and the non-existence of the things that are not.“ Protagoras (Plato, 1921, 41)

S modelom spoločnosti, kde má každý svoje predpísané miesto a ktorý predpokladá určité, veľmi úzko profilované, vzorce správania svojich členov, sa v dejinách možno stretnúť opakovane. Z dôvodu priestoru len letmo spomenieme niekoľko príkladov. Platónov projekt ideálneho štátu s vylúčenou sociálnou mobilitou a nalinajkovanými cnosťami jeho obyvateľov, nazývaný sociálnou utópiou, je dobrým príkladom zriadenia s absolútnou pôsobnosťou štátneho informačného monopolu, ktorý v procese výchovy mládeže určuje hranice možného i želaného. Nie nepodobný koncept priniesol Aldous Huxley vo svojej (dys)tópii Krásny nový svet, v ktorom opisoval temnú víziu spoločenstva s takmer hermeticky uzavretou ideologickou štruktúrou. Iste by sa dalo pokračovať ďalšími tradičnými utopistami, avšak vzhľadom na účel práce bude celkom postačujúce, ak vymedzíme spoločného menovateľa „ideálnych“ spoločností. Všetky takéto zriadenia možno zaradiť do skupiny „zámerné a racionálne vytvorených útvarov“, ktoré fungujú za predpokladu **zachovania si vymedzených atribútov**, ktoré im prisudzujú ich tvorcovia. Ide tak o architektonické projekty spoločností *sui generis* vytvorené v laboratórnych podmienkach. Snahy efektívneho prenosu utopického zriadenia z papiera do reality sú nevyhnutne spojené s nutnosťou kontroly sociálneho experimentu a to až do nevyhnutnej miery, ktorou je totálna kontrola, pretože akákoľvek odchýlka bude spravidla viesť k sabotovaniu vytýčeného cieľa. Preto sú neraz podobné pokusy podrobované sústavnej kritike liberálnych filozofov. Slovom predstaviteľa nemeckej romantickej lyriky Friedricha Hölderina: „*Štát sa stal vždy pekлом na zemi vtedy, ak sa z neho človek pokúšal spraviť nebo.*“ (Hölderin, 1990, Hyperion 23) Jednou vetou, výsledkom utopizmu je otroctvo. Je prirodzené, že v podmienkach utopického sociálneho inžinierstva je koncept plurality ľudskej činnosti (Arendt, 1998, 8) z vôle človeka nahrádzaný konštruktom mnohosti, ktorá vyplýva priamo z načrtnutej osnovy. Inak povedané, spoločnosť je vnútorne členitá a diverzifikovaná len v rozsahu, ktorý predpokladá plán takéhoto usporiadania; môžeme teda hovoriť o akejsi predestinácii jednotlivca v prospech spoločného cieľa celku (Popper, 1994, 51). Ideálny štát predpokladá nemenné pravidlá vytesané na kameni. Akákoľvek zmena (či už politická alebo sociálna) v rámci štátu by totiž mohla naštartovať „degeneratívne“ zmeny v štáte a to predsa odporuje idei dokonalého ergo nemenného usporiadania spoločnosti. (Popper, 1994, 29) Podobné vlastnosti si všimla Hannah Arendt pri skúmaní totalitných štátov 20. storočia. Konkrétne akcentuje snahu totalitného zriadenia zabrániť akémukoľvek spontánnemu ľudskému konaniu či slobodnému činu, pretože každé takéto konanie bránilo v uskutočnení utopického ideálu, ktorý napríklad v očiach nacistov predstavoval vytvorenie čistej rasy alebo u komunistov beztriednu spoločnosť. (Arendtová, 1996, 627) Totálna kontrola jednotlivcov v ideálnom štáte je podmienkou *sine qua non* pre jeho zachovanie. Úlohou kontroly prostredníctvom šírenia strachu, teroru a propagandy sú poverené okrem iného i médiá. Nedá sa nespomenúť detskú knižku z domáceho prostredia s názvom

O zlém brouku bramborouku. Krátky text obohatený obrázkami vykresľoval Pásavku zemiakovú ako západom zoslanú biologickú zbraň, ktorej účelom bolo zlikvidovať socialistickú úrodu zemiakov. Propagandistický materiál sa snažil navodiť pocit ohrozenia a vykresliť zväz socialistických republík ako ideálny štát pokoja a trvalého mieru a všetky ostatné časti sveta ako zlo ohrozujúce výdobytky našej socialistickej spoločnosti. Izolácia, zasiatie strachu a nenávisťi malo mať za následok odpor k čomukoľvek americkému, a teda zabránenie zvedavosti a slobodnému bádaniu alebo akémukoľvek nepredvídateľnému a spontánnemu konaniu, ktoré sú pre totalitaristické štáty príčinou rozkladu. (Arendtová, 1996, 627)

Viera v naplnenie ideí utopizmu a možnosti absolútne kontrolovať obyvateľstvo prostredníctvom (napríklad) mediálneho obsahu sa spája so svetonázorom, ktorý veľmi podrobne opísal Hayek vo svojom diele Právo, zákonodarstvo a sloboda. Autor nazýva tento prístup ako **konštruktivistický racionalizmus** (podľa Poppera tiež naivný racionalizmus) alebo ako „...*antropomorfizmus primitívneho myslenia*...“ (Hayek, 2011, 27) či „...*karteziánsky konštruktivizmus*...“. (Hayek, 2011, 28) Hayek tvrdí, že ide o nesprávnu predstavu, podľa ktorej všetky inštitúcie a spoločnosť *per se* sú konštruktom vedomej ľudskej tvorby. Tento intencionalizmus je dobre viditeľný napríklad v Hobbesovej (Hobbes, 2011, 208-209) alebo Rousseauovej štátotvornej teórii spoločenskej zmluvy (Rousseau, 2010, 36) alebo tiež v Kelsenovej náuke pozitívneho práva. (Kelsen, 2008, 7) Základným problémom uvedenej formy racionalizmu je jej vzťah k skutočnosti. Táto koncepcia nielenže skutočnosť nereflektuje, ale ju úplne nahrádza fikciou výlučnej uvedomelej tvorby. Intencionálny racionalizmus tak paradoxne nie je vôbec racionálny, ale naopak, podlieha subjektivistickému omylu. Vylúčením akýchkoľvek premenných, ktoré odporujú filozofii konštruktivizmu, sa vytvára pozoruhodný kreacionistický systém myslenia, ktorý v určitom momente definitívne prestáva ašpirovať na kooperáciu s realitou. Fantastická ilúzia bezhraničnej, vedomej a tvorivej sebarealizácie človeka vo vzťahu k spoločnosti a iným ľuďom má koreň v jave, ktorý americký filozof libanonského pôvodu Nicholas Taleb nazval epistemická arogancia. Cieľom Taleba v práci Black Swan bolo akcentovať ľudskú „sleposť“ a nevedomosť vo vzťahu k skutočnosti prostredníctvom zdôraznenia náhody, ako frekventovaného a nepredvídateľného javu, a teda ukázať, že presvedčenie na základe ktorého je človek schopný vidieť veci také, aké sú, a na základe ktorého disponuje dostatočným poznaním a dokáže efektívne plánovať či predvídať, je omylom. (Taleb, 2007, xix) Je to teda problém schopnosti osoby nájsť hranice vlastnej informovanosti a absencia pokory. Podľa Hayeka: „...*hlavným dôvodom, prečo sa moderný človek stal neochotným si pripustiť, že od prírody dané medze jeho znalostí tvoria trvalú zábranu možnosti racionálne konštruovať celú spoločnosť, je jeho bezvýhradná dôvera v moc vedy.*“ (Hayek,

2011, 34) Konštruktivistický spôsob myslenia povzbudzuje učencov k popieraniu evolúcie a tradície či faktu a následnej cieľavedomej tvorbe spoločnosti od základov. Nechválne známou ukážkou arogancie subjektivistického (konštruktivistického) rozumu je napríklad Heideggerov prejav z 27. mája 1933, ktorý predniesol pri príležitosti svojho vymenovania za rektora na univerzite vo Freiburgu. Heideggera v prejave zdôraznil, že: „*Celá nemecká skutočnosť sa nacionálne socialistickým štátom zmenila a v dôsledku toho sa musí rovnako zmeniť celkový náš minulý spôsob chápania a myslenia... Len vodca, a len on je dnešnou i budúcou nemeckou skutočnosťou a zákonom...*“ (Dahrendorf, 2008, 14) Zdá sa, že Nietzsche mal pravdu, keď písal, že: človek stvoril Boha a Boh je mŕtvy. (Nietzsche, 1974, 57) Boh ako entita disponujúca všetkou mocou a poznaním bola nahradená človekom, bytosťou ktorej arogancii sa nemôže nič a nik rovnať. Nietzsche však dodáva: „*My sme, každý z nás, vzrastajúce vulkány blížiac sa k hodine svojej erupcie. Ale ako ďaleko alebo blízko je táto chvíľa povedať nevie nik, dokonca ani Boh...*“, čím chcel zrejme zdôrazniť epistemologické limity. (Nietzsche, 1974, 167) Utopizmus a totalitarizmus sú len jedným z príkladov konštruktivistického uvažovania. Táto intencionalistická forma reflexie histórie i sociálnej reality sa však neobmedzuje len na politických a právnych filozofov či predstaviteľov nedemokratických foriem vlád, ale sa rovnakým spôsobom dotýka aj všetkých tých, ktorí veria, že sú obeťami neobmedzenej totalitnej kontroly. V tejto chvíli je zrejmé, že ideológia konštruktivistického racionalizmu neovplyvnila len utopistov, diktátorov a plánovačov všetkých druhov, ale aj a vzhľadom na zameranie príspevku predovšetkým bežného človeka, ktorý akceptoval tézu naivného racionalizmu. Popperov ekvivalent racionalizmu s adjektívom naivný používame zámerne, pretože ide, ako sme už uviedli vyššie, o falošnú a nadnesenú predstavu o božskej schopnosti človeka tvoriť a poznať v absolútnom meradle. Švajčiarsky psychológ a epistemológ Jean Piaget opisuje podobné predstavy o svete pri vývojových etapách dieťaťa. Dieťa totiž zvykne hľadať za všetkým autorom. Piaget nazýva takéto tendencie artificializmom. Inými slovami dieťa prvotne považuje napríklad slnko alebo hviezdy za ľudské výtvary. (Piaget, 1929, 256-257) U dieťaťa je to však celkom prirodzené predovšetkým kvôli jeho intelektuálnym indispozíciám a nedostatku skúsenosti. Čo sa týka dospelého človeka, ten sa k konštruktivistickému presvedčeniu môže dopracovať okrem arogancie tiež nedostatkom kritického myslenia a chybným uvažovaním.

V snahe uzavrieť prvú časť sa pozrime na predpoklady mediálneho totalitarizmu. Už v úvode sme naznačili chabosť takéhoto presvedčenia. V skratke konštatujeme, že zdanie absolútnej moci a totálnej kontroly vyplýva zo zaužívanej predstavy konštruktivistického alebo naivného racionalizmu, teda z učenia, podľa ktorého človek, respektíve ľudský rozum je exkluzívnym tvorcom sociálnych inštitúcií a architektom spoločenského bytia. Ďalším

nevyhnutným krokom je nájsť odpoveď na otázku: „Ak je uvedený konštruktivistický variant uvažovania nesprávny, aká je alternatíva?“ Otázka smerujúca k druhej časti nám otvára problém spontánneho poriadku a evolučného (kritického) racionalizmu, ktorým sa budeme v druhom bode našej eseje zaoberať.

2 Život v Matrice alebo spontánnom poriadku?

Hoci ľudská márnivosť len ťažko znesie pohľad na skutočnú krehkosť rozumu, ktorý je zmietaný silami antagonistickej spoločenských vzťahov, náhod, omylov, ideologických nánosov a faktických nepresností, ale paradoxne práve takýto rozum je agansom pokroku, vedy, bohatstva a úspechu. Napríklad Taleb zdôrazňuje, že len málokto objav alebo vynález vzišiel z intencionalizmu, konkrétne: „...na rozdiel od učenia spoločenských vied, takmer žiadny objav alebo významnejší technologický pokrok vzišiel z návrhu alebo plánovania – boli len Čiernymi Labuťami.“ (Taleb, 2007, xxi) Konštruktivizmus spravidla vedie k chybným záverom, pretože konanie človeka je vo veľkej miere úspešné tým, že je prispôbované tak jednotlivým faktom, ktoré pozná, ako aj veľkému množstvu iných faktov, ktoré nepozná a ani poznať nemôže. (Hayek, 2011, 30) Človek sa teda musí prispôbovať všeobecným podmienkam, ktoré ho obklopujú, a to kontinuálnym podriaďovaním sa pravidlám, ktoré nevymyslel a nevytvoril, a ktoré neraz aj explicitne nepozná, hoci je ochotný ich pri svojom konaní rešpektovať. (Hayek, 2011, 30) Hovoriac o síce existujúcich, ale cielene nevytvorených podmienkach a pravidlách sa dostávame k dichotómií organizácie (organizovanej spoločnosti) a spontánneho poriadku. Ak spomíname organizovanú spoločnosť, nutne vychádzame z konštruktivistického racionalizmu a máme na mysli umelý, vytvorený poriadok. Takáto spoločnosť je uzavretá a nedemokratická. (Sartori, 1993, 50) Naopak, spontánnym poriadkom uvažujeme neorganizované, kultúrnou evolučnou selekciou podmienené usporiadanie spoločnosti, ktoré je produktom konania mnohých ľudí, avšak nie je výsledkom vedomej ľudskej tvorby. (Šmihula, 2013, 61-62) Z pohľadu spontánneho poriadku je preto nemožné hovoriť o už spomínanom zmluvnom pôvode štátu či o akomsi, človekom, cieľavedome vytvorenom práve. (Šmihula, 2011, 20) Logika zachovania pravidiel v spontánnom poriadku je úplne opačná ako v organizácii. Zatiaľ čo v organizovanej spoločnosti sa prvotne prijímajú pravidlá s očakávaním konkrétneho výsledku, v spontánnom usporiadaní takéto pravidlá prevládli, pretože umožnili prežitie skupiny. Inými slovami, neboli prijaté preto, že by mohli priniesť spoločnosti nejaký osôh. „Človek konal skôr ako myslel“ hovorí Hayek. Jedným dychom pokračuje: „...nechápal skôr ako konal“. Ľudské konanie vychádzalo zo skúsenosti, často bez ohľadu na osobný prospech, avšak s dôrazom na použitie postupov, ktoré prevážili ako výhodné a zvyšovali nádej na prežitie skupiny. (Hayek, 2011, 36)

V druhej časti sme sa snažili zdôrazniť fakt, že spontánny systém je nevyhnutným ideovým protikladom systému organizovaného (konštruovaného). Spontánny systém si vzhľadom na uvedené dovolíme označiť za reálny (dochádza k vývoju skrz mechanizmy kultúrnej evolučnej selekcie) a fungujúci na základe empirických poznatkov (konanie postavené na báze pokus/omyl), organizáciu zas ako systém ideálny alebo fiktívny (k vývoju dochádza prostredníctvom kultúrnej revolúcie), ktorý je prejavom snahy vymodelovať realitu ako reflexiu rozumu (bez ohľadu na iracionalitu idey). Zatiaľ čo reálny systém spravidla pretrváva (vývoj západnej liberálnej demokracie), pretože je kompatibilný s faktom (bilióny každodenných vzťahov medzi slobodnými jednotlivcami), fiktívny systém predstavujú ojedinelé a zväčša krátkodobé excesy narážajúce na limity nutnosti (napr. nemožnosť udržania totálne kontrolovanej spoločnosti, vývoj, apod.

3 „Things always become obvious after the fact” (Nassim Nicholas Taleb)

V poslednom bode tejto práce, nadväzujúc na predchádzajúce časti, sa budeme zaoberať otázkou reálnej možnosti akéhokoľvek druhu totálnej kontroly (v našom prípade mediálnej) a absolútnej, cieľavedomej spoločenskej konštrukcie. Ak vychádzame z faktov, ktoré boli predstreté a moderná, skutočne efektívna, mediálna (alebo akákoľvek iná) kontrola a tvorba spoločnosti by mala korešpondovať s tvrdením Blaha (a iných ľavicových intelektuálov), podľa ktorého: „...*nežijeme svoje vlastné, skutočné životy...*“, „*Prežívame presne také životy, aké kapitalistický systém chce, aby sme žili.*“ a v neposlednom rade: „*Sme výtvarmi kapitalizmu.*“ (Blaha, 2011, 35), potom platí, že existuje človek, entita alebo systém, ktorý je schopný úplného poznania a neomylného predvídania. Je holým faktom, že ak máme ambíciu niečo kontrolovať a ovládať, musíme nevyhnutne disponovať plnou vedomosťou o predmete kontroly. Neznáme alebo nevypočítateľné jednoducho cielene kontrolovať nejde, iba ak nepriamo. Blaha a jeho kolegovia svojím prístupom nechceme oživujú mýtus vševediaceho a všemocného, do spoločenského diania zasahujúceho, boha, prípadne dávajú božské vlastnosti konkrétnemu človeku, skupine alebo systému. Takáto forma racionalizmu je ale neudržateľná, postihnutá viacerými chybami uvažovania a možno ju nanajvýš označiť ako pseudovedecké konšpiračné teoretizovanie.

V prvom rade sa doteraz na žiadnom mieste zástancovia konštruktivistických teórií nevysporiadali s problémom spontánneho systému a jeho nespočítateľne veľkým množstvom sociálnych väzieb a vzťahov. Ak vieme, že na svete je približne 6 miliárd ľudí a každý jeden človek z uvedeného množstva dochádza do styku s inými, a to opakovane a s rôznym účelom, dôjdeme k záveru, že uskutočňovanie týchto vzťahov predstavuje pre kohokoľvek množinu nepredvídateľných udalostí, ktoré nemôže nikto predvídať a už vonkoncom kontrolovať. Svet preto možno opísať ako priestor

neurčitého množstva interakcií určitého množstva subjektov, ktoré sa z pohľadu nezávislého pozorovateľa (povedzme vlastníka médií) dejú bez evidentného účelu. Je samozrejme prirodzené, že mikrokosmos človeka alebo skupiny ľudí umožňuje intencionálne správanie, avšak čím je takáto skupina väčšia a čím väčšie množstvo vzťahov v nej prebieha, tým je konštruktivismus neefektívnejší a nereálnejší a v rámci nepriamej úmernosti konverguje k nule. Konštruktivistický prístup ďalej absolútne ignoruje fakty, akými sú evolúcia, biológia, genetika, atď. Je preukázané, že tvorba spoločenských inštitúcií je dlhodobý proces kultúrnej evolučnej selekcie a nie nápadu osvieteného filozofa.

Záver

Západná (kapitalistická) spoločnosť je ľavicovými intelektuálmi veľmi často označovaná ako totalitný priestor absolútnej kontroly. Komunikačným prostriedkom vôle najmocnejších a zároveň i nástrojom propagandy by mali byť masové komunikačné prostriedky. V našom príspevku sme chceli poukázať na faktickú nemožnosť totálneho vplyvu na človeka alebo spoločnosť (či už mediálneho alebo iného), a to predovšetkým z dôvodu nevyhnutnosti bezhraničnej vedomosti o všetkých vzťahoch a prvkoch v societe. Viera v neobmedzený kreatívny potenciál ľudského rozumu vlastný utopistom v reálnej situácii naráža na tvrdé mantinely reality. Tento vzťah sme vyjadrili komparáciou medzi dvoma spôsobmi uvažovania. Prvý spôsob je konštruktivistický racionalizmus (pri bližšom pohľade je to iracionalizmus), ktorý sa snaží prispôbiť realitu predstavám rozumu a druhý spôsob je kritický racionalizmus, ktorý akceptuje limity rozumu a prijíma realitu ako výsledok neintencionálnych evolučných procesov. Predstava diktátorov, neomarxistov, ale i konšpiračných teoretikov o možnosti totálne ovládať alebo byť totálne ovládaný je spôsobená chybným uvažovaním, ktoré tkvie v takzvanej epistemickej arogancii, teda v neschopnosti kriticky určiť limity svojich možností poznania (ovládajúci) alebo možností poznania iných ľudí (ovládani). Takáto predstava vedie nevyhnutne k ignorovaniu reality, evolúcie či iných faktov, ktoré ovplyvňujú vývoj v spoločnosti.

Literatúra

- ARENDR, Hannah. 1998. The Human Condition. Chicago : The University of Chicago Press, 1998. 350 s. ISBN 0-226-02599-3.
- ARENDRTOVÁ, Hannah. 1996. Původ totalitarismu I-III. Praha : OIKOYMENH, 1996. 670 s. ISBN 80-86005-13-5.
- BLAHA, Ľuboš. 2011. Matrix kapitalizmu. Bratislava : VEDA, 2011. 176 s. ISBN 978-80-224-1230-8.
- DAHRENDORF, Ralf. 2008. Pokoušení nesvobody: Intelektuálové v časech zkoušek. Jinočany : H&H, 2008. 229 s. ISBN 978-80-7319-065-1.

- FOUCAULT, Michel. 2004. Dozerať a trestať. Bratislava : KALLIGRAM, 2004. 310 s. ISBN 80-7149-663-4.
- HAYEK, Friedrich August. 2004. Cesta do otroctví. Brno : Barrister & Principal, 2004. 216 s. ISBN 80-86598-71-3.
- HAYEK, Friedrich, August. 2011. Právo, zákonodárství a svoboda. Praha : Prostor, 2011. 560 s. ISBN 978-80-7260-253-7.
- HOBBS, Thomas. 2011. Leviathan alebo Podstata, forma a moc štátu cirkevného a občianskeho. Bratislava : KALLIGRAM, 2011. 736 s. ISBN 978-80-8101-497-0.
- HUXLEY, Aldous. 1977. Brave New World. London : Granada Publishing, 1977. 206 s. ISBN 0-586-04434-5.
- HÖLDERLIN, Friedrich. 1990. Hyperion and Selected Poems. New York : The Continuum Publishing Company, 1990. 305 s. ISBN 0-8264-0333-6.
- CHASE, Oscar G. 2005. Law, Culture, and Ritual. New York : New York University Press, 2005. 207 s. ISBN 13: 978-0-8147-1651-9.
- CHOMSKY, Noam. 2014. Disident západu. Praha : KAROLINUM, 2014. 345 s. ISBN 978-80-246-2629-1.
- CHOMSKY, Noam. 1997. Media Control. New York : Seven Stories Press, 1997. 57 s. ISBN 1-888363-49-5.
- CHOMSKY, Noam. 1989. Necessary Illusions. London : Pluto Press, 1989. 573 s. ISBN 0-7453-0380-3.
- CHOMSKY, Noam. 1999. Profit Over People. New York : Seven Stories Press, 1999. 167 s. ISBN 1-888363-89-4.
- JAMESON, Frederic. 1997. Postmodernism or The Cultural Logic of Late Capitalism. Durham : Duke University Press, 1997. 296 s. ISBN 0-8223-0929-7.
- JOHNSON, Paul. 1999. Nepřátelé společnosti. Praha : Rozmluvy, 1999. 243 s. ISBN 80-85336-33-2.
- KELSEN, Hans. 2008. Pure Theory of Law. New Jersey : The Lawbook Exchange, Ltd, 2008. 356 s. ISBN-13 978-1-58477-578-2.
- MARCUSE, Herbert. 2007. One-Dimensional Man. New York : Routledge, 2007. 275 s. ISBN 978-0-415-28976-4.
- NIETZSCHE, Friedrich. 1974. The Gay Science. New York : Vintage Books, 1974. 397 s. ISBN 0-394-71985-9.
- PIAGET, Jean. 1929. The Child's Conception of the World. London : Routledge and Kegan Paul Ltd, 1929. 397 s. ISBN 0-7100-3068-1.
- PLATO. 1921. Theaetetus Sophist. London : William Heinemann, 1921. 152A. 459 s.
- PLATÓN. 2009. Štát. Bratislava : Kalligram, 2009. 460 s. ISBN 978-80-8101-185-6.
- POPPER, Karl Raimund. 1994. Otevřená společnost a její nepřátelé. Praha : OIKOYMENH, 1994. 357 s. ISBN 80-85241-53-6.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. 2010. O spoločenskej zmluve. Bratislava : KALLIGRAM, 2010. 168 s. a nasl. ISBN 978-80-8101-248-8.
- SARTORI, Giovanni. 1993. Teória demokracie. Bratislava : ARCHA, 1993. 513 s. ISBN 80-7115-049-5.
- SEKORA, Ondřej. 1950. O zlém brouku bramborouku. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy v Praze, 12 s. 1950.
- SOROS, George. 2001. Otvorená spoločnosť. Bratislava : KALLIGRAM, 2001. 384 s. ISBN 80-7149-408-9.

- ŠMIHULA, Daniel. 2013. Evolúcia práva. Bratislava : EPOS, 2013. 272 s. ISBN 978-80-8057-987-6.
- ŠMIHULA, Daniel. 2011. Najstaršie dejiny spoločnosti, štátu a práva. Bratislava : EPOS, 2011. 207 s. ISBN 978-80-8057-936-4.
- TALEB, Nassim Nicholas. 2007. Black Swan. New York : Random House, 2007. 369 s. ISBN 978-1-4000-6351-2.

INTERKULTÚRNE JAZYKOVÉ VZDELÁVANIE A VLASTNÁ INTEGRITA V SYSTÉME KULTÚRY A VZDELÁVANIA

INTERCULTURAL LANGUAGE EDUCATION AND PERSONAL INTEGRITY IN THE SYSTEM OF CULTURE AND EDUCATION

Pavol Burel

Jazykové centrum FF UKF v Nitre, SR

Autor analyzuje problémy interkultúrneho jazykového vzdelávania a vlastnej integrity v systéme kultúry a vzdelávania. Naznačuje príznačnosť vplyvu spoločnosti na formovanie eticko-hodnotového, morálneho, kultúrneho profilu človeka a dôležitosť správneho interkultúrneho a interjazykového transferu v komunikácii. V centre záujmu je interkultúrne vzdelávanie a jeho percepcia a reflexia.

The author is analysing the processes of intercultural language education and personal integrity in the system of culture and education. He is underlining the significance of the society's influence on the forming and shaping the ethical, moral, cultural profile of a man, and importance of the proper intercultural and interlingual transfer in communication. Focusing on intercultural education and its perception and reflexion.

Kľúčové slová: interkultúrne vzdelávanie, integrita človeka v systéme kultúry a vzdelávania

Key words: intercultural education, integrity of a man in the system of culture and education

1 Symbióza človeka a kultúry

Človek a kultúra tvoria od nepamäti symbiotickú dvojicu. V spoločenskom vývoji registrujeme rôzne etapy, v ktorých kultúra predstavuje jednu z primárnych potrieb progresu v danej komunite. Cez kultúru sa seba definuje a vníma svoju identitu. Primárna inicializácia existencie ľudského spoločenstva, pravidiel vnútornej štruktúry danej komunity, správania, sociálnych väzieb a modelov, integrita človeka v danom systéme – to všetko je podriadené kultúre predmetného spoločenstva.

Jednotlivé spoločenstvá alebo komunity venujú istým črtám svojej kultúry väčšiu pozornosť. Môže ísť o priamy pragmatický zámer. Tie postupne nadobúdajú podobu dominantných prvkov explicitne riadiacich všetky oblasti života.

Vzdelávacia potreba človeka vyplýva z existenčných nárokov prostredia. Najskôr to bola percepcia javov a procesov v prírode, neskôr imitácia a automatizácia rôznych fyzických prejavov. Nasledovalo zdokonaľovanie kognitívnych procesov cez kreatívnu činnosť, ktorá mala povahu manuálnu alebo mentálnu.

Požiadavka komunikácie priamo vychádza z potreby zdokonaľovať kvalitu života. Komunikácia v akejkoľvek forme bola a je jednou zo základných podmienok rozvoja. Do nej aktívne vstupuje kultúra – najmä jej dogmy, stereotypy a fenomény. Tie prirodzene neskôr presahujú jej rozmer. K danému presahu dochádza medzi jednotlivými susediacimi kultúrami. Preto hovoríme o interkultúrnej komunikácii.

Podľa slovníka kľúčových termínov ELE virtuálneho centra je *interkultúra* typ vzťahu, ktorý zámerne vzniká medzi kultúrami a ktorý podporuje dialóg a stretnutie medzi nimi, začínajúc vzájomným uznaním hodnôt a spôsobu života daných kultúr. Neberie si za cieľ zlúčiť dané kultúry v jednu, ale usiluje sa o ich posilnenie a kreatívne obohatenie.

2 Integrita človeka v systéme kultúry a vzdelávania

Človek je nosným elementom komunikácie a vzdelávania. Všetky procesy vo vnútri tohto metasystému závisia od konania a správania človeka. Je tu veľa multilaterálnych vzťahov, ktoré sa vzájomne podmieňujú a ovplyvňujú. V tomto hektickom prostredí sa zostrujú aj nároky na našu schopnosť zachytávať, triediť, odkódovať dôležité informácie. V procese spracovávaní informácií sa jazyk stáva jedným z dominantných prvkov.

„V diverzifikovanom priestore si každá etnická, náboženská, sociálna, resp. iná skupina ľudí hľadá svoje miesto. Každá spoločnosť má svoje kľúčové hodnoty, ktorých sa drží. Má oficiálne a neoficiálne pravidlá fungovania, stereotypy, ktoré následne zasahujú do spoločenských vzťahov a života každého jedného človeka.

Na základe dominancie určitého prvku dochádza k akulturačným procesom, ktoré sa môžu prejavovať pozitívne, ale aj negatívne, napr. kultúrnou a jazykovou asimiláciou. Ako sa hovorí – 'Melting Pot' (slov. taviaci kotlík), mohli by sme to všeobecne aplikovať na USA. Týmto výrazom sa označuje stav, keď heterogénna spoločnosť sa stáva viac homogénnou a jej rozdielne prvky a črty sa v prenesenom zmysle „stavujú“ a spájajú do jedného harmonického celku. Používa sa k opisu asimilácie prisťahovalcov, ktorí prišli do USA. Aj keď dnes sa demonštrujú odlišné postoje na báze multikulturalizmu, podľa ktorého sú kultúrne rozdiely v rámci spoločnosti cenné a mali by byť zachované. Stretávame sa aj s výrazom 'Salad Bowl' (slov. šalátová misa), kde sa rozličné kultúry miešajú, ale zároveň zostávajú odlišné.“ (Burel, 2012, s. 147-148)

Je veľmi dôležité, aby si človek uvedomil svoje „korene“. Nemáme ale na mysli len národnú, resp. národnostnú príslušnosť. Toto chápanie vlastného domicilu by bolo veľmi úzkoprse. Každý z nás stojí pred závažnou úlohou seba definície, hľadania vlastnej identity, uvedomenia si vlastnej jedinečnosti a výnimočnosti na tomto svete.

Človek, ani spoločnosť nezostávajú nemenné. Tieto procesy prebiehajú prirodzene a sú jedinečné. Nie je možné homogenizovať kultúry, ako poznamenáva Delgadová [s.a.]. Dodáva (ibid.): „Každá kultúra tvorí komplexné a jedinečné univerzum plné vlastných významov, ktoré sú kreatívnou a osobitou adaptáciou chápania ľudskej existencie. Cez svoju kultúru ľudia myslia a chápu zmysel života.“

Každá kultúra je jedinečná – ani lepšia, ani horšia. Je nutné sa vyhýbať uvedenému hodnoteniu. Prirodzená pre človeka je schopnosť adaptácie na zmeny. Pri prechode z jednej kultúry do inej dochádza ku konfrontácii, v ktorej sa plne prejaví.

Interkulturalitu je nutné chápať v zmysle interakcie vlastnej s inými kultúrami. Častým problémom vo vzájomných vzťahoch bývajú najmä rôzne predsudky a stereotypy, ktoré narušajú prirodzené vzťahy, zabráňujú kvalitatívnemu posunu, znemožňujú pozitívnu spätnú väzbu. Frekventovane aj s pomocou médií dochádza k demonizácii jednotlivých kultúr len na základe neznalosti, nežáujmu alebo strachu z inakosti.

Typická je stereotypizácia názorov a správania voči minoritám a prisťahovalcom na základe individuálnych negatívnych modelových situácií a prípadov z praxe. Aj keď nejde o kritickú situáciu, sú prítomné tendencie maximalizovať pocit ohrozenia a vytĺkať politický kapitál. Vo viacerých európskych krajinách, kde existuje početná prisťahovalecká komunita, sú vyslovované nálady smerujúce k reštrikčným legislatívnym opatreniam, s cieľom oslabiť alebo úplne eliminovať kultúrny a náboženský vplyv novo etablovaných komunít, hlavne moslimov.

Tvardík (2014) v článku v časopise Trend ubezpečuje čitateľov, že Islam nie je na Slovensku registrované náboženstvo. To znamená, že u nás moslimovia nemôžu robiť moslimské pohreby a prípadné sobáše nemajú bez štandardného úradného úkonu formálnu platnosť. Moslimovia rovnako nemajú ani nárok na finančný príspevok od štátu či možnosť vyučovať náboženstvo v školách či zakladať vlastné školy. Základnou podmienkou registrácie náboženskej organizácie je žiadosť s minimálne 20-tisíc podpismi veriacich, čo je takmer dvojnásobok oproti susednému Česku, ktoré má dvojnásobne väčšiu populáciu. Pri takej malej moslimskej menšine ako na Slovensku je registrácia štátom znemožnená.

Ďalšími problémami bývajú chyby posudzovania a hodnotenia v interpersonálnej percepcii (viď Zeľová, 2012):

a) Okrem už spomenutej stereotypizácie sú ešte ďalšie 3 chyby v posudzovaní, spolu sú 4:

1. *Chyba prvého dojmu*: neschopnosť korigovať obraz, úsudok, ktorý sme si o druhom vytvorili na základe prvej skúsenosti s ním...

2. *Haló efekt*: tendencia vytvárať súladný obraz o druhom, podriadujeme celkový obraz nejakému pre nás dôležitému znaku, vlastnosti...
3. *Stereotypizácia*: na základe zaradenia človeka do nejakej kategórie podľa ľahko spoznatelných znakov (pohlavie, vek, rasa...) mu prisúdime vlastnosti, ktoré považujeme (sa považujú) za typické pre danú kategóriu...
4. *Projekcia*: tendencia premietat' svoje charakteristiky, názory, túžby do iných ľudí („podľa seba súdim teba“)...

b) Chyby v hodnotení.

1. *Efekt miernosti*: na niektorých ľudí používame mäkkšie kritériá, hodnotíme ich lepšie
2. *Efekt prísnosti*: na niektorých ľudí používame tvrdšie kritériá, hodnotíme ich horšie
3. *Samo sa naplňujúce očakávania*: naše presvedčenia si môžu vytvárať svoju vlastnú realitu. Ak niečo očakávame, tak sa nám to môže aj vyplniť – práve vďaka tomu, že sme to očakávali.

Nie je možné vymedziť geopoliticky, sociálne, kultúrne a ani jazykovo hranice medzi jednotlivými kultúrami tak, aby sa navzájom neovplyvňovali. Je nutné a potrebné, aby sa vytvárali rovnocenné recipročné vzťahy, ktoré budú stáť na pevných základoch – na úcte a rešpektovaní odlišností, na pluralite a heterogenosti názorov a uznávaní odlišných eticko-kultúrnych svetónázorov. Riziko generalizácie problémov a následnej marginalizácie nechcených faktov je prítomné všade tam, kde existuje interkultúrna interakcia.

3 Interkultúrne jazykové vzdelávanie

Interkultúrnym jazykovým vzdelávaním rozumieme nielen učenie sa jazyka, ale aj spoznávanie kultúry, reálií a tradícií, a preto môžeme podľa Tomalin a Stempleski (1994, p.5) hovoriť o: „cross-cultural interaction“ – medzi kultúrnejšou alebo interkultúrnejšou interakciou a „cultural awareness“ – kultúrnym povedomím.

„... treba pripomenúť, že jazyková komunikácia je komponentom sociálnej interakcie (vzájomného pôsobenia ľudí v rámci ich životných aktivít) a že jazyk ako nástroj komunikácie je určený potrebami jazykového spoločenstva.“ (Dolník, 1999, s.5)

Učenie jazyka samo o sebe nestačí. Význam produkovaného textu v cudzom jazyku podlieha kontextualizácii. V prípade absencie kultúrneho povedomia v danom jazyku nedochádza k interjazykovému a interkultúrnemu transferu informácie tak, ako by malo.

„Interkultúrne komunikácie je termín označujúci procesy interakcie a sdelenia probíhajúci v najrôznejších typoch situácií, pri nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově a/nebo kulturně odlišných etnik,

národů, rasových či náboženských společenství. Tato komunikace je determinována specifickými jazyky, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů“. (Průcha, 2010, s. 16)

Každý text možno vnímať z pozície producenta a recipienta. Máme východiskový a cieľový jazyk komunikácie. Východiskovú kultúru producenta a cieľovú kultúru recipienta. Riešenie problémov v procese prekladu je priamo závislé a podmienené pochopením interkultúrneho rozmeru modernej cudzojazyčnej výučby a komunikácie vôbec.

Kontext jazykového transferu je primárne dôležitým faktorom, podmieňujúcim úspešnosť interjazykovej komunikácie. Komunikačný skúsenostný potenciál je faktorom nadväzujúcim na kontext. Hĺbka vedomostí a praktických zručností je priamo limitujúcim faktorom tejto úspešnosti.

Pri vyučovaní jazykov sa interkultúra prejavuje interkultúrnym prístupom, ktorý vyvoláva záujem o pochopenie „druhého“ ako jazykovo, tak aj kultúrne. Zároveň ponúka každej zainteresovanej strane možnosť naučiť sa myslieť po novom. Podľa tejto definície interkultúrne zručnosti odkazujú na štyri základné schopnosti:

1. Schopnosť stanoviť vzťahy medzi vlastnou kultúrou a cudzou
2. Kultúrnu citlivosť a schopnosť využiť rozličné stratégie na založenie kontaktu s osobami iných kultúr
3. Schopnosť vykonávať úlohu kultúrneho sprostredkovateľa medzi vlastnou a cudzou kultúrou a riešiť konfliktné situácie a kultúrne nedorozumenia
4. Schopnosť prekonať stereotypy

Literatúra

BURCL, P. 2012. Prežiť "americký sen"? In: Jazyk - kultúra - spoločnosť (vzájomné súvislosti): vedecký. - Nitra: UKF, 2012. - ISBN 978-80-558-0117-9, S. 147-154.

DELGADOVÁ, E. [s.a.]. Interkultúrne aspekty v medzinárodných vzťahoch. [Online]. [Citované 2014-10-27]. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/attachments/30546202/download_file?s=regpath>.

DOLNÍK, J. 1999. Základy lingvistiky. Bratislava: Stimul, 1999, s.5. ISBN 80-85697-95-5.

PRŮCHA, J. 2010. Interkulturní komunikace. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 200 s. ISBN 978-80-247-3069-1.

ROBINSON, G.L.N. Crosscultural Understanding. New York: Prentice Hall, 1985. Podľa: TOMALIN, B. – STEMPLSKI, S. Cultural awareness. Oxford: OUP, 1993, p. 7. ISBN 0-19-437194-8.

TVARDZÍK, J. 2014. Ako žijú moslimovia na Slovensku? [Online]. [Citované 2014-10-30]. Dostupné na internete: <<http://ekonomika.etrend.sk/ekonomika-slovensko/ako-ziju-moslimovia-na-slovensku-trend-sk-prinasa-tri-pribehy.html>>.

slovensko/ako-ziju-moslimovia-na-slovensku-trend-sk-prinasa-tri-pribehy.html>.

ZELOVÁ, E. 2012. Medziosobná percepcia. Ppt prezentácia. [Online]. [Citované 2014-10-30]. <http://www.tuke.sk/kip/download/fu_dp_01.ppt>.

MULTIKULTÚRNOSŤ A SLOVENSKÉ MÉDIÁ 2011-2013

MULTICULTURALISM AND SLOVAK MEDIA IN 2011-2013

Jana Kozmonová

Katedra žurnalistiky FF UK v Bratislave, SR

Príspevok sa zaoberá vzťahom problematiky multikultúrnosti a masových médií na Slovensku na základe výsledkov analýzy mediálnych výstupov v rokoch 2011 – 2013. V prvej časti definuje a uvádza vývoj a súčasný trend multikultúrnej spoločnosti na Slovensku, ďalšia časť je venovaná pragmatickému pohľadu na problematiku multikultúrnosti a multikultúrnej komunikácie ako výsledku tvorby multikultúrnej spoločnosti s dôrazom na jej prezentáciu prostredníctvom médií. Cieľom príspevku je vystihnúť aktuálnu problematiku multikultúrnosti na Slovensku, tvorenej masovými médiami.

This Report is about the relationship of the multiculturalism and the mass media in Slovakia, based on the articles analysis in 2011 - 2013. The first part defines and shows the evolution of the multicultural society in Slovakia, the next section is devoted to a pragmatic view on the issue of multiculturalism, multicultural communication as a result of a multicultural society, with an emphasis on the presentation through the media. The aim of this report is to capture the current status of the multiculturalism in Slovakia through the mass media.

Kľúčové slová: multikulturalizmus, interkultúrna komunikácia, migranti, médiá

Key words: multiculturalism, intercultural communication, migrants, media

Úvod

Svet sa nestal multikultúrnym z jedného dňa na druhý. Už začiatkom 20. storočia ľudia vnímali kultúrnu pestrosť ako dôsledok meniacich sa spoločenských podmienok. Nové podnety a trendy v oblasti komunikácie, globalizácie, na trhu práce ale i prosté pragmatické dôvody viedli filozofov, sociológov, pedagógov k hlbšiemu skúmaniu tohto javu a k schopnosti pochopiť spoločnosť ako interkultúrnú. Hoci je multikultúrnosť jav sprevádzajúci ľudstvo od najstarších dejín, k jeho skúmaniu sa pristúpilo pomerne nedávno. Každá kultúra prijíma podnety zvonku, čo nepochybne súvisí s rozvojom moderných technológií, internetu a so zvyšujúcim sa významom médií.

1 Kontext multikulturalizmu

Multikulturalizmus sa dá chápať ako spôsob myslenia v politickej filozofii o správnom spôsobe reagovať na kultúrnu a náboženskú rozmanitosť. Samotná tolerancia skupinových rozdielov hovorí, že sa musí snažiť o dosiahnutie členov menšinových skupín ako rovnocenných občanov, ich uznanie a

pozitívne umiestnenie skupinových rozdielov ako nutnosť, čo ako termín "práva diferencovaných skupín" definoval Will Kymlicka, ktorý uvádza, že niektoré práva diferencovaných skupín vlastní jednotliví členovia menšín, ako v prípade fyzických osôb, ďalšou skupinou sú práva držané skupinami ľudí, ako je tomu napríklad v prípade domorodých skupín a menších národov, na základe práva na sebaurčenie (Will Kymlicka, 1995, 98).

Multikulturalizmus je úzko spojený s pojmami "politika identity", "politika rozdielu" a "politika uznania," ktoré všetky zdieľajú záväzok k prehodnocovaniu identity a meniace sa dominantné vzory reprezentácie a komunikácie, ktoré marginalizujú určité skupiny. Multikulturalizmus je tiež otázkou ekonomických záujmov a politickej moci, a preto vyžaduje opatrenia na nápravu hospodárskej a politickej nevýhody, ktorými ľudia trpia v dôsledku ich menšinového postavenia¹.

Ako uvádza Jaklová, o multikulturalite se hovorí vtedy, ak existujú vedľa seba rôzne kultúry spoločne v jednej miestnosti (Alena Jaklová, 2008, 61). Vedľa týchto pojmov sa pracuje aj s pojmami interkulturalita, hybridita, hybridizácia alebo kultúrny synkretizmus. Všetky tieto pojmy označujú rozličné formy miešania, spájania, či stretu kultúr.

Všeobecne však môžeme konštatovať, že multikulturalizmus je politická teória (resp. ideový systém), ktorá vychádza z presvedčenia, že príležitosti, zdroje a moc nie sú v rámci rôznych štátnych spoločností rovnoprávne distribuované medzi rôzne „skupiny“ obyvateľstva. „Skupiny“ sú zvyčajne vymedzované na základe kategórie rasy, etnicity, kultúry, náboženstva, pohlavnej príslušnosti, sexuálnej orientácie alebo duševného či telesného hendikepu.

Český psychológ Průcha upozorňuje na fakt, že hoci sú myšlienky multikulturalizmu ušľachtilé, morálne opodstatnené a zodpovedajú princípom demokracie a rešpektovania ľudských práv, je v súčasnej dobe táto ideológia podrobovaná kritike, ktorá argumentuje tým, že v reálnej praxi multikulturalizmus nefunguje a je len víziou. Pripomíname, že s multikulturalizmom súvisia aj koncepty pozitívnej diskriminácie/osobitných (dočasných) vyrovnávacích opatrení, či politickej korektnosti, voči ktorým sú vznášané veľmi vážne námietky (Průcha, 2006, 168).

Oproti tomu Hellová vidí dve formy multikulturalizmu: liberálny a komunitaristický. Oba koncepty majú svoje filozofické zdôvodnenie v spore liberalizmu a komunitarizmu. Genéza podôb multikulturalizmu sa dá paralelne pozorovať práve na tomto diškurze. Po období nízkym nespochybneného liberalizmu sa do centra pozornosti dostávajú komunitaristické predstavy komunity a spoločenského dobra, následne sú ony samy koncom 90. rokov liberálnymi komunitaristami spochybnené a dochádza k znovuobjaveniu idei

¹ Standfordská encyklopédia filozofie, heslo Multikulturalizmus, prvá publikácia 24.9.2010, Stanford University, preklad autorka

liberalizmu. Predložený text sa snaží analyzovať východiská oboch filozofických konceptov a následne ich prevetliť do aktuálnej diskusie multikulturalistov. Všíma si základné rozpory medzi liberálnym individualizmom a komunitaristickým holizmom, deontologickým a teleologickým prístupom o prednosti individuálneho práva či kolektívneho dobra a nakoniec analyzuje úlohu štátu v oboch konceptoch. Ako Hellová konštatuje, multikulturalizmus ako idea sa môže zrodiť len v liberálnej spoločnosti, ktorá je založená na filozofii pluralizmu (Hellová, 2010, 115).

Mistrík termínom multikulturalizmus označuje buď reálny stav existencie mnohých kultúr vedľa seba (v jednom regióne, v jednom štáte a pod.) – niekedy sa tento fakt nazývajú aj multikultúrnosťou; alebo ideológiu proklamujúcu takúto nevyhnutnosť; alebo politické snahy smerujúce k regulácii faktu multikulturalizmu. Ideológia multikulturalizmu vznikla v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, politické opatrenia v jeho prospech začali vznikať v sedemdesiatych rokoch 20. storočia, ale s faktom existencie viacerých kultúr vedľa seba sa môžeme stretnúť od počiatkov ľudskej spoločnosti. Podľa Mistríka žiadna kultúra nemôže existovať izolovane, ale musí sa stretať s inými, je to nevyhnutný predpoklad jej zdravého rastu a premien – bez kultúrnej výmeny znakov a ideí s inými kultúrami kultúra zaniká. Dnes však tieto procesy výmeny a existencie vedľa seba nadobúdajú iné podoby (Mistrík, 2006, 39).

Súčasnú podobu mnohosti kultúr nepostihneme, ak využijeme herderovské chápanie kultúry ako relatívne uzavretej štruktúry, či ako systému existujúcemu tu a teraz. Fakt multikultúrnosti je dnes možný preto, lebo sa tieto relatívne uzavreté štruktúry premieňajú na každodennej báze a v prítomnosti veľkého množstva kultúr, pričom kontakty medzi nimi prebiehajú aj mimo bezprostredného dotyk v regióne (teda aj ponad veľké vzdialenosti). Navyše sú súčasné procesy akulturácie také prudké, že niekedy je len veľmi ťažko možné zachytiť charakter určitej kultúry – pretože kým ju zachytíme, akulturačné procesy ju premenia (Mistrík, 2006, 42).

Preto je pri multikulturalizme (multikultúrnosti) skôr vhodné hovoriť o premenách kultúr a nie len o jednoduchých vzťahoch kultúr. Pri týchto premenách už nejde len o obyčajné a bežné procesy akulturácie, teda o odovzdávanie prvkov jednej kultúry členom druhej. Niektorí kritici tvrdia, že multikultúrny argument pre zachovanie kultúr je založený na problematickom nazeraní na kultúru a jednotlivca vo vzťahu ku kultúre². Kultúry nie sú odlišné, ucelené celky, nakoľko sa dlho ovplyvňovali a ovplyvnili jeden druhého cez vojny, imperializmus, obchod a migráciu. Ľudia v mnohých častiach sveta žijú v kultúrach, ktoré sú už kozmopolitné, vyznačujú sa kultúrnou hybridnosťou.

² Standfordská encyklopédia filozofie, heslo Multikulturalizmus, prvá publikácia 24.9.2010, Stanford University, preklad autorka

Teoretici multikulturalizmu sa dohodli, že kultúry sa síce navzájom prekrývajú a sú interaktívne, ale stále platí, že jedinci patria do rôznych spoločenských kultúr a chcú zachovať tieto kultúry.

2 Multikulturalizmus na Slovensku

História a súčasnosť Slovenska je priestorom stretávania sa migračných prúdov, v rámci ktorých dochádza k vzájomnému ovplyvňovaniu. Etnocentrický pohľad na túto krajinu vychádza z nerefektovania jej kultúrne rozmanitého prostredia. Je potrebné, aby sme si uvedomovali dôležitosť kultúrnej pamäte a historickej kontinuity. Na Slovensku ani v minulosti ani dnes nežijú iba Slováci. Štát, ktorý vznikol rozpadom mnohonárodnej habsburskej ríše, dodnes nesie pozostatky multikultúrnosti európskeho regiónu. Jeho etnický obraz sa začína zrodom Slovenska ako jednej zo stredoeurópskych krajín, ktorý historici kladú do obdobia okolo roku 1000 n. l. (Botík, 2009, 17).

Eduard Chmelár³ konštatuje, že nacionalistické snahy o obmedzenie rozvoja menšín alebo ultraliberálne obchádzanie etnických problémov na Slovensku situáciu nerieši, ale naopak, zhoršuje ju. Takéto prístupy sú bezperspektívne a Slovenská republika musí mať ambíciu ukončiť historické národnostné spory, zabrániť vzniku ďalších a vytvoriť harmóniu spoluzitia, ktorá je nevyhnutným predpokladom plynulého rozvoja krajiny neoslabovaného vnútornými konfliktmi. Preto je nevyhnutné riešiť túto situáciu budovaním multikultúrnej spoločnosti, ktorá môže výrazným spôsobom prispieť k vytváraniu dosiaľ neexistujúcej štátnej identity.

V návrhu Národnej stratégie SR na implementáciu Európskeho roka medzikultúrneho dialógu 2008⁴ sa konštatuje, že Slovensko chápe multikulturalizmus ako verejnú politiku zameranú na manažovanie kultúrnej rôznorodosti v multietnickej spoločnosti, oficiálne zdôrazňujúcu vzájomný rešpekt a toleranciu pre kultúrne odlišnosti vo vnútri hraníc danej krajiny.

Záujem verejných politík o túto tému možno vnímať aj z pohľadu budúceho vývoja. Možno predpokladať, že asi od roku 2015 možno očakávať nárast prisťahovalcov, ktorí sa budú chcieť na Slovensku dlhodobejšie usadiť.³ Napriek takýmto víziám sa dôležitosť témy prisťahovalcov môže zdať pomerne marginálna v kontexte existujúcich výziev spojených s národnostnou a etnickou diverzitou na Slovensku (Gallová-Kriglerová, 2009, 17).

³ Chmelár, E. (2001) *Vízia multikultúrneho Slovenska*. Slovo – politicko-spoločenský týždenník. Internetové vydanie, číslo 11.

⁴ Ministerstvo kultúry SR. (2007) *Návrh Národnej stratégie SR na implementáciu Európskeho roka medzikultúrneho dialógu 2008*. Bratislava, MK SR, s. 3.

Multikultúrnosť slovenskej spoločnosti však nikdy neznamenalala len pokojné spolunažívanie rôznych skupín obyvateľov, ale vždy bola a dodnes je poznačená aj predsudkami a stereotypmi, ktoré sa prejavujú v rôznych podobách neznášanlivosti, rasizmu, či xenofóbie. Ako uvádza Eliášová, Ak chceme predísť konfliktom medzi majoritnou spoločnosťou a novými minoritami potrebujeme správne a efektívne viesť interkultúrny dialóg. To si vyžaduje kooperáciu štátu a jeho občanov. Zo strany štátu je potrebné v prvom rade zabezpečiť legislatívne a inštitucionálne pozadie starostlivosti o migrantov, ktoré je základom integračnej politiky daného štátu. Len zvládnutá integrácia cudzincov do hostiteľskej spoločnosti môže totiž zamedziť vzniku protipristaňovaleckých nálad (Eliášová, , 315).

3 Multikulturalizmus v slovenských médiách 2011-2013

Keďže podľa viacerých spomínaných autorov sa problematika multikulturalizmu stáva čoraz aktuálnejšou a diskutovanejšou vo svete, a teda aj na Slovensku, predpokladáme, že počet mediálnych výstupov v slovenských médiách na túto tému bude rásť, a to vo všetkých sledovaných typoch/druhoch médií. Keďže ide o celospoločenskú tému, z pohľadu teritoriálneho zamerania média budú prevyšovať celoštátne, čiže národné médiá nad regionálnymi (lokálnymi).

3.1 Metodológia

Na potvrdenie alebo vyvrátenie predpokladov sme použili kvantitatívny výskum novinárskych prejavov z rokov 2011 až 2013, a to metódami kvantitatívnej analýzy novinárskych prejavov podľa druhu média a podľa mesiaca a roku zverejnenia, ako aj kvantitatívna obsahová analýza.

Na skúmanie mediálneho obrazu multikulturalizmu v slovenských médiách sme zvolili všetky dostupné publikované alebo odvysielané novinárske prejavy v slovenských médiách (okrem výhradne internetových médií) v rokoch 2011 až 2013, ktoré sa vo svojom tematickom zameraní venovali problematike multikulturalizmu a jemu blízkych tém v prevažnej miere (zameranie bolo výhradné alebo prevažujúce v prospech sledovanej problematiky, prípadne pointa mediálneho výstupu bola na sledovanú tému). Išlo o relevantné novinárske prejavy obsahujúce kľúčové slová multikultúrnosť/multikultúrny, cudzinec, migrant, azylant, migrácia, integrácia. Relevantnosť novinárskeho prejavu bola v zmysle teritoriálnej a tematickej blízkosti, čiže prejav sa musel dotýkať problematiky multikulturalizmu v širšom zmysle a slovenského územia alebo obyvateľov Slovenska. Čiže sme skúmali aj také novinárske prejavy, ktoré sa týkali napríklad integrácie Slovákov v zahraničí, integrácie cudzincov na Slovensku, tvorby multikultúrnej spoločnosti z pohľadu integrácie Rómov,

či tradičných aj nových menšín na Slovensku. Ďalej novinárske prejavy o migrantoch na Slovensku (aj nelegálnych).

Výber médií bol podľa nasledovného kľúča: slovenské médiá (pôsobiace na slovenskom území) v oblasti periodickej tlače celoštátneho a regionálneho zamerania a ich webových portáloch, celoštátneho rozhlasového a televízneho vysielania a ich webových portáloch. Výhradné internetové spravodajské médiá sme neskúmali.

Ak sa napríklad príspevok objavil dvakrát počas dňa v tom istom rádiu, je započítaný do monitoringu len raz. Niektoré príspevky zverejnené v denníkoch SME a Korzár boli zhodné, keďže si ich navzájom poskytujú, boli však započítané osobitne v každom médiu. Čo sa týka vysielaťia TV JOJ, príspevok na jednu tému sa niekedy počas jedného dňa objavil dvakrát až trikrát, so zmenenou dĺžkou (Prvé noviny, Krimi noviny a Noviny), takéto príspevky boli započítané osobitne.

3.2 Zoznam analyzovaných médií:

Celoslovenské denníky:

Pravda, SME, Hospodárske noviny, Nový čas, Plus jeden deň, Šport

Celoštátne týždenníky a mesačníky:

Trend, Profit, Forbes, Slovak Spectator, Roľnícke noviny, Vásárnáp, .týždeň, TV OKO, Eurotelevízia, Nový čas pre ženy, Život, Revue priemyslu,

Regionálne denníky a týždenníky:

Gemerský denník, Košický korzár, Košický večer, Prešovský denník, Spišský denník, Tatranský denník, Zemplínsky denník, Bratislavský večerník, Bytčianske noviny, Hrádcke spravodajstvo, Kysucké noviny, Liptov, Naša Orava, Naše novosti, Nitrianske noviny, Noviny juhozápadu, Novohradské noviny, Nový Vpred Žurnál, Nový Život Turca, Obzor, Podtatranské noviny, Priboj (Prievidza), Rajecké noviny, Revúcke listy, Smer Magazín (Banská Bystrica), Trenčianske noviny, Zvolensko-podpolianske Noviny, Trnavské noviny TH extra, Týždenník pre Záhorie TH extra, Vrábelské noviny, Žilinské noviny, Žilinský večerník

Televízne stanice:

STV (RTVS), TV Markíza, TA3, TV JOJ.

Rozhlasové stanice:

Rádio Expres, Rádio Viva, Slovenský rozhlas (Rádio Regina, Rádio Slovensko)

3.3 Výsledky výskumu

Tabuľka č. 1 Celkový počet analyzovaných novinárskych prejavov k problematike multikulturalizmu podľa roku zverejnenia

Rok	2011	2012	2013
Počet novinárskych prejavov	249	258	174

Tabuľka č. 2.1 Počet novinárskych prejavov k problematike multikulturalizmu v sledovaných rokoch podľa druhu média

Rok	2011	2012	2013
Tlač	96	89	82
TV	64	76	58
Rozhlasové stanice	84	73	34

Tabuľka č. 3 Počet novinárskych prejavov v tlači podľa teritoriálneho zamerania média

zameranie	regionálne	celoštátne
Rok 2011	24	72
Rok 2012	26	63
Rok 2013	18	64

Tabuľka č. 4 Počet novinárskych prejavov podľa hlavnej témy

Téma	Rok 2011	Rok 2012	Rok 2013
Multikultúrny	25	41	16
cudziniec	74	62	71
Migrant/migrácia	92	112	56
Integrácia	38	31	8
Športové témy	20	12	23

Tabuľka 5.1 Počet novinárskych prejavov v roku 2011 podľa mesiaca zverejnenia a druhu média

Mesiac	TV	tlač	Rozhlasové stanice
Január	4	2	1
Február	3	3	1
Marec	1	8	1
Apríl	2	14	1
Máj	6	4	1
Jún	2	2	2
Júl	21	32	42
August	8	18	6
September	6	12	8
Október	3	9	9
November	2	4	8
December	6	2	4

Tabuľka 5.2 Počet novinárskych prejavov v roku 2012 podľa mesiaca zverejnenia a druhu média

Mesiac	TV	tlač	Rozhlasové stanice
Január	1	6	2
Február	2	1	2
Marec	1	1	3
Apríl	2	22	4
Máj	2	28	2
Jún	16	6	12
Júl	14	8	16
August	9	6	2
September	8	8	3
Október	8	10	10
November	9	8	9
December	4	5	8

Záver

Z nášho prvotného pohľadu pri skúmaní novinárskych prejavov je pravdepodobné, že vysoký počet mediálnych výstupov v roku 2011 na tému multikulturalizmu spôsobila tragická udalosť v Nórsku – útok Andreasa Breivika na zhromaždení sociálnodemokratickej mládeže. Táto udalosť pravdepodobne vyvolala prudkú reakciu aj v slovenských médiách a vyvolala zvýšený záujem médií o všetky aspekty vytvárania multikultúrnej spoločnosti, integrácie a migrácie, ako aj zvýšený záujem politikov vyjadrovať sa k tejto téme. Tento predpoklad by mohla potvrdiť širšia obsahová analýza novinárskych prejavov. Táto udalosť mala pravdepodobne vysoký dopad aj na vysoký počet novinárskych prejavov na tému multikultúrnosti v roku 2012, počas ktorého bolo súdne pojednávanie s Breivikom.

Z prvotného pohľadu na tematické rozdelenie publikovaných a odvysielaných prejavov podľa kľúčových slov je zrejmé, že dominovala téma „migrácia/migrant“, a to v roku 2011 a 2012. S miernym odstupom nasledovala téma „cudzinec“, pri ktorej sme napočítali o takmer polovicu viac prejavov ako téme „integrácia“. Naopak, v roku 2013 bolo najviac prejavov s kľúčovým slovom „cudzinec“. Pri analýze obsahového zamerania prejavov podľa kľúčových slov výrazným sa objavila potreba oddeliť športové témy, ktoré boli svojím obsahom a zameraním tak jedinečné, že sme sa im rozhodli oddeliť špeciálnu kategóriu. Tieto novinárske prejavy sa týkali pôsobenia zahraničných športovcov alebo trénerov na Slovensku a dajú za zaradiť pod pojem „integrácia“, ale ich počet je natoľko významný, že sme sa ich rozhodli z tejto témy vyčleniť.

Na základe výsledkov uvedenej kvantitatívnej analýzy sme potvrdili predpoklad nárastu počtu novinárskych výstupov vo všetkých uvedených druhoch médií v rokoch 2012 a 2011 a naopak, pokles počas roka 2013 vo všetkých sledovaných druhoch médií. Z pohľadu teritoriálneho zamerania tlačových médií prevyšovali celoštátne, a to každý sledovaný rok. Najväčší rozdiel bol v roku 2013, kedy počet novinárskych prejavov v celoštátnych médiách bol 64, kým v regionálnych len 18.

Na základe kvantitatívnej analýzy novinárskych prejavov je zrejmé, že problematika multikulturalizmu zaznamenala nárast v slovenských médiách z roku 2011 na 2012, čo vyvoláva potrebu ďalšieho skúmania tejto problematiky, a to v podobe kvalitatívnej obsahovej analýzy novinárskych prejavov. Zároveň pre hlbšie pochopenie mediálneho obrazu multikultúrnosti na Slovensku je nevyhnutná kvalitatívna analýza pozitívneho, neutrálneho a negatívneho informovania o danej téme, respektíve semiotická analýza jednotlivých novinárskych textov. Pokračovaním výskumu môže byť aj analýza prejavov z pohľadu zamerania média (bulvárne médiá, mienkotvorné, spravodajské, ekonomické, voľnočasové), prípadne podobná kvantitatívna

analýza výhradne internetových spravodajských médií a ich porovnanie s „tradičnými“ médiami.

Literatúra

- BOTÍK, J. 2009. Multietnické Slovensko a jeho kultúrne súradnice. In Európske kontexty interkultúrnej komunikácie. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Nitra: Filozofická fakulta UKF. s. 13-20. ISBN 978-80-8094-564-0.
- GALLOVÁ KRIGLEROVÁ, E. a kol. 2009. Migranti – nový pohľad na staré problémy. Multikulturalizmus a kultúrna integrácia migrantov na Slovensku. Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry. 2009. 128 s. ISBN: 978-80-970267-8-3.
- HELLOVÁ, D. 2010. Multikulturalizmus na pozadí sporu liberalizmu a komunitarizmu. Slovenská politologická revue. Číslo 1, ročník X., 2010, s. 114-127. ISSN 1335-9096.
- CHMELÁR, E. 2001. Vízia multikultúrneho Slovenska. Slovo – politicko-spoločenský týždenník. Internetové vydanie, číslo 11.
- ELIÁŠOVÁ, M. 2012. Multikulturalizmus v kríze. Zborník z konferencie: Kríza v politike – politika v kríze? Prešov: Prešovská univerzita. 2012. s. 310-316. Bez ISBN.
- JAKLOVÁ A. Interkulturalita a interkulturní komunikace. In: Člověk – jazyk – text. České Budějovice: Jihočeská univerzita. 2008. s. 61-64.
- KYMLICKA, W. Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford: Oxford University Press. 1995. s. 97. preklad autorka. ISBN 0-19-827949-3.
- MISTRÍK, E. 2006. Slovenská kultúra v multikulturalizme. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa. 2006. 98 s. ISBN 80-8050-909-3
- PRŮCHA, J. 2006. Multikulturní výchova. Příručka (nejen) pro učitele. Praha: Triton. s. 238. ISBN 80-7254-866.
- PETRASOVÁ, A. – MASLOVÁ, M. - HUBOVÁ, M.: Model profesijných štandardov multikultúrnej výchovy pre učiteľov ZŠ. Bratislava., Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, Open society foundation, Bratislava 2010, str. 6.
- STANFORDSKÁ encyklopédia filozofie. 2014. Heslo: Multikulturalizmus. Stanford University, preklad autorka [online] 24.9.2010 [cit. 16.10.2014] Dostupné na internete: <<http://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/>>

ЯЗЫКОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЛИГИОЗНОЙ ПРЕССЫ В РОССИИ

LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF THE RELIGIOUS PRESS IN RUSSIA

Anna Petříková

Inštitút rusistiky, FF PU v Prešove, SR

В статье говорится о языковых единицах, которые можно встретить в русских СМИ с религиозным характером. Необходимо отметить, что прослеживается тенденция к сближению с разговорным языком, часто используются фразеологизмы, библеизмы, церковно-славянские единицы.

The article refers to linguistic units, which can be found in the Russian media with a religious character. It should be noted that there is a tendency to move closer to the spoken language, often used idioms, biblicisms, Church Slavonic unity.

Ключевые слова: русский, язык, религиозный, печать, библеизмы

Key words: Russian, language, religious, press, Biblicisms

В последнее время образованная мировая общественность очень внимательно присматривается к прессе и справедливо подчеркивает то, что СМИ выполняет одну из ключевых ролей в формировании мнений и эмоционального климата в обществе. Некоторые ученые называют СМИ «четвертой властью» (Адамка, 2014, 16), которая «завладела центральным положением в области информации, когда из защищающей достижения гражданского общества от ограничивающих стремлений остальных трех ветвей власти, стали властью первой. На современном этапе развития гражданского общества, к сожалению, они являются часто единственным источником информации; они стали силой, которая способна, благодаря своему влиянию на человека, на его идейный мир и его поступки, в конечном итоге, вести к деструкции этого общества (как мы этому были свидетелями в Югославии, Советском союзе, на Украине и т.д.)» (там же).

Россия является поликонфессиональной страной. Существование в этой стране христианства, ислама, буддизма, иудаизма подтверждает поликонфессиональный характер государства. Анализ онлайн-изданий, показал, что сегодня в России существует огромное количество периодических изданий, которые можно считать конфессиональной прессой. В.И. Антонова определяет конфессиональную печать как «сегмент системы коммуникативных средств массовой информации» (Антонова, 2006, 91), целью которого является освещение вопросов, связанных с культурой, экономикой, наукой, социально-политической

сферой, а также с духовным и нравственным состоянием общества. Конфессиональную печать ученый сравнивает с накопленной энергией, которая способна содействовать формированию нравственного категориального аппарата молодого поколения.

Конфессиональные газеты и журналы издаются различными религиозными организациями, которые законно действуют на территории России: мусульманскими («Новое время», «Ижевск», «Якташ», «Зори ислама» и др.), католическими («Свет Евангелия», журнал «Брат Солнце», «Кредо», «Дыялог» и др.)¹, евангельскими христиан-баптистов («Братский вестник»), старообрядцами («Старообрядец», журнал «Старообрядческая мысль», «Живой журнал»), адвентистами («Адвентистский Вестник», «Адвентистский Мир», «Динамичный управитель», «Альфа и Омега», «Литературный евангелист», «Пресвитер», «Здоровье и исцеление»). Русская православная зарубежная церковь издает в США «Православную Русь».

Существуют и печатные издания, которые поддерживаются различными библейскими и миссионерскими обществами, например, Северо-Западная Библейская комиссия с 1990 года издает «Известия Библейских комиссий» с грифом «Духовное просвещение». Интересно, что наряду с духовными темами, в конфессиональной печати освещаются и светские вопросы: правильное питание, рецепты для приготовления здоровой пищи, отказ от курения, лидерство в управлении людьми и многие другие. В России существует огромное количество информационных печатных источников религиозного характера. Видимо период социализма искусственно произвел информационный вакуум и сейчас появилось много журналов, газет, бюллетеней, информационных листов, которые издают не только православные братства, отдельные церкви, приходы, общины, но и группы граждан.

Итак, специфика системы современной религиозной и церковной печати зависит от исторических, политических, экономических, национальных факторов.

Наибольшее количество печати составляет христианская система печати, в которой значимую часть занимает православная периодика. Здесь наблюдается преимущество Русской православной церкви над иными конфессиями России, хотя православие не является общепринятой государственной религией. Это несколько противоречит столь используемому постулату о России как православной стране. Здесь можно согласиться с предствителем Церкви, православным миссионером

¹ Это в основном газеты екуменического и культурного характера, в которых есть информация о проблемах христианского единства, роли католиков восточного обряда во Вселенской Церкви, о жизни Римской церкви на западе.

Андреем Кураевым, заявляющим, что понадобится еще тысяча лет для того, чтобы Россия полностью стала православной. Будет ли это или нет, решат сами жители страны, создающую свою историю. На наш взгляд, возможность превращения поликонфессиональной России в моноконфессиональное государства граничит с фантастическим рассказом Е.И. Замятина «Мы», в котором описывается жизнь Единого Государства и его главы Благодетеля. Один из главных персонажей, Д-503, уверенно заявляет: «„Мы“ – от Бога, а „я“ – от дьявола».

Если рассмотрим подробнее некоторые издания, то заметим общую черту: все они занимаются миссионерской, катехизаторской и духовно-просветительской деятельностью, стараются приблизиться к самым разным группам читателей, тем самым осуществляется воздействие на широкие массы людей в духе конкретной конфессии.

К изданиям духовно-просветительского направления относится журнал «Храм», учрежденный Независимым фондом возрождения церковного искусства. Он посвящен проблемам церковного искусства, иконографии, духовной поэзии, современной иконописи, литературному и философскому наследию. Есть и историко-краеведческий «Московский журнал». В ежемесячном журнале художественной литературы и общественной мысли — «Слово», публикуются материалы по церковной жизни. К литературно-художественному типу можно отнести журналы «Радонеж». Встречаются и молодежные журналы, например, литературный альманах под названием «Свеча».

Основателем православных газет могут быть разные субъекты. Например, в начале 90-х годов партия Христианско-Демократический Союз России (ХДС) основала «Вестник христианской демократии», позже газету «Христианская политика». Основными лексическими единицами, встречающимися в статьях этих изданий являются: христианство, демократия, Россия, реформация, православие, дух, политика, добро. Один из ведущих представителей этой партии написал в «Вестнике христианской демократии», что необходимо искупить свои ошибки, осознать необходимость прекращения неонидолопоклонства и возвратиться на пути всемирной цивилизации, исходя из общечеловеческих ценностей и христианского вероисповедания. Политик продолжает свое размышление в мистическом направлении и предлагает в качестве способа возрождения – покаяние, очищение духа народного от духов бесовских. Автор различает типы духов. «Долг христианской демократии России – всемерно крепить силы Добра в их противостоянии со Злом» (Будков, 1990). Аналогичным образом высказывался и известный христианский демократ, православный священник Вячеслав Полосин: «Христианская политика – это духовный меч против греха» (Полосин, 1990). Сентенция «меч против греха» уже прозвучала две

тысячи лет назад: «Я пришёл не с миром, а с мечом. Ибо Я пришёл, чтобы «сын обратился против отца, дочь против матери, невестка против свекрови. Худшими врагами человеку станут его домашние» (Евангелие от Матфея 10:35-36). Этот вестник не имеет широкого распространения, также как и другие партийные христианские издания, такие как, «Вестник независимого христианского движения» и «Вестник Российского Христианско-Демократического движения».

Обратим наше внимание на один из номеров «Вестника русского христианского движения», конкретно на номер 187 за 2004 год. К месту издания относятся города: Париж - Нью-Йорк – Москва. В редакционный совет входят представители как богословской среды, так и светской из разных стран мира: прот. Николай Озолин, Н. Струве, Т. Викторова (Париж), О. Раевская-Хьюз (США), Д. Пospelовский (Канада), еп. Иларион (Алфеев), С. Аверинцев, В. Библихин, Ю. Кублановский, Б. Любимов, В. Никитин (Москва), К. Сигов (Киев).

В статье «О братолюбии. К вопросу о предстоящей канонизации матери Марии (Скобцовой)» священник Михаил Шполянский (Шполянский, 2004, 8) затрагивает вопрос канонизации монахини Марии, в миру Скобцовой. В самом начале статьи автор задает риторический вопрос, предлагая варианты ответов в форме вопросительных предложений: «С чем пришел Господь в этот мир? Со властью? С хлебом? С Законом?». Используя данный прием, священник преследует цель развития навыка самостоятельного размышления читателя, обработки информации и логического построения дальнейшего развития событий. Позже, автор сам дает точный ответ, не сомневаясь в его правоте: «Нет, Иисус Христос пришел только с одним: с хлебом любви, со властью любви, с законом любви» (там же).

Проследим семантическое ядро лексемы *со властью*. На известном лингвистам портале «Грамота.ру» (<http://www.gramota.ru/slovari/>) лексическая единица «власть» толкуется следующим образом: 1. только ед. Право и возможность распоряжаться, повелевать, подчинять своей воле. 2. чего. только ед. Могущество, господство, сила. 3. только мн.: власти, -ей. Должностные лица, начальство, администрация. 4. только ед. Политическое господство; право управления государством или регионом; органы, наделённые таким правом. 5. Орган государственного управления, правительство. 6. только мн.: власти, -ей. Церк. В христианской иерархии ангелов: власти – это ангелы третьего чина второго лика.

Нас интересует христианский дискурс, в котором лексема *власть* используется в разнообразных значениях. В библейских текстах слово *власть* встречается в следующих контекстах:

- В значении власти, силы, возможности и права на обладание чем-либо встречается в цитатах из Нового завета: «Он учит, ибо в слове Его была сила» (Евангелие от Луки 4, 32); «Не вам знать времена и сроки, которые Отец заключил в Своей власти» (Деяния 1,7); «Дайте и мне эту власть, чтобы то, на кого наложу я руки, получил Духа Святого» (Деяния 8, 19);
- в значении обладания, пространства, которым кто-либо владеет используются в Ветхом завете: «чтобы не возносились высотой своей все деревья, вырастающие у воды, и не распространялись (букв. не брали себе области) до облаков» (Иез. 31, 14);
- в значении политической, государственной власти используются следующие цитаты: «и когда приведут вас на народные собрания (в синагоги) к начальникам и властям» (Евангелие от Луки 12, 11); «ибо нет власти иначе как от Бога, и все существующие власти Богом установлены» (Рим. 13, 1);
- в значении духов, ангельских чинов употребляется лексема власти в: «(Христос) Который ныне одесную Бога, взшел на небеса, и покорились Ему Ангелы и Власти и Силы» (1 Пет. 3, 22); «ибо наша битва не против крови и плоти (т. е. человека), но против начал и властей, против властителей вселенной (*χοσμοκρατορας*) тьмы века сего, против духов поднебесного зла (Еф. 6, 12).

Таким образом, семантическое ядро лексемы *власть* образуют лексемы: *сила; могущество, право (полное); господство*, указывающие на разницу между семантикой обычных слов и слов, взятых из Священного Писания, которые реализуются «со властью». Конструкция: предлог *со* + имя существительное *властью* встречается прежде всего в трудах религиозного характера. В Новом завете эта единица встречается довольно часто: «*Со властью было слово Его, а не так, как книжников и фарисеев*» (Евангелие от Матфея, Мф 7, 29). Предлог *со* относится к предлогам с производной основой, также как и предлоги *без, из, над, до, по* и др., т.е. это такие предлоги, которые не образованы от другой части речи, как, например, *внутри, разве, после*, образованные от наречий. Известно, что в древний период славянского языка предлог *со* сохранялся перед согласными, например, *со ними*.

Исходя из сказанного, можно еще раз подчеркнуть контаминированность современных текстов христианского дискурса, так как в них наряду с современным языком используются древние славянские языковые единицы.

Интерес представляет статья «*О братолюбии. К вопросу о предстоящей канонизации матери Марии (Скобцовой)*», в которой автор – священник М. Шполянский употребляет фразеологизм «*Разделить под*

орех», обозначающий «разругать», «раскритиковать». Автор анализирует различные конфессии и то, как общество относится к ним: «*Они определены «врагами Церкви», и их предлагается ненавидеть: тию заповеди Христовой любви врагов своих, но врагов Церкви – ненавидь*» (Шполянский, 2004, 12).

Игра слов с антонимическим значением затрагивает внимание каждого читателя: «*Запостившийся обвиняет в прелести непостящегося, а тот – запостившегося*» (там же, 13).

В статье автор часто использует синонимические конструкции, расширяя выразительность и значимость темы: «*разномыслие, разнобытие, но не разногласие*» (там же, 8).

С одной стороны в периодических изданиях христианского характера наблюдается языковая чистота, стиль высшего книжного реестра, а с другой стороны в центральных российских СМИ встречаются выражения, которые хотя и связаны с Библией и другими церковно-религиозными текстами, но выполняющими совсем иные функции: эмотивную и художественно-выразительную. Они преследуют прежде всего цель привлечения внимания читателя, ссылаясь на авторитетные источники, тем самым придавая характер приличности. Так в статьях встречаются прецедентные высказывания и это говорит о том, что язык – это живой организм, впитывающий в себя процессы, происходящие в обществе: он регистрирует важные социокультурные изменения. Все протекающие процессы в обществе связаны с трансформацией общественного сознания. Такие изменения происходят и в православной религиозной среде и это, естественно, затрагивает религиозную лексику.

Известная заповедь из Нового завета о любви к врагам своим: «*А Я говорю вам: любите врагов ваших, благословляйте проклинающих вас, благотворите ненавидящим вас и молитесь за обижающих вас и гонящих вас, да будете сынами Отца вашего Небесного, ибо Он повелевает солнцу Своему восходить над злыми и добрыми и посылает дождь на праведных и неправедных*» (Евангелие от Матфея 5:44-45) находит свое воплощение в газете „Московский комсомолец» (2007, 4 мая) в статье под названием «*Любовь к отеческим врагам*». В ней встает вопрос об отношении к могилам бывших противников России. Воинские захоронения, исходя из статьи, не находят должного внимания у российских властей, хотя есть захоронения русских воинов в других странах (в Словакии также), и они также требуют ухода. Но в России не хватает денег даже на захоронения собственных солдат.

В газете «Московский комсомолец» встречаются лексемы общерелигиозной семантики, но имеющие метафорическое употребление. В статье под названием «*Второй срок заключения. Как поживают*

россияне-бывшие узники «Гуантанамо»» встречается языковая единица *ад*, которая в понимании многих религий имеет отрицательную коннотацию: «*Но странно: никто из русских пленников не жаждал, чтобы земляки спасли их из ада*» (Московский комсомолец, 2007, № 72, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1175461140>).

Статья с названием «*Ад с доставкой на дом*» (Слово Кыргызстана, 2012, <http://slovo.kg/?p=9893>) была опубликована в киргизской газете «Слово Кыргызстана», выходящая на русском языке. В тексте единица *ад* получает новую смысловую нагрузку. Лексема *ад* приобретает новые контекстуальные синонимические значения: *невыносимый запах, масляный потоп, отходы, канализация, мусоропроводы, крысы*,

Следующей лексемой, часто встречающейся за последние месяцы в СМИ, является единица *анафема*, обозначающая отлучение кого-либо от Церкви, отказ от Церкви. Единица образует устойчивые синтагмы, соединяясь с глаголами *предать* – *предать анафеме* и *накладывать* – *анафема накладывается*. Анафема накладывалась в разные исторические эпохи и в нынешнее время также накладывается на разных деятелей. Так, в светских новостях появилось сообщение, что *московский патриарх Кирилл наложил двойную анафему на политиков и философов, «какое бы они ни занимали место в политике и других сферах жизни. Некоторые политические лидеры и философы перемалывали судьбы людей, которые только через годы понимали, что то были бесноватые»* (<http://vsenovosti.info/news/0913341> <http://vsenovosti.info/news/0913341>).

На основании выше сказанного можно следующие выводы: 1) появление новых и разнообразных религиозных печатных изданий исходит из потребности населения; 2) периодические издания видимо будут развиваться, надеемся, что будут и совершенствоваться; 3) в современных печатных СМИ светского характера используются религиозные выражения, которые переходят из высокого книжного стиля с сакральной коннотацией в профанную; 4) существуют и по сей день православные издания, в которых соблюдается высокий стиль и не искажаются выражения, взятые из Священного Писания.

Литература

- АДАМКА, П. 2014. Реформирование знаний на уроке РКИ для журналистов. In: Социокультурные и филологические аспекты в образовательном и научном контексте. Япония, Киото, Университет Киото Сангё, 2014. С.19 – 16. ISBN 978-4-905726-34-0.
- БИБЛИЯ. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета, 1993. М.: Российское библейское общество, 1993.
- БУДКОВ, Л. 1990. Вестник христианской демократии. 1990. No 17.

ВЕСТНИК РУССКОГО ХРИСТИАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ. 2004. № 187. 2004. С. 198.

ГРАМОТА.РУ, [cit. 2014. 27. 10] <<http://www.gramota.ru/slovari>>.

КАШИНСКАЯ, Л.В. 1996. Конфессиональная журналистика как средство формирования нравственных ориентиров молодежной аудитории Поволжского региона. In: Материалы Международной научно-практической конференции «Анализ систем на пороге XXI века: теория и практика» в 4-х томах. Том 2. / Сост. Т.Е. Сафонова М.: «ИНТЕЛЛЕКТ» 1996. 438 с.

Московский комсомолец, 2007, № 72. [cit. 2014. 27. 10] <<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1175461140>>.

Московский патриарх Кирилл наложил двойную анафему на политиков и философов, [cit. 2014. 27. 10] <<http://vsenovosti.info/news/0913341>>.

ПОЛОСИН, Д. 1990. Доклад на Учредительном съезде РХДД И РХДД. Сб. материалов. М., 1990.

СЕДАКОВА, О. А. 2008. Словарь трудных слов из богослужения. Церковнославяно-русские паронимы. 2008. 427 с. ISBN 978-5-87245-133-4.

Слово Кыргызстана, 2012, [cit. 2014. 27. 10] <<http://slovo.kg/?p=9893>>.

ТОЛКОВАЯ БИБЛИЯ. Комментарий на все книги Святого Писания / Под ред. А. П. Лопухина. 2001. М.: Изд-во Московского Патриархата, 2001. С. 576.

ШПОЛЯНСКИЙ, М. 2004. О братолюбии. К вопросу о предстоящей канонизации матери Марии (Скобцовой). In: Вестник русского христианского движения. 2004. № 187. С. 8 – 23.

ŠTUDENTI MEDIÁLNYCH ODBOROV A ICH SCHOPNOSŤ POUŽÍVAŤ PROGRAMY NA KORIGOVANIE TEXTOV

STUDENTS OF MEDIA DISCIPLINES AND THEIR ABILITY TO USE PROGRAMS TO CORRECT TEXTS

Gabriela Magalová

Katedra slovenského jazyka a literatúry, PF TU v Trnave, SR

Príspevok sa venuje aktuálnej problematike používania počítačových programov na korekciu textu študentmi, ktorí sa prezentujú (či budú sa prezentovať) verejnými komunikátmi. Na zistenie aktuálneho stavu bol zostavený dotazník, ktorý vyplňali študenti žurnalistiky a mediálnych odborov na štyroch slovenských univerzitách. Výsledky štatistických údajov dokumentujú stav poznania limitov počítačových korektúr študentmi s jazykovým vzdelaním. Spoliehanie sa na automatické jazykové korekcie je rozšírený jav aj medzi budúcimi mediálnymi pracovníkmi a predstavuje reálnu hrozbu úpadku jazykového povedomia.

This paper presents issues of using the computer program for the correction of the text. Students, which present themselves of the public texts, should know limits these programs. We've put together a questionnaire. We examined the extent to know the limits of these programs by students of journalism and media. Students of journalism and media have a good language in education, but their knowledge about this problematic are not very well. They don't feel the needing knowledge of language, because high percent of them believe to the correction programs.

Kľúčové slová: počítačové programy, korekcie textu, študenti žurnalistiky a médií, jazyk, jazyková kultúra

Key words: computer programs, text corrections, students of journalism and media, language, language culture

Písaný text bol a aj je odrazom vedomostného zázemia pisateľa: poodhalí nielen pisateľove štylistické a pravopisné schopnosti, ale aj cit pre výber istého pojmu vzhľadom na komunikačnú situáciu, jeho slovnú zásobu a neraz i osobný postoj k celému komplexu spoločenských javov, ktorému sa všeobecne hovorí kultúra.

V súčasnosti sa jazykové povedomie – takisto ako aj mnohé iné javy – neformuje len vo vzdelávacích inštitúciách, formatívnu úlohu čoraz viac preberajú médiá a nové technológie. Mnohí učitelia pociťujú v tejto internetovej dobe nepravosť a ohrozenie, mnohí sú schopní nový stav obrátiť vo svoj prospech a s možnosťami, ktoré ponúka internet, skvalitniť oblasť poznávania žiakov či študentov.

V oblasti jazykového vzdelávania je internet takisto pripravený pomôcť. Študenti si zvykli na to, že nemusia listovať v kodifikačných príručkách

a slovníkoch, na chybný gramatický jav predsa upozorní počítačový program. Postoj učiteľa, ktorý nájde na poznaní istých gramatických javov a jazykových súvislostí, sa stáva pre mnohých anachronizmom: je tu presa počítačový program na korektúry. Ten sa v očiach mladej generácie premieta do úlohy, ktorú v matematike supluje kalkulačka: načo niečo robiť manuálne, práčne, učiť sa násobilku, delenie, keď sa to jednoznačne a presne dá vyriešiť aj bez toho? Jazykový systém je však prirodzený systém a na rozdiel od umelo vytvorených je vzťah medzi označovaným a označujúcim komplikovaný. Navyše je ... tvorený viacerými, hierarchicky usporiadanými systémami, pričom vždy jeden je nadradený inému alebo aj viacerým iným systémom (Encyklopédia jazykovedy, 1993, s. 221).

Náročnosť jazykového mechanizmu súvisí teda s jeho samotnou povahou, ktorá v sebe nesie nielen štrukturalitu ako nevyhnutnú zložku a predpoklad funkčnosti, ale aj historicitu, citlivosť na pohyby spoločenské, politické, kultúrne, vedecké a podobne.

Aký je stav jazykovej kultúry dnes? Je na vzostupe alebo zostupe? Reflektuje spoločnosť výsledky práce jazykovedcov a je ochotná priznať úrovni ovládania spisovného jazyka jej náležitý status kultúrnosti jedinca? Prirodzene, stupeň vedomia o jazykovom systéme a jeho primerané používanie – to všetko je reflektované aj zo strany odbornej jazykovej verejnosti selektívne. Isté však je, že tí, ktorým sa ovládanie materinského jazyka stáva takpovediac „pracovným nástrojom“, pretože ním sprostredkujú informácie širokej verejnosti, sú nielen v kategórii jazykových praktikov s vyšším stupňom jazykového povedomia, ale sú považovaní za nasledovaniahodné vzory: žurnalisti, mediálni pracovníci, pracovníci v oblasti reklamy, verejne činné osoby a podobne.

Vysokoškolské vzdelanie v odbore žurnalistika respektíve masmediálna komunikácia a reklama ponúka vo svojich študijných plánoch pomerne bohaté zastúpenie jazykových disciplín, čo má zabezpečiť želanú úroveň absolventov v oblasti poznania materinského jazyka. Je to skutočne tak? Matej Považaj ako editor zborníka o jazykovej kultúre na začiatku tisícročia odpovedá priamo: „Súčasný stav verejných jazykových prejavov z hľadiska dodržiavania požiadaviek na jazykovú kultúru, ktoré sú realizované v spisovnom jazyku, alebo takých, ktoré by mali byť realizované v spisovnej slovenčine, by sme stručne charakterizovali ako neuspokojivý“ (Považaj, 2009, s. 11). V spomenutom zborníku sa však našli hlasy, ktoré túto skutočnosť síce fixujú, ale nehodnotia ju až tak dramaticky. S. Mislovičová nevidí v používaní internetovej komunikácie, v čítaní či esemeskovaní úpadok jazykovej kultúry, pretože sa domnieva, že kultúrny pisateľ vie rozlišovať medzi jednotlivými komunikátmi a to, čo si v pravopise dovoľí v čete či esemeske, nedovoľí si v oficiálnom liste: „Negatívneho vplyvu na bežnú komunikáciu sa

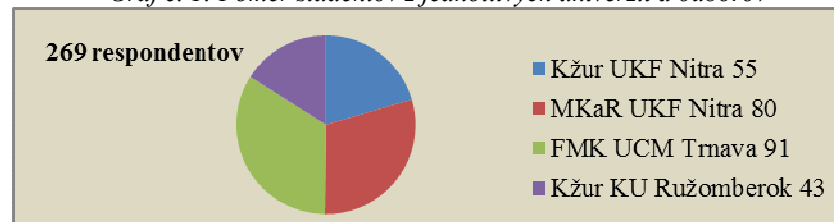
netreba obávať – kto vie, aká má byť grafická podoba oficiálneho textu, ten vie rozlíšiť komunikačné situácie“ (Mislovičová, 2009, s. 72).

Vráťme sa však na začiatok našich úvah, ktoré chceli analyzovať priestor, ktorý spája pomenované entity: internet, materinský jazyk a oblasť vzdelávania budúcich žurnalistov/masmediálnych pracovníkov. Zostavili sme dotazník, aby sme zistili, akým spôsobom pristupujú budúci jazykovo profesionáli ku korekcii svojich verejných komunikátov z hľadiska ortografie. Využívajú programy, ktoré im ponúkajú korekcie pravopisu? Do akej miery sa na ne spoliehajú? Čo o nich vedia? Sú si vedomí programovacích limitov korekcií v jazykovom systéme flektivného materinského jazyka? Použijú kodifikačné príručky pri problematike jave alebo sa spoľahnú na podčiarknutie či nepodčiarknutie naprogramovaného systému? Vedia študenti, čo počítačový systém opraví a čo, naopak, opraviť nevie? Názor, že ovládanie gramatických pravidiel patrí minulosti, lebo je tu program na kontrolu pravopisu, je rozšíreným javom v našej spoločnosti, a to aj medzi vysokoškolskou inteligenciou. Ako je to však u tých, ktorí by mali k jazyku pristupovať profesionálne?

1 Vzorka respondentov

Oslovili sme štyri vysokoškolské pracoviská, ktoré vychovávajú žurnalistov či mediálnych pracovníkov. Odpovede sme žiadali od Katedry žurnalistiky FF UKF v Nitre, od študentov marketingovej komunikácie a aplikovaných mediálnych štúdií Fakulty masmediálnej komunikácie UCM v Trnave, od študentov z odboru masmediálna komunikácia a reklama FF UKF v Nitre a od študentov Katedry žurnalistiky FF Katolíckej univerzity v Ružomberku – spolu sme spracovali odpovede z 269 dotazníkov. Pomer študentov z jednotlivých univerzít a odborov bol takýto:

Graf č. 1: Pomer študentov z jednotlivých univerzít a odborov

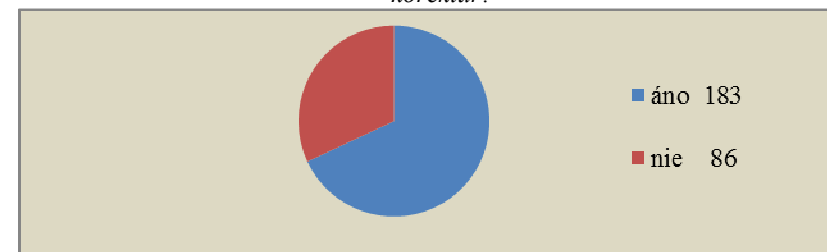

Celkovo možno povedať, že 228 študentov (cca 84%) bolo študentov bakalárskeho štúdia a 41 (cca 16%) študentov študovalo už v magisterskom štúdiu. všetci respondenti študovali v dennej forme štúdia.

2 Analýza, porovnanie, výsledky

Najprv sme v dotazníku kládli otázku, či študenti pracujú s počítačovým programom s možnosťou pravopisných korektúr. Odpovede boli nasledovné:

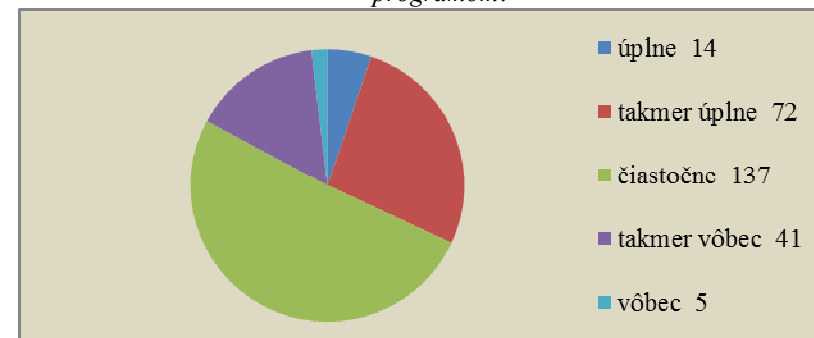
Graf č. 2: Pracujete s počítačovým programom s možnosťou pravopisných korektúr?

Študenti uvádzali, že pracujú s programom Microsoft Office Word (či jednoducho Word). Prekvapilo nás dosť vysoké číslo študentov, ktorí odpovedali, že s počítačovými korektúrami nepracujú. (Z mojej učiteľskej praxe môžem povedať, že nepoznám študenta, ktorý by nemal zapnutú túto službu.)

Zaujímavá bola mozaika odpovedí na otázku, do akej miery sa respondenti spoliehajú na korektúry vykonané počítačovým programom. Odpovedalo 100% respondentov a len malá časť študentov odpovedala „vôbec“ (5 respondentov), z čoho sa dá štatisticky usúdiť, že s takýmto programom predsa len občas pracujú aj tí študenti, ktorí v predchádzajúcej otázke tvrdili, že s ním nepracujú.

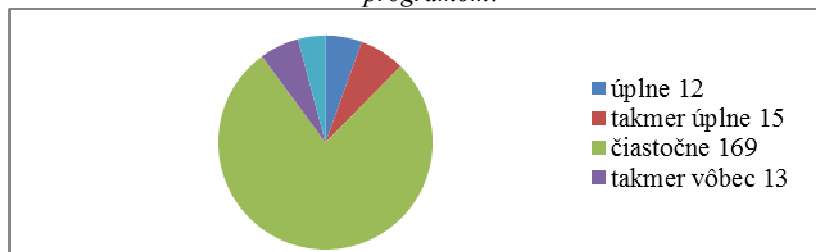
Graf č. 3: Do akej miery sa spoliehate na korektúry vykonané počítačovým programom?

Štatistické údaje dokazujú, že sa respondenti spoliehajú na počítačové korektúry v podstatnej miere. Ak do kategórie spoliehajúcich sa (v menšej či väčšej miere) budeme počítať tých, čo odpovedali úplne, takmer úplne a čiastočne, je to takmer 83% respondentov.

Zaujímavé je porovnať nami získané výsledky s prieskumom, ktorý urobila v roku 2014 v rámci diplomovej práce Petra Števková. Diplomantka tento prieskum robila v praxi, respondentmi boli výkonní žurnalisti a ľudia, ktorí v redakciách robia s textom na akejkoľvek pozícii. Števková pracovala so vzorkou 218 respondentov.

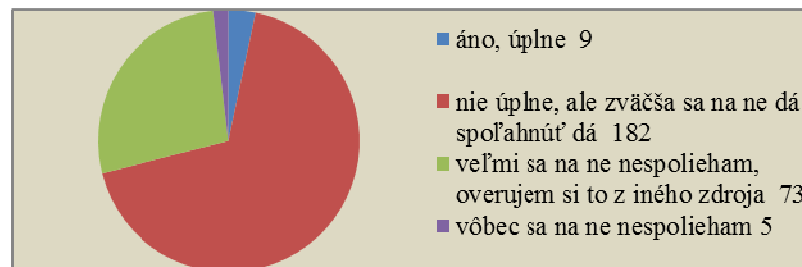
Graf č. 4: Petra Števková – výsledky porovnateľného výskumu (žurnalisti z praxe): Do akej miery sa spoliehate na korektúry vykonané počítačovým programom?

Do kategórie spoliehajúcich sa (v menšej či väčšej miere) takisto zarátame tých, čo odpovedali úplne, takmer úplne a čiastočne, v tejto vzorke to predstavuje 196 respondentov, teda takmer 94,2% všetkých opýtaných. Treba podotknúť, že vekový priemer respondentov z praxe bol 29 rokov, respondentov študentov bol 20,6 rokov.

Kým otázka o spoľahnutí sa na počítačové korektúry bola zameraná na subjektívnu dôveru v počítačový program, ďalšia otázka smerovala už k tomu, z čoho pramení dôvera či nedôvera respondentov: či si myslia, že sú vytvorené v zhode s platnými kodifikačnými príručkami, či si respondenti overujú pravopis podčiarknutých slov a pod. Ponúkame výsledky, ktoré sme získali z prostredia univerzít:

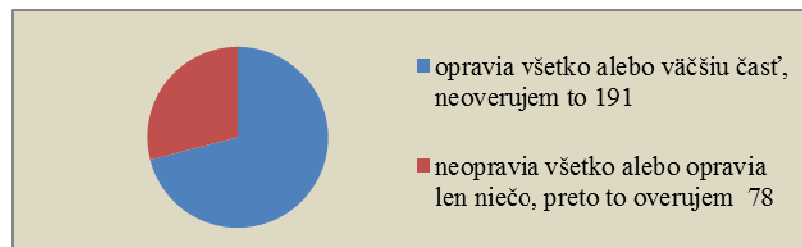
Graf č. 5: Sú podľa vás tieto korektúry nastavené tak, že opraví všetky gramatické nedostatky v zmysle platných gramatických pravidiel?

Študenti žurnalisti odpoveďami dali najavo, či práci s počítačovým korektorským programom dôverujú úplne, alebo nie úplne. Rozlišovali sme však odpovede, či sa ich nedôvera premietla aj do snahy pracovať s kodifikačnými príručkami.

Štatistické ukazovatele zasa môžeme rozdeliť do dvoch kategórií: v jednej budú tí, ktorí úplne dôverujú, spolu s tými, ktorí síce nedôverujú úplne, ale javy si ďalej neoverujú a zväčša sa na korektúry spoľahnú. V druhej skupine sú tí, ktorí nedôverujú úplne, a aj tí, ktorí síce nízky stupeň dôvery priznávajú, ale javy si overujú aj z iných zdrojov; sú to teda ľudia, ktorí sa iba na počítačové korektúry nespoliehajú.

Graf č. 6: názory respondentov a ich postoj ku korektúram

Ako vidno zo štatistiky, takmer tri štvrtiny opýtaných študentov už počítačové korektúry neanalyzuje, aj keď niektorí vedia (tušia), že všetko nemusí byť v zmysle platných jazykových pravidiel. Zaujímavé bolo zisťovanie, koľko percent študentov z každej univerzity patrí do skupiny, ktorá počítačovým korektúram nedôveruje alebo si javy overuje v ďalších kodifikačných príručkách. Počet respondentov Katedry žurnalistiky FF KU v Ružomberku, ktorí tento postoj vyjadrili, bol 12, t. j. 27,9% z celkového počtu 43 respondentov. Študenti odboru masmediálna komunikácia a reklama FF UKF v Nitre dosiahli 26,25%, teda zo vzorky 80 respondentov sa do tejto skupiny prihlásilo 21 študentov. Z trnavskej UCM sa zo vzorky 90

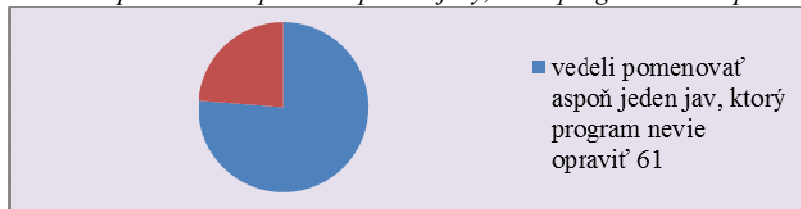
respondentov prihlásilo 18 študentov, čo je 19,78% a z nitrianskej Katedry žurnalistiky UKF to bolo 26 študentov zo vzorky 55 respondentov, čo je 47,27%.

V dotazníku sme však išli ešte ďalej a zisťovali sme, či respondenti vedia pomenovať javy, ktoré počítačový program nie je schopní opraviť, či poznajú jeho limity. Pomerne veľký počet opýtaných nechalo túto kolónku prázdnu, teda nepoznali ani jeden jav, ktorý počítač nie je schopný opraviť. Výsledky v rozdelení na jednotlivé fakulty vyzerajú nasledovne:

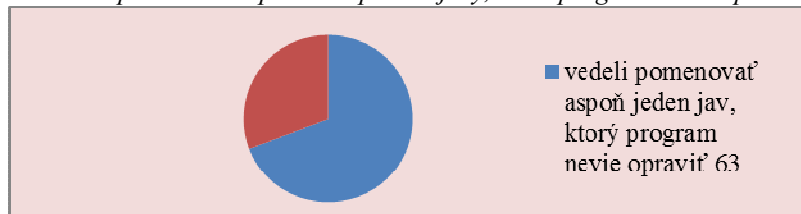
Graf č. 7: UKF – žurnalistika – 55 respondentov
Schopnosť/neschopnosť rozpoznať javy, ktoré program nevie opraviť

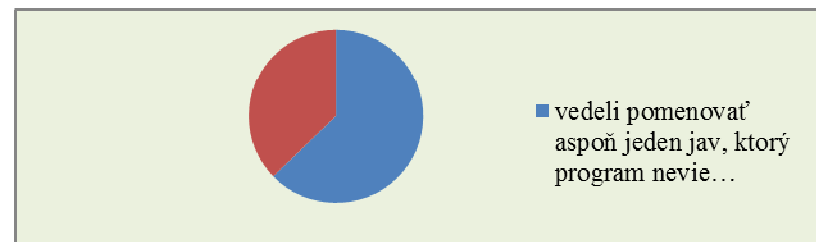
Graf č. 8: UKF – marketingová komunikácia a reklama - 80 respondentov
Schopnosť/neschopnosť rozpoznať javy, ktoré program nevie opraviť

Graf č. 9: UCM Trnava - aplikované mediálne štúdiá, marketingová komunikácia – 91 respondentov
Schopnosť/neschopnosť rozpoznať javy, ktoré program nevie opraviť

Graf č. 9: Katedra žurnalistiky Ružomberok – 43 respondentov
Schopnosť/neschopnosť rozpoznať javy, ktoré program nevie opraviť

V percentuálnom vyčíslení najviac vedomostí o limitoch počítačových korektúr majú študenti žurnalistiky UKF v Nitre, až 96,36% opýtaných vedelo pomenovať aspoň jeden limit, ktorý počítačový program má (možno to porovnať s údajom o nedôvere a overovaní si počítačových korektúr, v tejto skupine respondentov bolo 26 študentov zo vzorky 55 respondentov, čo je 47,27%, ktorí si javy ešte overujú alebo naprogramovaným korektúram vôbec neveria). Nasledujú študenti marketingovej komunikácie a reklamy UKF v Nitre, percentuálne boli v pomenovaní aspoň jedného počítačového limitu úspešní na 76,25%. (V porovnaní s údajmi o nedôvere a overovaní si faktov dosiahli 26,25%, teda zo vzorky 80 respondentov sa do tejto skupiny prihlásilo 21 študentov.) Za nimi nasleduje UCM v Trnave, jej študenti sa vyjadrili aspoň o jednom limite počítačového programu v počte 69,23% opýtaných (V porovnaní s údajmi o nedôvere a overovaní si faktov dosiahli 19,78% - zo vzorky 90 respondentov sa sem prihlásilo 18 študentov). Výpočet uzatvára Katedra žurnalistiky Katolíckej univerzity v Ružomberku, tam na výzvu opísať aspoň jeden limit reagovalo iba 62,79% študentov (títo študenti mali 27,9% počtu tých, ktorí programu nedôverujú alebo si javy overujú v kodifikačných príručkách, z počtu 43 sa vyjadrilo 12).

Vo výpočte zistených faktov a v ich porovnávaní a spresnení by mohli pokračovať. Zo získaného materiálu sa dá vydedukovať nielen to, či študenti dokážu pri počítačových korektúrach rozpoznať gramatické javy, ktoré počítač nevie opraviť, ale aj to, či ich vedia správne selektovať, vyhodnocovať a pod. Ukazuje sa však, že dôvera v počítačové korektúry je aj medzi budúcimi jazykovými profesionálmi vysoká. Nepoznanie zložitosti jazykového systému vedie k tomu, že sa používatelia do veľkej miery spoliehajú na počítačové zásahy, a tak ich citlivosť na gramatické javy klesá. Rozhodli sme sa do posledného grafu umiestniť iba počet tých, ktorí nepoznali ani jeden limit programu na korigovanie textu, čím sme, prirodzene, nedokázali fakt, že ostatní respondenti vedia tieto limity rozpoznať v celej šírke problematiky. Ak by sme

chceli analyzovať materiál v tejto extenzii, rozsah štúdie by vyžadoval niekoľko desiatok strán, a tak v tejto fáze štatistického vyhodnocovania uzatvárame naše zistenia týmto tvrdením:

Počítačové programy na opravu pravopisu sa vo veľkej miere tešia všeobecnej obľube (či už ide o žurnalistov – študentov, alebo o žurnalistov – praktikov). Jazykové vzdelanie budúcich žurnalistov či pracovníkov v mediálnej oblasti by malo dávať primeraný predpoklad, že študenti budú vedieť reagovať na používanie počítačových pravopisných korektúr s odstupom, vedomí si zložitosti jazykového systému a limitov programov na korekciu textu. Ukázalo sa, že aj univerzitné jazykové vzdelávanie má v tomto smere čo doháňať a nie je dobré spoliehať sa na fakt, že študenti toto spojenie prirodzene chápu. Ak teda vysokoškooláci s pomerne dobrým jazykovým základom vykazujú veľkú mieru spoliehnutia sa na počítačový program a veľká časť z nich nedokáže opísať ani jeden limit naprogramovaných korektúr, je viac ako logické, že medzi ľuďmi bez jazykového vzdelania je tento jav ešte vypuklejší. Vedie to k záveru, ktorý podporí obavy z možného trendu spoliehania sa na pravopisné počítačové programy bez úsilia zamýšľať sa, poznať či selektovať gramatické javy. Spoliehanie sa na automatické jazykové korekcie je rozšírený jav aj medzi budúcimi mediálnymi pracovníkmi a predstavuje reálnu hrozbu úpadku jazykového povedomia. Tento trend môže zmierniť iba dostatočná erudovaná argumentácia učiteľov materinského jazyka na školách v každom stupni vzdelávania.

Literatúra

JAZYKOVÁ kultúra na začiatku tretieho tisícročia. Editor: M. Považaj. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009. 217 s. ISBN 978-80-224-1052-6.

MISLOVIČOVÁ, S. 2009. Je stav jazykovej kultúry na začiatku nového tisícročia skutočne v katastrofálnom stave? In: Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 72. ISBN 978-80-224-1052-6.

POVAŽAJ, M. 2009. Jazyková kultúra na Slovensku na začiatku tretieho tisícročia. In: Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 11. ISBN 978-80-224-1052-6.

ŠTEVKOVÁ, P. 2014. Možnosti využitia programu Word v jazykových korektúrach žurnalistu. Diplomová práca. Školiteľ: G. Magalová. Nitra : Katedra žurnalistiky FF UKF. 86 s. [Nepublikované.]

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КУЛЬТУР В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

THE INFLUENCE OF CULTURE IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Elena Zelenická

Jazykové centrum FF UKF v Nitre, SR

Современные условия и обстоятельства требуют по-новому взглянуть на проблематику обучения русскому языку. Перед методикой преподавания русского языка как иностранного встала задача создания новой модели обучения общению, на этот раз, с опорой на культурологию.

Education in general gains cultural dimensions and this fact contributes to the intellectual and emotional development of students. Education does not only mean to provide students with knowledge and professional skills but also to teach them how to understand and respect other cultures, how to appreciate our own cultural heritage and pass it to the others. This prognosis is also important for foreign-language teaching. It is shown mainly in asserting of intercultural communication.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, обучение иностранным языкам, русский язык

Key words: intercultural communication, education, foreign-language teaching, Russian language

Глобализация Европы и мира в начале XXI века, доступность средств коммуникации непременно приводят к расширению межнациональных контактов. Характерной чертой сегодняшних дней является сосуществование людей в поликультурном обществе, подразумевающим объединение представителей различных национальностей со всей совокупностью форм взаимодействия и взаимозависимостей. Необходимым условием мирного проживания людей в многонациональном обществе является воспитание культуры межнационального общения, под которой понимаем совокупность специальных знаний, убеждений, навыков, а также адекватных поступков и действий, проявляющихся в межнациональном общении между представителями различных этнокультурных групп (Верещагин – Костомаров, 2005, 14). Проявляющаяся чужеродность партнеров по коммуникации, оказывает влияние на результат коммуникативного взаимодействия.

Таким образом ситуация с русским языком в странах европейского пространства изменяется в лучшую сторону. Во многих странах Европы наблюдается новая волна интереса к русскому языку, все больше

студентов выбирают его в качестве второго иностранного. Всеобщая европеизация и глобализация экономики увеличивает роль языков специальности (публицистики, журналистики, туризма, экономики и др.). В связи с этим необходимы исследования по определению потребностей различных профессиональных групп и возникает необходимость в курсах русского языка для работников сферы публицистики, журналистики, туризма, экономики и др.

Расширение межнациональных контактов, вызывает в свою очередь интерес к межкультурной коммуникации (причем, первые упоминания о межкультурной коммуникации как теоретической дисциплине относятся к концу 70-х годов XX в.). Функционально-динамический подход к изучению языка обусловил появление новых технологий и концепций обучения. Одной из основных является и обучение на основе теоретических положений межкультурной коммуникации. Опора на культуру в преподавании языка приобретает в современной лингводидактике новое значение. Владея языком, люди не всегда могут понять друг друга, и причиной этого нередко является расхождение культур. Итак, язык становится ключом к пониманию культуры.

Обучение языку и культуре в наших условиях, таким образом основывается на том, что культура – целостное, системное семиотическое явление. И в дидактике следует исходить из того, что культура – открытая, самоорганизующаяся система и обмен со средой происходит на «входе» и «выходе» из системы. При этом нельзя забывать, что культура и динамическая система, функционирующая на основе коммуникации, которая происходит как внутри системы, так и вовне. Обмен культуры с традицией и реальностью рождает культурную коммуникацию (Тер-Минасова, 2000). Известное положение о том, что межкультурная коммуникация предполагает взаимодействие нескольких культур, не противоречит схеме коммуникации вообще.

Выучить иностранный язык, в частности русский, поэтому нельзя без знания реалий и культуры жизни страны изучаемого языка и, соответственно, без владения межкультурной коммуникацией, под которой понимается адекватное взаимопонимание двух участников коммуникативного акта принадлежащих к разным национальным культурам (Верещагин – Костомаров, 1983, 23). Интерес к межкультурному общению вызван современными условиями. В сведениях о культуре и обычаях определенной страны нуждаются все те, кто изучает язык. Изучая язык и культуру партнера, можно понять его психологическую стратегию и добиться успеха, например в публицистике.

Целью современной методики преподавания иностранного языка, таким образом, является научить студентов быть открытыми по

отношению к новому опыту общения с другими народами, замечать различия и сходства между собственной и чужой культурами, стать на позиции чужих культурных стандартов (Malá, 2009; Michelčíková, 2011; Ries – Kollárová, 2004; Průcha, 2007; Pospíšil, 2005; Rejmánková, 2005; Sipko, 2008; Zelenická, 2012, 2013).

Каждый народ отличается особым видением мира, имеет специфический национальный менталитет. Национальный менталитет – это национальный способ восприятия и понимания действительности, определяемый совокупностью когнитивных стереотипов нации (Прохоров – Стернин 2006, 92). Каждый из нас воспринимает чужую культуру через призму своей культуры. Современное общество сталкивается с проблемами взаимовлияния различных культур и сохранения культурного многообразия планеты. Все больше осознается необходимость развития диалога культур, в связи с этим обучение иностранному языку должно стать подготовкой к межкультурной коммуникации, так как в процессе изучения языка обучающемуся предстоит проникнуть в иную систему ценностей и жизненных ориентиров и интегрировать ее в собственную картину мира.

Современная модель обучения русскому языку в вузе ориентирована на культурологический контекст. Для формирования у учащихся культуры межнационального общения принципиально важно, чтобы процесс иноязычного образования осуществлялся в диалоге миров иностранной и родной культур. Взаимодействие культур представляет сложный и вместе с тем благодарный материал, позволяющий развернуть широкий массив кросс-культурных сравнений, способствующих более глубокому пониманию учащимися специфики и уникальности каждой культуры, формированию позитивных установок, готовности принимать участие в диалоге культур.

Все вышесказанное нашло отражение в пособии *Словакия и Россия на перекрёстке культур* (Зеленицка, 2011), которое было создано в духе современных требований. Эта обучающая и развивающая хрестоматия отличается от традиционных хрестоматий, так как, включает в себя тексты культурологического характера, которые способствуют формированию и коррекции лингвокультурологических представлений как о России, об истории и культуре её народа, традициях и обычаях, так и о Словакии, а именно, как её воспринимают русские. Как раз это очень важно для студентов журналистики, политологии, от которых ожидается, что в будущем сориентируются в любых обстоятельствах. Пособие опирается на педагогические традиции и достижения современной лингвометодики и стремится реализовать методический принцип лингвокультурологического представления и описания языкового и речевого материала, имеющий своей целью раскрытие глубинного смысла

слов и функциональной значимости единиц языка с выраженным культурологическим фоном. Отбор текстового материала осуществляется в пособии по принципу его страноведческой ценности и лингводидактического потенциала для работы по развитию речи обучаемых в форме бесед и небольших дискуссий.

Для словацких студентов – будущих публицистов, журналистов, политологов, работников в туристической сфере важно знать как воспринимают русскоговорящие Словакию как место работы, отдыха, путешествия и бизнеса. И как раз раздел пособия «*Словакия глазами российского туриста*» кратко описывает, как русские путешественники воспринимают Словакию, ее культуру, какими сведениями располагают об основных достопримечательностях столицы и городов с богатой историей и архитектурой, об их впечатлениях о Словакии вообще. Раздел «*Братислава*» был нами выбран специально с целью обратить внимание студентов на те моменты, в которых россияне оценивают свое пребывание в Словакии.

Братислава расположена удивительно удачно с географической точки зрения. Австрия начинается прямо на другом берегу Дуная, Вена – в шестидесяти километрах. Оказавшись в Братиславе, вы запросто можете прокатиться в австрийскую столицу, сходить в прославленную оперу (если достанете билеты) и вернуться обратно. До Будапешта 200 километров: захочется сплясать чардаш или поестъ настоящую салями – тоже не проблема. Да, и Прага недалеко. Вообще в Словакии прекрасный транспорт и высшего европейского качества дороги (даже в далёкой провинции, если в такой маленькой стране это понятие вообще существует).

Словаки гордо называют свою столицу "жемчужиной на Дунае". Вполне возможно, что австрийцы так же называют Вену, а венгры – Будапешт. Но Братислава с полным правом может называться дразоценностью. Возможно, не самой крупной, не самой сверкающей. Но у этого города есть скромная изысканность, которая часто дороже, чем ярчайший блеск. Живёт в городе 400 000 человек – в разгар туристического сезона здесь бывает ещё около 200.000 туристов ежедневно. При этом в милых петляющих улочках древнего центра нет назойливой туристской сутолоки, шума и гама, от которых никуда не денешься на площади Св. Марка в Венеции или в центре Парижа. Здесь всё как-то по-домашнему, спокойно и уютно. Можно просто прогуливаться по улицам и переулочкам, заходить в музеи (которые хотя и не так знамениты, как Прадо или Уффици, но очень интересны), любоваться старинной архитектурой.

Однако покинем Братиславу и отправимся путешествовать дальше по этой чудесной стране Словакии. Когда едешь по дороге не устаешь ни на секунду. То мягкие зелёные холмы и низкие горы Малых Карпат, то лесистые склоны массива Фатры, то увенчанные вечным снегом пики Высоких Татр. Озера, реки, стремительные горные потоки. Поля, луга с тучными коровами и аккуратные деревеньки.

При работе с этим текстом необходимо обратить внимание на тот факт, что географическая точка зрения, а именно, где располагается Братислава, была выдвинута на первый план. Таким образом, используя карту Словакии, Венгрии, Австрии и Чехии можно у учащихся расширить страноведческие информации.

Задания типа: прочитайте текст о Братиславе; отметьте незнакомые слова; замените выделенные слова близкими по смыслу словами из текста; заполните пропуски нужными прилагательными или наречиями в правильной форме; закончите предложения, употребляя глаголы в форме императива; опишите Братиславу – проверяют понимание, словарный запас, овладение грамматикой и т.п.

Кругозор студентов расширяют и темы для дискуссии: Чем удачно расположение Братиславы с географической точки зрения? Какими видами транспорта можно добраться в Вену, Будапешт, Прагу? Какие достопримечательности вызывают забываемые впечатления в отдельных столицах? Поделитесь друг с другом своими впечатлениями. Итак, одна лишь тема Братислава открывает студентам такие темы как география, транспорт, памятники и достопримечательности, путешествие и др.

Введение элементов родной для студентов культуры оживляет урок, способствует росту мотивации, положительно влияет на процесс формирования речевых навыков и умений. Преподаватель апеллирует к уже имеющимся знаниям, опыту и ассоциациям обучающихся, и это ведет к оптимизации процесса обучения русскому языку. Страноведческая работа по любой теме способствует обогащению и активизации словарного запаса студентов, расширяет рамки речевых ситуаций, стимулирует речевую деятельность, углубляет и расширяет профессиональные знания и умения, необходимые для будущей профессии.

Литература

ВЕРЕЩАГИН, Е. М. – КОСТОМАРОВ, В. Г. 1983. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: «Русский язык».

ВЕРЕЩАГИН, Е. М. – КОСТОМАРОВ, В. Г. 2005. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы// Под ред. и с послесловием Ю. С. Степанова. М.: Индрик. 1040 с. ISBN 5-85759-289-5.

ПРОХОПОВ, Ю. Е. – СТЕРНИН, И. А. 2006. Русские: коммуникативное поведение. М.: Флинта, Наука. ISBN 5-7651-0109-7.

ТЕР-МИНАСОВА, С. Г. 2000. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово. 163 с. ISBN 5-85050-240-8.

ADAMKA, P. 2013. Reflection on coup d'etat (a few notes on linguistic analysis). XLinguae: European Scientific Language Journal, vol. 6, n. 4, p. 103-107. ISSN 1337-8384.

MALÁ, E. 2009. Jazyková a interkultúrna dimenzia v procese internacionalizácie vzdelávania. Ianua ad Linguas Hominesque Reserata II. Paríž: Asiathèque – Maison des Langues du Monde. s. 100-123. ISBN 7-7561-25105-3.

MICHELČIKOVÁ, L. 2011. EU language policy: From multilingualism to eurobabylon [Jazyková politika Európskej únie: Od viacjazyčnosti k eurobabylonu]. XLinguae: European Scientific Language Journal, vol. 4, n. 3, p. 12-16. ISSN 1337-8384.

POSPÍŠIL, I. 2005. Kulturní dialog a areálová studia. In: Dialog kultur III. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. s. 17-24. ISBN 80-86845-15-X.

PRŮCHA, Z. 2007. Interkulturní psychologie. Praha: Portál. ISBN 80-71-78-885.6.

REJMÁNKOVÁ, L. 2005. Dialog kultur a osobnost lingvistiky. In: Dialog kultur III. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. s. 25-32. ISBN 80-86845-15-X.

RIES, L., – KOLLÁROVÁ, E. 2004. Svet cudzích jazykov dnes. In: Inovačné trendy v cudzozjazyčnej výučbe. Bratislava: Didaktis. ISBN 80-89160-11-5.

SIPKO, J. 2008. V poiskach istinnogo smysla = hľadanie ozajstného zmyslu. Prešov: FF Prešovskej univerzity. 445 s. ISBN 978-80-8068-729-8.

ZELENICKÁ, E. – ADAMKA, P. 2008. Cudzozjazyčná komunikačná kompetencia v európskom priestore = Foreign language communication competence within european area. In: Lingua rossica et communicatio ... Ostrava: Ostravská univerzita, s. 233-238. ISBN 978-80-7368-583-6.

ZELENICKÁ, E. 2011. Slovákija I Rossija na perekrestke kull'tur. Nitra: UKF 118 s. ISBN 978-80-8094-982-2.

ZELENICKÁ, E. 2012. Jazyk ako prostriedok komunikácie a sprostredkovania kultúry. In: Komunikace v jazykové a kulturní rozmanitosti. Plzeň: Západočeská univerzita, s. 36-41. ISBN 978-80-261-0187-1.

ZELENICKÁ, E. 2013. Text - kulturní kontext - učebnica. In: Interkulturní soužití v kontextu vyučování, kultúry a literatury. Pardubice: Univerzita Pardubice. s. 193-202. ISBN 978-80-7395-547-2.

ZELENICKÁ, E. 2012. Jazyk – jav kultúrny a spoločenský. In: Jazyk – kultúra – spoločnosť (vzájomné súvislosti): vedecký zborník. Nitra: UKF. s. 7–10. ISBN 978-80-558-0117-9.

ZELENICKÁ, E. 2013. Slovaccko-ruskije kul'turologičeskije paralleli. In: Vyučovanie ruštiny ako cudzieho jazyka vo viackultúrnom priestore: vedecký zborník. Prešov: Prešovská univerzita, s. 105–113. ISBN 978-80-555-0505-3.

Статья написана в рамках проекта KEGA 013UKF-4/2014 – Tvorba a implementácia inovačných modulov výučby anglického a ruského jazyka pre žurnalistov.

VPLYV POLITICKÝCH IDEOLÓGIÍ NA JAZYK MEDIÁLNEHO POLITICKÉHO DISKURZU NA PRÍKLADE EUFEMIZMOV

INFLUENCE OF POLITICAL IDEOLOGIES ON LANGUAGE OF MEDIA POLITICAL DISCOURSE (EXAMPLE OF EUPHEMISMS)

Marián Macho

KSJ FF UKF v Nitre, SR – SELC Beijing Foreign Studies University, China

Politická skutočnosť je vždy ideologicky sprostredkovaná skutočnosť. Keď sa politické konanie realizuje prostredníctvom jazyka, potom je jazyk entitou, v ktorej sa „usádzajú“ ideológie. Pri výskume jazyka politického diskurzu sa poukazuje na úzke prepojenie politického a ideologického využívania jazyka. V príspevku sa zameriavame na vplyv politických ideológií na jazyk politického diskurzu, a to konkrétne v oblasti používania/zneužívania eufemizmov (zakrývajúcich a zahmlievajúcich).

Political reality is always ideologically mediated. Political acts are realized by language. Language is an entity where ideologies are presented. Research of language of political discourse shows very close relationships between political and ideological using of language. This article focuses on influence of political ideologies on language of political discourse especially in the field of euphemisms.

Kľúčové slová: eufemizmy (zakrývajúce a zahmlievajúce), ideológie, manipulácia, politický diskurz, znak

Key words: euphemisms, ideologies, manipulation, political discourse, sign

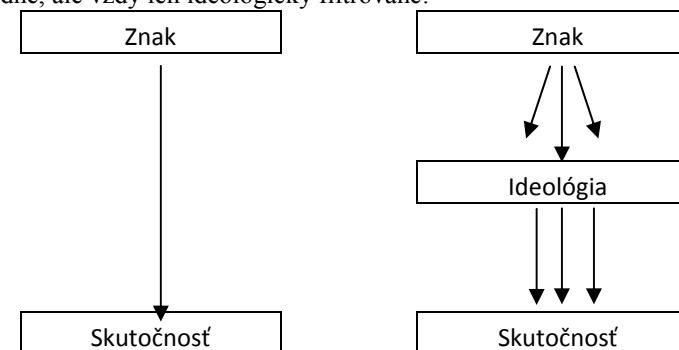
1 Vzťah medzi jazykom a ideológiou

Podnetné inšpirácie pri uvažovaní o recipročnej relácii jazyka a ideológie nám poskytuje H. Girth (2002). Ak chceme charakterizovať vzťah ideológie a jazyka, môžeme konštatovať, že politická skutočnosť je vždy ideologicky sprostredkovaná skutočnosť. Keď sa politické konanie realizuje prostredníctvom jazyka, potom je jazyk entitou, v ktorej sa takpovediac usádzajú ideológie. Pri výskume jazyka politického diskurzu sa vždy poukazovalo na úzke prepojenie politického a ideologického využívania jazyka (pozri najmä kritická diskurzívna analýza). Keďže sa ideológie v jazyku usádzajú ako fakty národného povedomia a takto sa aj jazykovo sprostredkujú, nadobúda ideologické využitie jazyka v politike veľký význam. Lingvisticky zaujímavá je predovšetkým otázka súvislosti medzi ideológiou a typickými formami jej verbalizácie. Ideologické využívanie jazyka musí byť posudzované vždy v kontexte konkrétnej reálnej politickej situácie. Ako zdôrazňuje Eagleton (1993, s. 17), „ideológia... je funkcia vzťahu jazykového vyjadrenia k jeho spoločenskému kontextu“. Takýmto spôsobom získava napríklad výraz *krv a pôda* svoj ideologicky motivovaný význam až po zapojení do kontextu národnosocialistickej ideológie.

Dieckmann (1988, s. 1780) poukazuje na „takmer neobmedzené a všestranne možnosti využitia výrazu *ideológia*. Aby rozumne zredukoval „všestrannosť“ tohto využitia, dospel ku klasifikácii, ktorá sa zakladá na ideologicko-teoretických podmienkach rozpoznávacieho konceptu ideologického využívania jazyka. Podľa Dieckemanna sa ideológiaasi najbežnejšie využíva udavačsky a vzťahuje sa na využitie jazyka politického súpera. Tu má ideológia negatívne hodnotiaci význam a usiluje sa o neprimerané, pravdu skresľujúce využitie jazyka protivníka.

Ďalšou podobou využívania jazyka v ideológii je spoločensky podmienené zlyhanie pravdy. Ideológie nie sú v tomto poňatí len správne alebo nesprávne. Odzrkadľujú spoločenské vzťahy z perspektívy určitej triedy/skupiny. Tento charakter má ideológia marxizmu-leninizmu, v ktorej je ideológia výrazu podriadená záujmom vládnucej strany, ktoré sú však vydávané za názory všetkých a nakoniec zastierajú spoločenské vzťahy (bližšie o tom pozri v časti 3.4). Ideologické vnímanie marxizmu-leninizmu je teda dvojstranné, rozlišuje negatívne hodnotenie ideológie politického súpera na jednej strane a na druhej pozitívne hodnotí ideológiu vlastnej skupiny.

Predstaviteľom neutrálneho a všeobecného poňatia ideológie je sovietsky filozof jazyka Valentin Vološinov. Jeho chápanie ideológie je semioticky motivované, keďže ideológia a znak sú navzájom neoddeliteľne prepojené: „Bez znakov neexistuje žiadna ideológia“ (Vološinov, 1975, s. 182). Podľa Vološinova vzniká vedomie iba cez materiálne stelesnenie signifikantmi, ktoré nielen jednoducho odzrkadľujú skutočnosť, ale sú aj jej včlenenou zložkou. Vytvoril aktuálny grafický model, do ktorého sú zahrnuté ideologické komponenty. Jazykové znaky podľa neho nikdy nekreujú skutočnosť bezprostredne, ale vždy len ideologicky filtrované:

Obr. 1

Obr. 2

Obrázky 1 a 2: Reprezentatívny a ideologický grafický model (podľa Vološinov, 1975, s. 71).

Obrázok 1 ukazuje naivný reprezentatívny grafický model, ktorý prináleží marxistickému a leninistickému poňatiu ideológie. Tento model predpokladal vzťah „rovného s rovným“ medzi znakom a skutočnosťou a zároveň možný bezprostredný a skutočného zásah znaku do reality. Naproti nemu stojí ideologický grafický model (obrázok 2). Podľa tohto modelu je každý znak ideologicky poznačený. Konkurujúce ideologické postoje môžu byť artikulované v jednom a tom istom jazyku a jeden a ten istý znak môže byť rozličnými spôsobmi ideologicky naplnený.

2 Slovo a slovná zásoba v ideologických súradniciach

Po načrtnutí všeobecného rámca vzťahu medzi ideológiami a jazykom uskutočnime sondu, ktorá nám pomôže ukázať niektoré prejavy pôsobenia politických ideológií na jazyk politického diskurzu. Poukážeme eufemizmy v jazyku ideologizovaného politického diskurzu

2.1 Eufemizmy v jazyku ideologizovaného politického diskurzu

Pri skúmaní a predovšetkým kritike používania jazyka v politickom diskurze hrajú dôležitú rolu diskusie o úmysloch prikrášľovania a o jeho uplatnení v jazyku v podobe eufemizmov. Väčšinou sú predmetom diskusie jednotlivé lexikálne jednotky, možné sú však aj komplexnejšie (napr. syntaktické) druhy eufemických formulácií (Forster, 2005).

V tejto práci sa obmedzíme na eufemizmy v lexikálnej rovine. Rozlišujeme pritom dve všeobecné funkcie a im zodpovedajúce dva druhy eufemizmov, a to:

- zakrývajúce eufemizmy a
- zahmlievajúce eufemizmy (tamže).

Zakrývajúce eufemizmy sú tie, ktoré miernejšie zobrazujú „situáciu, ktorá je jednému, prípadne obojm účastníkom komunikácie nepríjemná. Týkajú sa spravidla individuálneho alebo spoločenského tabu a majú na zreteli normy a konvencie, ktoré v spoločnosti platia“ (Zöllner, 1997). Takéto eufemizmy, ktoré sa vzťahujú na tabuizované okruhy tém ako smrť (napr. frazémy odísť do večnosti, voňať fialky odspodu) alebo sexualita (napr. ísť s niekým do postele, robiť „to“) možno pri analýze jazyka politického diskurzu vynechať.

Cieľom zahmlievajúcich eufemizmov je prilákať pozornosť poslucháča k tým častiam výpovede, o ktorých rečník predpokladá, že jeho myšlienku objasnia v priaznivejšom svetle. Zahmlievajúce eufemizmy majú za úlohu predstaviť niečo v lepšom svetle, než aká je skutočnosť. Sú orientované na taktické konanie (Zöllner, 1997; Forster 2005).

Vzhľadom na analýzu eufemizovaných formulácií vo politickom diskurze sú kľúčové najmä eufemizmy so zahmlievajúcim úmyslom. Zatiaľ najrozsiahljšiu – hoci nie lingvistickú – analýzu floskúl v politickom diskurze, v rámci ktorej poukázal na viaceré eufemistické výrazy – uskutočnil Vladimír Just (2003, 2005, 2009). Ako parspro toto uvádzame nasledujúce príklady:

- *beh na dlhú trať* (touto floskulou politickí komunikanti často zahmlievajú neochotu prijať určité opatrenie, vyhovárajúc sa na komplikovanosť a zdĺhavosť politických diskusií či legislatívneho procesu);
- *čas ukáže* (politický komunikant si nie je istý správnosťou názoru alebo kroku, ktorý obhajuje, chýbajú mu argumenty, preto použije toto nekonkrétne, zahmlievajúce vyjadrenie; ide vlastne o eufemizmus namiesto priameho priznania, že pre svoje tvrdenie nemá relevantné argumenty);
- *viem si predstaviť* (politický komunikant nechce jasne verbalizovať, že niečo odmieta /odmietnutie by napr. mohlo spôsobiť pokles podpory verejnosti pre jeho politický subjekt – preto siahne k tejto eufemistickej formulácii/, a tak sa vyjadrí, že si *dokáže predstaviť* podporu určitého návrhu zákona; nevyjadrí sa však, či tento návrh aj reálne navrhne či podporí);
- *chýba politická vôľa* (táto eufemistická formulácia sa používa najmä vtedy, keď politický komunikant síce vie, že prijatie istého zákona/opatrenia by bolo správne, no jeho politický subjekt, resp. koalícia, ktorej je členom, ho odmieta prijať alebo nedokáže garantovať jeho prijatie).

To, do akej miery majú zahmlievajúce eufemizmy predstaviť istý jav v lepšom svetle, ukazuje nasledujúce porovnanie:

Neutrálny výraz	Zahmlievajúci eufemizmus
prostriedky na ukončenie pobytu	deportácia
v rokovaníach budeme pokračovať	nedohodli sme sa
park na odstránenie odpadu	sklad atómového odpadu
znižieť daňové zvýhodnenie	zvýšiť dane
liberalizácia cien	zdražovanie
rast inflácie	rast cien
sflexibilnenie trhu práce	zjednodušenie prepúšťania
vojna proti terorizmu	vojenské ťaženie proti konkrétnej krajine
ochranná reakcia	bombardovanie
chirurgické úder	presné bombardovanie
pacifikačné stredisko	koncentračný tábor
spriatelená paľba (voj. žargón)	bomby zhodené na vlastnú dedinu
vyrovnávanie elasticity frontu	ústup z bojiska

Výrazy porovnané v tabuľke ukazujú, že používanie týchto zahmlievajúcich eufemizmov je spojené s úmyslom čo najviac zakryť etické, emocionálne a sociálno-problematické aspekty. Ďalej ukazujú, že predovšetkým pomocou eufemistických formulácií sa zahmlievajú negatívne dôsledky politických prostriedkov (nedohoda, nezamestnanosť, zvyšovanie daní, rast cien, vojenská agresia). Tam, kde sú ľudia nejakým politickým rozhodnutím ukrátení alebo priamo poškodení, požívajú sa eufemizmy. Pritom sa neevokujú bezpodmienečne len krajšie predstavy, ale vsugerúva sa predovšetkým eticko-emocionálna neutralita, aby sa zahalili príslušné eticko-emocionálne problémové situácie. Ide o vyhýbanie sa negatívnym predstavám bez toho, aby sa vyžadovalo bezpodmienečné nahradenie pozitívnymi predstavami. Eufemizmy v politickom diskurze nie sú výlučne prikrášlené, ale predovšetkým zbavené problémov (Schröter – Carius, 2009, s. 41). Commager (1972, s. 7 – 13) dokonca tvrdí, že americká administratíva predbehla v umení pokryteckého myslenia o niekoľko rokov Orwellovdoublespeak, ako ho poznáme z románu 1984.

Vzájomné výčitky politických oponentov, že si s manipulatívnym úmyslom posluhujú prikrášľujúcimi výrazmi, sú obľúbeným argumentom v politických konfliktoch. Naopak, Heringer (1990) zdôrazňuje, že eufemizmy nemožno hodnotiť jednoducho ako manipulatívne praktiky v jazyku. Výrazy, ktoré odzrkadľujú názory svojich používateľov, nie sú nemorálne.

Zöllner (1997) uvádza rôzne jazykové formy realizácie eufemizmov:

- Oxymorony – vznikajú spojením sémanticko-logicky si odporujúcich elementov; v prípade výrazov *sociálno-trhové hospodárstvo, konzervatívno-liberálna politická strana, Nemecká národnosocialistická robotnícka strana* možno spojením v podstate veľmi vzdialených elementov osloviť heterogénne skupiny. Iné príklady slúžia skôr na zakrytie alebo popretie obsiahnutých protikladov: *rodina s jedným rodičom, spätné dobývanie priemyslu, nulový, resp. negatívny rast*.
- Eufemizmy môžu vzniknúť používaním cudzích slov vzťahujúcich sa na eticky problematické javy: *kolaterálne škody, liberalizácia cien*.
- Eufemizmy môžu rovnako vzniknúť zjemnením čiže „eufemistickým pôsobením zoslabenia. Pôvodne mienený výraz je nahradený menej intenzívnym alebo menej emocionálne nabitým výrazom“ (Zöllner, 1997): *umelé prerušenie tehotenstva* namiesto *abortu, nečistý pohlavný akt* namiesto *znásilnenia, pochybné praktiky* namiesto *kriminálnych činov*.
- Eufemizáciu možno dosiahnuť aj opisom/perifrázou – napr. už spomenutý *nečistý pohlavný akt, sily krízovej reakcie* (armáda) – a zároveň aj zjemnením. K napätiu dochádza preto, že oba znaky ležia v odlišných rovinách: zjemnenie je znak obsahový, opis zase formálny.

- Eufemizmy možno tvoriť i prívlastkom: *štíhla produkcia* ako produkcia s čo najmenšími pracovnými silami, pričom sa počíta so známymi sociálnymi následkami (prepúšťanie), *chirurgické bombardovanie* (pozri vyššie).

Eufemistické výrazy sú často kritizované v médiách, napr. výraz *kolaterálne škody* v súvislosti s bombardovaním Srbska Severoatlantickou alianciou počas tzv. kosovskej vojny v roku 1999. Bombardovanie sa plánuje pridržať útokov na infraštruktúru (mosty, elektrárne a pod.) a nie na ľudí (osídlené oblasti), ale aj pri takomto „chirurgickom bombardovaní“ (ďalší eufemizmus!) prichádzali ľudia o život. Keďže sa pri bombardovaní infraštruktúry nedá vyhnúť zabíjaniu ľudí, toto zabíjanie bolo nazvané kolaterálne škody. Možnosť postaviť proti výrazu vnímanému ako eufemizmus druhý, menej skrášľujúci, neustále zostáva predmetom polemiky (napr. ministerstvo obrany namiesto ministerstva vojny).

Záver

Naša analýza poukazuje na mechanizmy používania/zneužívania eufemizmov v jazyku politického diskurzu, a to v širšom rámci pôsobenia ideológií na jazyk. Politickí komunikanti po eufemizmochinetencionálne siahajú najmä vtedy, keď chcú zakryť/zahmliť negatívne javy, resp. javy, ktoré sú v ich neprospech. Význam identifikácie a kritickéj recepcie tohto typu eufemizmov vidíme predovšetkým v tom, že ich diskurzívna recepcia eliminuje mieru manipulatívneho pôsobenia textov v politickom diskurze. Lingvistická (širšie: kritická diskurzívna) analýza tak stojí v službách odhaľovania a následného znižovania miery vplyvu negatívnych javov v politickej komunikácii, ktoré majú neraz svoje korene v preexponovaní ideologizácie jazyka ako základného inštrumentu politického diskurzu.

Literatúra

- COMMAGER, H. S. 1972. *The Defeat of America*. New York : Review of Books, 1972, 5 October, s. 7 – 13.
- DIECKMANN, W. 1988. *Aufklärung von ideologischem Sprachgebrauch*. In: Ammon, U. – Dittmar, N. – Mattheier, K. J. (Hgg.): *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Berlin – New York : de Gruyter, 1988, s. 1779 – 1789.
- DIECKMANN, W. 1964. *Information oder Überredung. Zum Wortgebrauch der politischen Werbung in Deutschland seit der Französischen Revolution*. Marburg : Elwert, 1964, 189 s.
- DIECKMANN, W. 1969. *Sprache in der Politik. Einführung in die Pragmatik und Semantik der politischen Sprache*. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1969 (2. vyd. 1975). 563 s.

- DIECKMANN, W. 1975. *Sprache in der Politik. Einführung in die Pragmatik und Semantik der politischen Sprache*. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1975. 563 s.
- DOLNÍK, J. 2008. *Jazyková ideológia a spisovná slovenčina*. In : Slovenská reč, 2008, roč. 73, č. 1, s. 30 – 41.
- DOLNÍK, J. 2009. *Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009. 376 s.
- EAGLETON, T. 1993. *Ideologie. Eine Einführung*. Stuttgart – Weimar : Metzler Verlag, 1993. 261 s.
- FORSTER, I. 2005. *Lexikalische Verführer – euphemistischer Wortschatz und Wortgebrauch in der politischen Sprache*. In: Kilian, J. (Hrsg.): *Sprache und Politik. Deutsch im demokratischen Staat*. Mannheim : Dudenverlag, 2005, s. 195 – 209.
- GIRNTH, H. 2002. *Sprache und Sprachwendung in der Politik*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2002. 127 s.
- GRÜNERT, H. 1983. *Politische Geschichte und Sprachgeschichte. Überlegungen zum Zusammenhang von Politik und Sprachgebrauch in Geschichte und Gegenwart*. In: *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht*, 52, 1983, s. 43 – 58.
- HERINGER, H. J. 1990. „Ich gebe Ihnen mein Ehrenwort.“ *Politik – Sprache – Moral*. München : Beck, 1990. Počet strán neuvedený.
- JUST, V. 2003. *Slovník floskulí. Malá encyklopedie polistopadového newspeaku: klišé, slogany, hantýrky, tiky, partiové metafor*. Praha : Academia, 2003. 216 s.
- JUST, V. 2005. *Slovník floskulí 2. Další várka slovního smogu: paslova, pavazby, pamyšlenky*. Praha : Academia, 2005. 216 s.
- JUST, V. 2009. *Velký slovník floskulí*. Praha : LEDA, 2009. 360 s.
- SCHRÖTER, M. – CARIUS, B. 2009. *Vom politischen Gebrauch der Sprache. Wort, Text, Diskurs*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien : Peter Lang, 2009. 145 s.
- VOLOŠINOV, V. M. 1975. *Marxismus und Sprachphilosophie*. Frankfurt am Main : Ullstein, 1975. 237 s.
- ZÖLLNER, N. 1997. *Der Euphemismus im alltäglichen und politischen Sprachgebrauch des Englischen*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 1997. 444 s.

АНАЛИЗ ТЕКСТОВ СМИ НА УРОКАХ РКИ ДЛЯ ЖУРНАЛИСТОВ

MASS MEDIA TEXTS ANALYSIS AT LESSONS OF RUSSIAN AS FOREIGN LANGUAGE FOR JOURNALISTS

Pavol Adamka

Jazykové centrum FF UKF v Nitre, SR

В нашей статье обращаем внимание на проблему учебного применения текстов средств массовой коммуникации в процессе преподавания русского языка как иностранного для журналистов, с точки зрения его обусловленности требованиями профессиональной специализации. На основе собственного опыта приводим общую структуру анализа текста СМИ с определением конкретных фаз его освоения и доминирующих целей на каждом из перечисленных, симультанно проходящих, этапов.

In this article we draw attention to the problem of educational application of the mass media texts in the process of teaching Russian as a foreign language for journalists taking into account conditional requirements of the specialty. On the basis of our own experience, the general structure of the media text analysis is given together with specific phases of its mastering and the dominant goals for each simultaneously ongoing stage.

Ключевые слова: дидактика, русский язык как иностранный, СМИ, анализ текста, журнализм

Key words: didactics, Russian as a foreign language, mass media, text analysis, journalism

Требования к профессии журналиста постоянно меняются, и хотя, как правило, не всегда они находят реальное применение в практической деятельности, к ним приспосабливается также учебный процесс. Одним из центральных требований, не только институциональных, а также личностных, является повышение иноязычной коммуникативной компетенции. Поэтому неотъемлемой частью учебной программы журналистики в нашем университете стало одновременное обучение английскому и русскому языкам.

У каждой, в том числе и у словацкой журналистики, есть свои особенности. Если дать короткую характеристику медиальному пространству Словакии в наши дни, то надо сказать, что оно довольно сильно ограничено как с количественной, так и с качественной стороны. Пока небольшое количество носителей актуальной информации о непосредственно окружающей нас действительности и о том, что происходит в других точках мира, еще не обуславливает одновременно недостаток полезных данных, то их качество уже способно в этом

направлении деформировать объективную (если она даже и существует) реальность. Фильтр СМИ, через который проходит каждая информация, придает ей всегда что-то свое, так как с информацией работают конкретные люди: у них свои убеждения, разнообразные взгляды на мир, своя авторская манера с одной стороны, а с другой, они должны соблюдать правила (в том числе и в вопросе идейного освещения событий) данные редакцией, главным редактором или владельцем СМИ. Помимо субъективных детерминантов, на качество словацких СМИ довольно негативно влияет также почти постоянная опосредованность предоставляемой информации (имеется в виду информация о событиях, которые происходят за рубежом): журналист не является непосредственным наблюдателем за происходящим, а только обрабатывает информацию уже до этого оформленную работником информационного агентства, или журналистом другого СМИ; таким образом, данные о конкретном предметном событии проходят сразу через несколько «фильтров», причем они могут быть довольно разнообразного характера. Профессия журналиста, в крайнем случае, того, который подает новости из-за рубежа, в большинстве, превратилась в переписчика. В данной ситуации очень важным требованием, выдвигаемым к нему, является искусство работать с разнообразным, разносторонним, в том числе и разноязычным материалом. Особенно важным становится оно и по той причине, что, из-за нехватки времени, значительное количество людей за информацией обращается только к СМИ, не сравнивают получаемую информацию с другими источниками.

Как вытекает из вышесказанного, одной из доминирующих целевых установок педагогического влияния на лекциях по РКИ среди журналистов, помимо прочего, должно стать формирование умений и навыков работать с актуальными публицистическими текстами как с источником главной и дополнительной информации. Разумеется, что этот процесс довольно многоаспектный, и он обусловлен множеством других факторов, таких как, уровень владения языком, имеющиеся фоновые этнокультурные знания, общее коммуникативные (рецептивные и перцептивные) компетенции и др., которые одновременно в рамках этого же процесса формируются, или изменяются. Работа с актуальным текстом СМИ, как языково-тематически и тектонически единым целым (Slančová, 1996, 113), которое активно вступает в коммуникативный процесс во всей его абстрактной разноточности (на линии автор – адресат, автор – текст, текст – адресат, текст – реальность, текст – другие тексты, текст – культура и т.п.), на уроках РКИ способна выполнять разносторонние функции, в зависимости от целевых установок конкретного занятия, которые конкретизируются в системе заданий и упражнений. Попытаемся привести общую структуру анализа текста СМИ (речь идет не о строго

разграниченных этапах; см. Адамка, 2006), вариации которой мы активно применяем в нашей работе с журналистами; она вполне приемлема для работы с аутентичными, так и с адаптированными текстами разной сложности, как на уроке, так и для самостоятельной работы (к проблеме текста в учебном процессе см. Petříková-Kuprina-Gallo, 2013a; 2013b).

А) Предтекстовые задания

Предтекстовые задания вполне соответствуют целевым установкам использования конкретного текста в учебном процессе, а также уровню владения языком целевой аудиторией. Говоря о РКИ для журналистов, на данном этапе необходимостью является приведение основной характеристики источника анализируемого текста – средства массовой информации, его определение во времени и пространстве, его роль в российском обществе: ориентация (в том числе и идеологическая: консервативное, либеральное, с левым уклоном, националистическое, проправительственное, оппозиционное и т.п.), влияние на массы, популярность и др. Если работаем с текстом в группах с уровнем А1, А2, то иногда прибегаем к объяснению новой, главным образом, терминологической лексики, употребляемой в тексте.

Б) Работа с текстом (перечисленные фазы проходят симультанно)

Б1) Тематический и содержательный анализ текста

а) Первичный анализ заголовка

- цель: пресуппозиция содержания и активизация имеющихся знаний о предмете текста;

б) Чтение вводного комплекса – надзаголовков, заголовков, подзаголовков, перекс (вводный абзац)

- цель: подтверждение пресуппозиции, попытка первого анализа содержания;

г) Ознакомительное чтение текста

- цель: подтверждение пресуппозиции, анализ содержания.

В зависимости от уровня владения языком можно ознакомительное чтение проводить также вслух, но тогда его надо повторять несколько раз, так как при исправлении фонетических ошибок внимание отвлекается от содержательной стороны текста.

д) Интерпретация содержания

- цель: формирование навыков выделять главную и дополнительную информацию;

е) Интенсивное чтение (по мере необходимости)

- цель: полное и точное понимание текста: извлечение информации, понимание жанра текста (его особенностей), уточнение значения новой лексики, в том числе и метафорических значений, фразеологизмов, интерпретация паремий (если они есть), прецедентных феноменов (в контексте их употребления);

ё) Повторный анализ вводного комплекса

- цель: интерпретация авторской обработки – объективный / субъективный, информационный / манипуляционный характер;

ж) Повторный анализ заголовка

- цель: определение его функциональной (информационный, рекламный), содержательной (номинальный, метафоричный), формальной (языковой: лексической, синтаксической) стороны, связи с остальными составляющими текста СМИ;

з) Интерпретация текста

- цель 1: формирование навыков извлекать полезную информацию, выражать и защищать свое мнение;

- цель 2: понимать причины разнородности перцепции, которые основаны на качестве текста и степени разнообразного влияния на адресата;

и) Характеристика дискурса

- цель: формирование новых этнокультурных знаний, описание исторических, экономических, социальных и культурных детерминантов описываемого события, так как они отражаются в языке (см. ниже) и в обработке материала;

й) Анализ авторского намерения

- цель: выявить характер определенных речевых актов, авторское намерение и его реализацию в тексте, степень авторской субъективности, оценки данных, манипуляции с информацией.

Разумеется, что для этого надо, чтобы у студентов было как можно больше информации с разных источников, поэтому очень удобно работать не с одним, а с несколькими текстами, которые посвящены одной и той же теме, причем часто сравниваем особенности материала в российско-словацком (чешском) компаративном плане.

Б2) Языковой анализ текста

- цель (в зависимости от характера текста и целевой установки занятий по РКИ): языковой анализ стилистически нейтральных и признаков синтаксических и фразеологических конструкций, стилистическое употребление терминологической и нетерминологической, актуальной и

устаревшей, литературной и просторечной, сленговой, нейтральной и образной лексики, синонимов, антонимов, омонимов, паронимов и др.

Б3) Продукция текста

- цель: формирование навыков передачи полученной информации в другой форме (в том числе и в другой жанровой разновидности – информации, комментария, очерка, статьи, репортажа, интервью и др.), умений выражать и защищать свое мнение, формирование собственной точки зрения на описываемые события.

В) Послетекстовые задания

- а) Дополнительный анализ всех употребленных в тексте и читателями извлеченных культурных различий и специфик, их интерпретация с точки зрения исторических, культурных и языковых взаимосвязей, определение ситуационных контекстов их потенциального применения;
- б) Изложение всех коммуникативно-ситуационных, культурных и языковых явлений, на которых лекция сосредоточивалась, суммирование всех новых знаний и речевых умений;
- в) Дополнительные упражнения для укрепления нового материала и приобретенных лексических и грамматических знаний и навыков.

Предлагаемая структура не претендует на свою абсолютизацию и неизменность; представляет собой только определенный каркас, который определяет наш подбор учебных текстов для журналистов, а также последующую работу с ними. Анализ текстов современных СМИ не является самоцелью, а является только одной из ступеней формирования комплексной, в нашем случае, русской языковой личности.

Литература

ADAMKA, Pavol. 2006. Publicistický komunikát a jeho využitie pri osvojovaní si zákonitostí jazyka. In: *Evolučné prístupy vo vyučovaní cudzích jazykov z komunikačného aspektu*. Trenčín: ÚPHV TuAD, 2006. CD nosič. ISBN 80-8075-155-2.

BOGUSLAVSKAJA, Viera Vasiljevna. 2004. Особенности многофакторного анализа текста. In: *Русский язык: исторические судьбы и современность. II Международный конгресс исследователей русского языка: тезисы докладов*. Moskva: МГУ, 2004, s. 383-384. ISBN 5-211-04924-1

PETRÍKOVÁ, Anna – KUPRINA, Tamara – GALLO, Ján. 2013a. *Didaktika ruštiny I*. Prešov: FF PU, 2013. 174 s. ISBN 978-80-555-0819-1.

PETRÍKOVÁ, Anna – KUPRINA, Tamara – GALLO, Ján. 2013b. *Didaktika ruštiny II*. Prešov: FF PU, 2013. 175 s. ISBN 978-80-555-0820-7.

SLANČOVÁ, Dna: *Praktická štylistika*. 2.vyd. Prešov: Slovacontact, 1996. 178 s. ISBN 80-901417-9-X.

Статья написана в рамках проекта KEGA 013UKF-4/2014 – Tvorba a implementácia inovačných modulov výučby anglického a ruského jazyka pre žurnalistov.

BECKETTOV GODOT AKO PRETEXT

BECKETT'S GODOT AS A PRETEXT

Daniela Petříková

Katedra anglistiky FF UCM v Trnave, SR

Príspevok pojednáva o súčasnej britskej dráme, jej ceste od realizmu sociálneho k realizmu duše a vnímania, od epiky k lyrike, od moderny k postmoderne, a mapuje dramatické texty dvoch súčasných britských autorov – Harolda Pintera a Toma Stopparda ako posttexty Beckettovej drámy Čakanie na Godota. Vybranými dramatickými textami sú Pinterov Správca a Stoppardova hra Rosencrantz a Guildenstern sú mŕtvi. Zaujímajú nás nielen podobné témy vybraných hier (pasivita, komunikácia a jej zlyhávajúce, falošné nádeje, čas a pamäť, strata kontroly nad sebou a inými,...), ale aj podobnosť v rovine štruktúrálnej.

My article deals with contemporary British drama, its way from social realism to realism of the mind, from epic to lyric, from modernism to postmodernism. It maps the masterpieces of the two contemporary British playwrights Harold Pinter and Tom Stoppard as posttexts of Beckett's Waiting for Godot. Selected dramatic texts are The Caretaker by Pinter and Rosencrantz and Guildenstern Are Dead by Stoppard. Not only similar topics of the selected plays as passivity, communication and its failure, false hopes, time and memory, loss of self control, .. but also similarities in the plays' structure are being scrutinized in the presented paper.

Kľúčové slová: absurdná dráma, komunikácia, čas, postmoderna, paralýza

Key words: theatre of the absurd, communication, time, postmodernism, paralysis

1

Beckettova tragikomédia **Čakanie na Godota** (1955) už dnes patrí k divadelnej klasike. Poznáme mnohé jej podoby, textovú, divadelnú, filmovú. Niektoré predstavenia vyznievajú skôr ako tragédia, iné zvyrazňujú jej komickú dimenziu, neodolateľný Beckettov čierny írsky humor, či kladú dôraz na čakanie ako metaforu života moderného človeka. Sám autor svoju hru počas svojho života často režíroval. Viedol napríklad aj predstavenie svojej hry, v ktorom hrali väzni parížskej väznice a ktoré malo silný emocionálny náboj. Veď kto vie viac o čakaní ako oni? Ako klasická hra Čakanie na Godota zmenila tvár a tvar nielen britskej či francúzskej divadelnej scény - jej echo počujeme v mnohých súčasných dramatických textoch významných autorov. My sme si vybrali dve hry - Pinterovu hru **The Caretaker** a Stoppardovu **Rosencrantz and Guildenstern Are Dead** ako posttexty Beckettovho Godota..

Svoj diskurz o absurdnej dráme by možno marxistický kritik začal pripomienkou druhej svetovej vojny ako zdroja dezilúzie autora. Pre nás dôležitejší ako kontext kultúrny – extratextuálny – je kontext literárny

a filozofický. Keď si raz David Lodge položil otázku: „*Where do the books come from?*“ sám si odpovedal takto: „*Books come from other books.*“

V roku 1883 vyšiel Nietzscheho spis o Zarathustrovi. V rozhovore s pustovníkom vyslovil jeho protagonista vetu, ktorú si niekedy pripomíname. Na otázku, ako môže žiť v samote, pustovník odpovedal: skladám pesničky, spievam, smejem sa a plačiem a chválím Boha. Túto jeho odpoveď si Zarathustra okomentoval asi takto: Starký žije sám v lese, a tak mu nikto nepovedal, že boh je mŕtvy. Moderný človek zabil boha, a musel zísť na svoje plecia jeho kompetencie. Táto zodpovednosť je niekedy neúnosná a môže u nás vyvolávať pocit úzkosti, strachu, toho čo dánsky filozof Søren Kierkegaard nazýva „DREAD“. Dread – des – je jedným z mnohých pocitov postáv Samuela Becketta. Samuel Beckett sa všeobecne pokladá za zakladateľa toho, čo v angličtine nazývame The theatre of the absurd a my tu u nás nepresne prekladáme ako absurdná dráma. To nie drámy sú absurdné, lež ony o životných absurditách pojednávajú, myslíme si.

V pocitovej sfére Beckettových textov Kierkegaardov DES rezonuje. Protagonisti sú stratení v čase a priestore a dúfajú a čakajú, že im niekto iný pomôže nájsť zmysel svojej existencie, že ich niekto spasí, ale túto nádej nakoniec strácajú.

Nielen dramatické, ale aj prozaické texty Samuela Becketta sú inovatívne. Vo svojej diskurzívnej rovine sú konfrontáciou s dnešnými civilizačnými hodnotami. Polemizujú s materializmom a konzumným spôsobom života. Dichotómia „mať“ verus „byť“ rezonuje nielen v románových textoch, ale aj v jeho krátkej próze. Deje sa tak pod povrchom, lebo v povrchovej štruktúre textov, ktoré sú monologické, diskurz akoby absentoval. Implicitne, v priesečníku polí narátora a čitateľa, však prebieha vzrušený, nekonečný a nedokončený dialóg. O láske, o smrti, o písaní, o zlyhávaní komunikácie, o jej zúfalej potrebe, o zlyhaní jazyka, o tom, ako sa *sedením a kľudom duša stáva múdrou*. (*..sedento et quiescendo anima efficitur sapiens*. Dante, Božská komédia IV, s.97)

V inom pláne Beckettovej prózy sa otvára diskurz o živote a smrti. Hoci existujeme, nevieme, čo to znamená žiť, a márne hľadáme nejaké istoty. Spolu s Beckettovými hrdinami sa usilujeme pochopiť svoj koniec, niečo, čo by sme mali tolerovať, na čo by sme si mali zvyknúť, aj keď je to neznesiteľné. V Beckettovej francúzskej trilógii (**Molloy**, **Malone Dies**, **The Unnamable**) je smrť prítomná ako rozchod vedomia so svetom a je všadeprítomná – postavy sa líšia len rozličným stupňom umierania. V tichých textoch, v ktorých sa ozve len gong, škrekot vtáka, bzúčanie včiel a ľudský šepot, je smrť len posledným a definitívnym tichom. Ticho Beckettových textov sa však líši od ticha existenciálneho. V literatúre, na rozdiel od extratextuálnej reality, možno mlčať len slovami.

Samuel Beckett, jemný, pozorný, hádam najhlbšie veci precitujúci velikán pera, písal o našej ontologickej neistote, o problémovom vzťahu ku svetu a k iným, o nemožnosti cítiť sa vo svete ako doma. Nebol však nihilista, za akého ho označovali marxisti, lebo písal s vnútorným zanietením o veciach, na ktorých mu záležalo: o zvnútornení ako o ceste k ľudskej identite, o tom, že treba niečím byť, že nestačí len čosi mať. Jeho tvorba je nevyčerpatelným zdrojom aj vo sfére výrazu. Nové kreatívne postupy – radikálna relativizácia a radikálna redukcia výrazových prostriedkov, nespoľahlivý personálny rozprávač, zrovnoprávenie reality a fantázie – participujú rovnako v krátkych a dlhších prozaických útvaroch. Beckettov rozprávač je nespoľahlivý a skoro každý svoj výrok spochybňuje. Pamäť mu už neslúži a rozpamätávanie sa mieša s jeho fantáziou. Beckettov hrdina je privátny a nemá štatút občana.

Existujú len veci bez mena a mená bez vecí (*There are only nameless things and thingless names*), povedal si raz Molloy a otvoril tak novú diskurzívnu rovinu, ktorá spochybňuje možnosti jazyka. Diskurz o vzťahu medzi slovom a významom a slovom a pravdou a s tým spojených problémoch dorozumievania a slovesnej tvorby sa otvára v prvej časti románovej trilógie Molloy, Malone Dies, The Unnamable (1953): Opäť zacitujem Molloya:

....not to want to say, not to know what to say, not to be able to say what you think you want to say, and never stop saying, or hardly ever, that is the thing to keep in mind, even in the heat of composition. (Molloy, 1965:36)

2

Napriek tomu, alebo možno práve preto, že Beckett o sile slove pochybuje, on sám patrí k najväčším majstrom slova. Obdivujeme jeho telegrafický štýl, hravé dialógy, dvojité kódovanie, nový význam, ktorý v jeho texte dostáva klišé, opakovanie synonym, či neopakovateľný čierny – šibeničný - írsky humor.

O Samuelovi Beckettovi a iných predstaviteľoch a o teórii absurdnej drámy píše renomovaný literárny vedec, producent, scenárista, prekladateľ a svojho času aj emeritný profesor drámy kalifornskej Stanfordskej univerzity Martin Esslin (1918-2002). Jeho monografia **The Theatre of the Absurd** (1961, 1968, 1969, 1980, 2001, 2008, 2009, 2011, 2013) podáva erudovanú analýzu tohto fenoménu a dnes už predstavuje klasický literárno-vedný text, literárny kánon.

Esslin píše o cirkuse, o fantasy, hravej literatúre nonsensu L.Carolla, či nemej filmovej groteske ako o základných inšpiračných zdrojoch - predchodcoch - absurdnej drámy. Z iných literárnych zdrojov možno spomenúť prozaické texty Laurencea Sterna a Jamesa Joycea.

Obaja spomínaní autori, Sterne a Joyce, upriamujú pozornosť čitateľa na jazyk, či už ide cez pohrávanie sa s rôznymi naratívными technikami, využívanie divadelných techník, spomaľovanie pomocou odbočiek, lyrizáciu

a fragmentáciu textu, potlačenie dejovej línie na jednej strane a preferenciu dimenzie diskurzívnej na strane druhej a obohatenia textu nespočítanými odkazmi na iné literárne zdroje.

Aj keď je absurdná dráma groteskná a frivolná, aj tak predstavuje návrat k pôvodnej funkcii divadla – ku konfrontácii človeka s mytologickou a náboženskou realitou, s jeho vlastným zmyslom života, s individuálnou víziou sveta. Ukazuje, ako sme zabili boha a ešte sme nenašli za neho dôstojnú náhradu.

Autori absurdných drám sa neusilujú o vyrozprávanie príbehu, lež o odkomunikovanie pôsobivých poetických obrazov. S istým nadhľadom tieto texty predstavujú pokrivený obraz sveta, ktorý sa zbláznil, ktorý stratil svoj stred a chýba mu zjednocujúci princíp. Sú neodolateľnou kombináciou smiechu a hrôzy a ukazujú stav mysle a pocity moderného človeka.

Aj **Čakanie na Godota** je metaforou života moderného človeka. Všetci vieme, o čom tá hra je. Alebo nevieme? Keď sa novinári pýtali autora, že o čom tá hra je, zvyčajne odpovedal: „*It's about, what it's about.*“ A na otázku, kto je Godot, povedal, že by to bol napísal, keby to bol vedel. Slovo Godot sa podobá na anglické slovo God, ale aj na označenie boty „bagandže“ v istom francúzskom dialekte. Bagandža je pre tuláka veľmi dôležitá, tak ako pre iného môže byť dôležitý Boh. Tak o čo tu ide?

Hra je aj o živote, ktorý sa stáva zvykom, je o nude, o nádeji na záchranu, o čase, o jeho plynutí a prchavosti, o tom, ako si nerozumieme, lebo slová zlyhávajú, o tom, že dialóg sa stáva obyčajnou hrou, ktorú hráme, aby sme čas zabili, aby sme sa neunudili k smrti, hra komunikuje skúsenosť jednotlivého okamihu v jeho plnej emocionálnej intenzite.

Prejdeme k meritu veci a porovnáme si tri ukážky z troch absurdných drám. Začneme rozhovorom troch postáv – tuláci – V a E a Pozzo – P z prvého dejstva z Godota.

E: *Could I be of any help?*

P: *If you asked me perhaps.*

E: *What?*

P: *If you asked me to sit down.*

E: *Would that be a help?*

P: *I fancy so.*

E: *Here you go. Be seated, sir, I beg you.* (Beckett 1955: 43)

Týchto sedem replík predstavuje skrytú manipuláciu. Manipulátorom je Pozzo, ktorý sa v takejto roli objavuje už pri svojom vstupe, keď švihá bičom svojho sluhu Luckyho obťažaného jeho početnou batožinou. Pozzo manipuluje aj Estragona, ktorý si to vo svojej nevinnosti a radosti, že s ním hovorí niekto z iného – veľkého – sveta, ani neuvedomuje. Repliky sú krátke, rýchlo sa odpaľujú – akoby postavy hrali slovný ping-pong.

V druhej ukážke sa hovorí o súmraku a o čase, že sa zastavil. Pozzo predstiera, že ich hodlá odmeniť, Estragon pýta 10 frankov, ale hrdý, hoci úbohý, Vladimir peniaze odmieta. Divák aj medzi replikami pochopí hlboký citový vzťah, čo našich tulákov spája, aj keď si niekedy „lezú na nervy“. Tu sa krátke repliky striedajú s dlhými. V ukážke a v celej hre a aj v iných Beckettových textoch dôležitú úlohu hrajú drobné predmety, ako napríklad v nasledujúcej ukážke topánka, klobúk, bič či hodinky. Predstavujú javiskové metafory. Aj v týchto riadkoch sa sa postavy sťažujú na svoju slabú pamäť, ktorá im zlyháva.

P: ..(He consults his watch.) But I must really be getting along, if I am to observe my schedule.

V: Time has stopped (...).

P: You see my memory is defective.

E: In the meantime, nothing happens.

P: You find it tedious?

E: Somewhat.

P: (to Vladimir) And you, sir?

V: I have been better entertained.

P: Gentlemen, you have been ... civil to me.

E: Not at all!

V: What an idea!

P: Yes, you have been correct. So that I ask myself is there anything I can do in my turn for these honest fellows who are having such a dull, dull time.

E: Even ten francs would be a help.

V: We are not beggars!

Autorom druhej hry a druhej ukážky je Londýňčan Harold Pinter (1930-2005), nositeľ Nobelovej ceny za literatúru z roku 2005. Bol básnikom, hercom, divadelným režisérom, autorom filmových scenárov a divadelných hier. Vo svojej tvorbe nadväzuje na tradície „divadla krutosti“ francúzskeho autora A. Artauda (1896-1948) a na absurdnú drámu S. Becketta.

Vybrali sme si jeho najvýznamnejšiu hru (The Caretaker, 1960). Je to tragikomédia v troch dejstvách pre troch hercov: Aston je láskavý tridsiatnik, ktorý ma vážne psychické problémy, na ktoré sa v minulosti liečil. Stará sa o neho jeho mladší brat Mick. Je nevypočítateľný a niekedy aj nebezpečný. Protagonistom je starý tulák Davies, ktorého Aston pozve, aby v jeho byte, resp. v byte jeho brata, strávil noc. Davies ostáva dlhšie a vyhýba sa odpovedi na otázku, že kedy od nich odíde, vyhýba sa aj otázkam o jeho identite, hovorí o skutočnom mene a mene, ktoré používa, je príkladom grotesknej apatie, neustále odkladá návštevu tajomného miesta Sidcup, kde má svoje doklady („papiere“), nekonečne dlho si vyberá ponúkané topánky, je nespokojný s ponúknutou posteľou, intriguje voči bratom, chce ich rozhádať, oni sa

hnevajú, že im izbu zasmradil a žiadajú ho, aby už konečne vypadol, aj keď ho predtým poverili, aby sa stal ich domovníkom, či správcom. Koniec hry nie je jednoznačný, pre bezdomovca, ktorý má problém so socializáciou, je Mickov byt posledná šanca na úkryt. Davies uhýba, odíde a potom sa vráti po svoju fajku. Bratia si vymenia pohľady a slabé úsmevy. Odíde či nie – nevieme – hra končí dlhým tichom. Je to silný smutno-smiešny príbeh o rodinnom pute, o osamelosti a nemohúcnosti. Hra stojí na dialógoch, nie na dejí. Dialógy sú majstrovsky napísané, využívajú opakovačky a celú paletu a rôzne odtiene anglického sociálneho slangu. Odhaľujú Davisov zmätok a bezradnosť, osamelé a narušené postavy, psychologickú neistotu a strach o seba a o svoju budúcnosť vo svete, v ktorom sú všetky istoty prchavé, v ktorom sa nevieme o ničom dohodnúť. Je to hra o nevinnosti a korupcii, o diktáte sily. A toto všetko je „napísané“ medzi riadkami dramatických výpovedí.

Vo vybranej ukážke fragmenty z konca druhého dejstva - strany 42 – 54 – sa vyskytujú repliky troch postáv. Spočiatku sa rozpráva Davies s Mickom, potom čítame dlhú repliku Astona. Aj keď možno vo všeobecnosti tvrdiť, že úlohu manipulátora po Pozzovi tu preberá Davies (D), vo vybranej ukážke sa prejaví Mickova (M) agresívna irónia:

D: I keep myself to myself, mate. But if anyone starts with me though, they know what they got coming.

M: I can believe that.

D: You do. I been all over, see? You understand my meaning? I don't mind a bit of a joke now and then, but anyone'll tell you... that no one starts anything with me.

M: I get what you mean, yes.

D: I can be pushed so far...but...

M: No further.

D: That's it....(...)

M: I'm very impressed by what you've just said. Yes, that's impressive, that is. I'm impressed anyway.

Mick sa nevysmieva len Davisovej falošnej hre na silného muchu, ale aj jeho primitívnemu jazykovému registru. Davies samozrejme túto dramatickú iróniu nechápe. Naďalej uhýba splniť daný sľub, že už zajtra si vyzdvihne svoje doklady z tajomného Sidcupu, naďalej klame a ohovára neprítomného brata Astona a predstiera, že je niekto iný. Aj v tejto ukážke sa krátke ping-pongoidné, často absurdné a nonsensické, repliky striedajú s dlhou replikou Astona, ktorý si spomína na svoju hospitalizáciu na psychiatrii – a iniciuje možno už zabudnutý Joyceov diskurz o paralýze, neschopnosti činu. A podobne ako v Godotovi dôležitú úlohu aj tu hrajú drobné predmety: cudzia kabelka, ktorú si chce Davies privlastniť, a požiadavka na nové topánky, ktorou sa pokúša bratov vydierať. Pinterov jazyk je invenčný, hrá sa so slovami (napríklad o Astonovi Mick hovorí, že je *shy of work*, resp. *work shy*),

a niektoré repliky nám pripomínajú staršie dramatické texty, napríklad úvodná Davisova replika *Give me a light!* môže vzdelanému čitateľovi pripomenúť Shakespearovho Claudia z Hamleta po divadelnom predstavení hry v hre.

Sir Tom Stoppard (1937) píše divadelné (viac ako 30), rozhlasové a televízne hry a filmové scenáre (napr. Anna Karenina, Indiana Jones, Parade's End, Shakespeare in Love, Empire of the Sun,...). Narodil sa v českom Zlíne. V roku 1939 rodičia krajinu opustili a strávili nejaký čas v Singpúre a v indickom Darjeelingu. V Británii sa rodina usadila v roku 1946. Tom študoval v školách v Nottinghamshire a Yorkshire, pracovať začal ako novinár a divadelný kritik v Bristole, kde sa spriatelil so slávnym britským hercom Petrom Toolom, ktorý svojho času pôsobil v renomovanom divadle Bristol Old Vic.

Stoppardove hry sa vyznačujú intelektuálnou hravosťou. K zaujímavým Stoppardovým divadelným experimentom patrí hra **Travesties** (1947), v ktorej rieši fiktívne stretnutie Vladimíra Iljiča Lenina, Jamesa Joycea a Tristrama Tzaru v Zurichu počas 2. svetovej vojny. Najlepšou a najúspešnejšou Stoppardovou hrou je hra **Rosencranz and Guildenstern Are Dead** (1966). Táto hra je komplikovane štruktúrovaný postmoderný experiment. Je „naštepená“ na Shakespearovho Hamleta, je jej prepisom. Malé okrajové postavy Hamletových bývalých spolužiakov a priateľov Rosencranza and Guildensterna sa v Stoppardovej hre stávajú protagonistami.

Naša hra je absurdná existenciálna tragikomédia. Rosencranz a Guildenstern, podobne ako Beckettovi tuláci Gogo a Didi, trávajú čas nezmyselnými otázkami a odpoveďami, často sa prerušujú, alebo dlho nič nehovoria. V hre sa preberajú celé autentické scény z Hamleta. Hamleta zradili, ale on ich „prekukol“ a stal sa – aspoň dočasným – víťazom. Rosencranz a Guildenstern si iné postavy mylia, oni sa správajú ako klauni či blázni, žijú vo svete, ktorému nerozumejú, na svoje spomienky sa nemôžu spoľahnúť. Hra je o svete, v ktorom sa veci dejú náhodne. Hra je o konflikte medzi umením a realitou, o svete chaosu. Rosencranz a Guildenstern cítia, že sa nedokážu rozhodnúť, že nedokážu riadiť svoje životy, strácajú kontrolu. Sú pasívni, nebojujú.

Ako sme už spomenuli, táto hra má dva pretexty. Okrem Hamleta je to aj Beckettovo Čakanie na Godota. Vybrali sme z nej túto scénu z prvého dejstva. Rosencrantz (R) a Guildenstern (G) v nej zabíjajú čas vyhadzovaním mince a stávkou o to, ktorou časťou dopadne minca na zem – či to bude *heads* alebo *tail*.

G:.. (Flips a coin.) The law of averages, if I have got this right, means that if six monkeys were thrown up in the air for long enough they would land on their tails about as often as they would land on their

R: Heads.(He picks up the coin.)

G: Which even at first glance does not strike one as a particularly rewarding speculation, in either sense, even without the monkeys. I mean you wouldn't bet on it. I mean I would, but you wouldn't ...(As he flips a coin.)

R: Heads.

G: Would you? (Flips a coin.)

R: Heads

Repeat.

Heads. (He looks up at G – embarrassed laugh.) Getting a bit of a bore, isn't it?

G. (coldly) A bore?

R: Well...

G: What about the suspense?

R (innocently) What suspense?

Vo vybranej ukážke sa, ako sme už spomenuli, protagonisti hrajú s mincou, aby „zabili čas“, aby si spestrili čkanie na niečo, a len my diváci vieme, že vlastne čakajú na vlastnú popravu.

V krátkej ukážke sa vyskytnú niektoré transtextuálne väzby: napríklad pri *if my calculations are correct* si spomenieme Dickensovho pána Micawbera, *we were sent for* je z Hamleta, *time has stopped* je aj v Godotovi. Podobne ako Vladimírovi a Estragonovi ani Rosencrantzovi a Guildensternovi pamäť neslúži a roztvárajú aj existenciálny diskurz. A všetci štyria protagonisti sa radia do skupiny hrdinov Fryeovho ironického módu, pre ktorých David Lodge vymyslel aj iné priliehavé označenie – *honest doubters*. Celú túto zaujímavu štruktúrovanú a jedinečnú hru môžeme označiť ako paródiu Shakespearovho Hamleta a pastiš Beckettovho Čakania na Godota.

3

Na záver sa vrátíme k autorovi nášho pretextu. Vieme, že beletria je výsledkom selektívnej transformácie reality, že autor realitu tvorivo modifikuje, aby upozornil na jej podstatu a zanechal nám svoj odkaz. Naposledy som takúto správu Samuela Becketta čítala v poviedke Utišujúci prostriedok (**The Calmative**) z poviedkového cyklu **The Expelled and Other Stories**. (1980) Čitateľa prekvapí, snáď aj šokuje, už prvá veta textu: *Už ani neviem, kedy som umrel*. Hrdinom však nie je zombie a autor sa nám nevysmieva. Ja túto vetu čítam nielen ako echo dualizmu Rene Descartesa - podľa neho sa naša identita skrýva v našej mysli - *cogito ergo sum* – ale aj ako výraz chvíľkového prežívania ducha po smrti fyzickej.

Hrdinom je, ako inak, bezmenný starý tulák, ktorý v texte funguje ako nespoľahlivý personálny rozprávač. Neobyčajné prepojenie prvej osoby

s préteritom obohacujú príbeh o mytologickú dimenziu. Jeho duch najprv *počúva ako hnije*, potom blúdi *vo svojom starom mäse* a v dlhom plášti po známych miestach, navštívi morské pobrežie, smetisko, ruiny, a okolie mestských hradieb, kontúry bytostí, ktoré postretá sú rozmazané (neznámy s blčiacimi očami v kockovanej čapici, malé dievčatko, mladá prostitútka, ženy chichotajúce sa na nemravných vtipoch, chodci idúci tým istým smerom, bicyklista čítajúci noviny, krásny chlapec s kozičkou,...), neskôr nadobudnú jasnejšiu podobu a nakoniec sa dokonca porozpráva s mužom s flakónkou. Ten mu ponúkne utišujúci prostriedok (jed??) a vymení ho za bozk na čelo. Fascinoval ma koniec príbehu: juxtapozícia dvojakého svetla – tulák leží na chodníku a definitívne umiera. Trápi ho, že svetlo pouličnej lampy, *svetlo, v ktorom sa váľal, ho oslepilo a on nevidel hviezdy*. Jeho posledná ľútosť patrí tak faktu, že ľudia pre pseudo-hodnoty často nevidia hodnoty skutočné.

K najzaujímavejším textom Samuela Becketta patrí krátka próza **Ping**. Je najlepším príkladom Beckettovho minimalizmu, radikálnej redukcie výrazových prostriedkov. Na dva a pol strane textu sa opakuje slovo „white“ cca 90 krát. Text pracuje len s podstatnými a prídavnými menami. Rytmus mu dodáva opakovanie slova *ping* – v preklade slovenské citoslovce *cink*. Nehybné biele telo v malej bielej miestnosti osciluje medzi nádejou a beznádejou, myseľ odchádza a úporne sa usiluje spomenúť na aspoň jeden moment, kedy sa necítil sám. Enigmou textu je to opakujúce sa slovo *ping* – nevieme, či prichádza zvonka a či je súčasťou spomienok. Ale je to dobre zvolená metafora, ak si uvedomíme, že toto slovo je dvakrát kódované a ak si ho vysvetlíme aj ako prvú časť slova *ping-pong*: dám - odpálím, čakám a – loptička sa nevráti, nič nedostanem späť.

Literatúra

- BECKETT, Samuel. 2002. Čakanie na Godota. Banská Bystrica. Drevo a srd. 2002. 112 s. ISBN 80-88965-41-1.
- ESSLIN, Martin. 2001. The Theatre of the Absurd. London. Bloomsbury. 2001. 480 s. ISBN 978-0-413-76050-0.
- PINTER, Harold. Plays 2. 1988. London. faber and faber. 1988. 238 s. ISBN 0-571-17744-1.
- PETRIKOVÁ, Daniela. 2011. Podoby ironického módu. 2011. Trnava UCM. 126 s. ISBN 978-80-8105-225-5.
- STOPPARD, Tom. 2000. Rosencrantz and Guildenstern Are Dead. 2000. London. faber and faber. 2000. 118 s. ISBN 0-571-08182-7.

LITERÁRNE SALÓNY A ŽENSKÉ PERIODIKÁ AKO MEDIÁLNE FÓRUM ZAČIATKOV ŽENSKEJ LITERÁRNEJ TRADÍCIE V ARABSKOM PROSTREDÍ

LITERARY SALONS AND WOMEN'S PERIODICALS AS A MEDIA FORUM IN EARLY FEMALE LITERARY TRADITION IN THE ARAB WORLD

Eva Al-Absiová – Marwan Al-Absi

Jazykové centrum – Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre, SR

Arabské ženy vstúpili do literárneho sveta po sprístupnení vzdelávania aj dievčatám. Pôsobenie prvých arabských liberálnych reformistov z 19. storočia a výrazné úsilie sýrskych, libanonských a egyptských žien podporilo ženské literárne aktivity, ktoré sa spočiatku sústredili do ženských spolkov, periodík a literárnych salónov. Príspevok sa venuje analýze angažovanosti literárne činných žien v spomínaných troch oblastiach. Tieto plnili úlohu mediálneho fóra, ktoré umožnilo ženám vstúpiť do „mužského“ verejného priestoru, a tak hľadať spôsob, ako pritiahnúť mužov do „ženskej“ súkromnej sféry a sprostredkovať im ženský pohľad na rôzne spoločenské, kultúrne a politické otázky.

Arab women entered the literary world by making education available to girls. First Arab liberal reformers of the 19th century and efforts of Syrian, Lebanese and Egyptian women supported women's literary activity, which initially focused in women's associations, periodicals and literary salons. The paper focuses on the analysis of literary active involvement of women in these three areas. They play the role of media forum that enables women to enter into a "male" public space, so look for a way to attract men into "women's" private sphere and put them women's view to various social, cultural and political issues.

Kľúčové slová: arabská ženská literárna tradícia, literárne salóny, ženské periodiká, ženské spolky, arabské literárky

Key words: Arab women's literary tradition, literary salons, women's periodicals, women's groups, Arab literary women

Arabské ženy by nikdy nevstúpili do literárneho sveta, pokiaľ by zostali uväznené doma v „ženskom priestore“. Sprístupnenie vzdelávania (aj univerzitného) dievčatám predstavovalo základný krok na tejto ceste, ktorá by nepokračovala bez počiatočného úsilia sýrskych, libanonských a egyptských žien.¹ K nim sa postupne pridali ďalšie z Iraku, Palestíny, Jordánska, severnej Afriky, Sudánu a napokon z krajín Arabského polostrova.

¹ Spočiatku poskytovali dievčatám vzdelanie misionárske školy (v Libanone, Sýrii a Egypte). Napríklad prvá štátna základná škola pre dievčatá bola v Sýrii založená

Prví arabskí liberálni reformisti z druhej polovice 19. storočia (at-Tahtáwí, Kásim Amín a ďalší) podnietili rozvoj literárnych aktivít žien, ktoré sa sústredili do troch oblastí: ženských spolkov, ženských periodík a literárnych salónov.² Začali v poslednej dekáde 19. storočia v Libanone, Sýrii a Egypte. Prvé ženské spolky vznikli v roku 1880 v Bejrúte pod názvom *Bákúrat Súríja* (Úsvit Sýrie) a *Zahrat al-ihsán* (Kvet dobročinnosti). V tých časoch bola v sýrskom meste Alepe (arabsky *Halab*) obnovená aj tradícia literárnych salónov. Po prvej svetovej vojne Džúlja Dimaškíja založila ženskú asociáciu pre ženy oboch vierovyznaní a usilovala sa pozdvihnúť ich vzdelanostnú a kultúrnu úroveň.³

Ženy sa literárne angažovali spočiatku v periodikách, ktoré sprostredkovali čitateľskej verejnosti poéziu, prózu, literárnokritické komentáre a články k rôznym spoločensko-politickým problémom. Tým priamo ovplyvňovali verejnú mienku. Sýrska novinárka Hind Nawfal vydala prvý ženský časopis *al-Fatát* (Dievča) v roku 1892 v Alexandrii. O rok neskôr sa v Alepe objavil mesačník *al-Mar'a* (Žena).

Ženy si uvedomili, že tradície im bránia vstúpiť do „mužského“ verejného priestoru, a tak hľadali spôsob, ako pritiahnúť mužov do „ženskej“ súkromnej sféry. Táto myšlienka podnietila vznik literárnych salónov, ktoré majú v arabskom svete dlhú tradíciu. Slúžili ako fórum, kde pozvané osobnosti prezentovali svoju literárnu činnosť alebo posudzovali a hodnotili situáciu v kultúrnej i politickej oblasti a vyslovovali svoje postoje k pálčivým otázkam daného obdobia.

Väčšinu literárnych salónov zakladali ženy z vyšších spoločenských vrstiev, vzdelané a finančne zabezpečené. Vzdelanie nadobudli v misionárskych školách a v Európe (spravidla vo Francúzsku). Ich aktivity v literárnej oblasti určite ovplyvnila európska kultúra, no v súvislosti so zakladaním arabských literárnych salónov nemožno hovoriť o pasívnom napodobňovaní parížskej tradície. Recitovanie básní, prednes kritických hodnotení, literárne debaty a sprievodná zábava v podobe spevu či hre na hudobný nástroj, to sú aktivity, ktorých korene siahajú do predislamského obdobia. V pútnických mestách v Hidžáze na Arabskom polostrove sa pravidelne konali trhy, kde sa spájali obchodné a kultúrne záujmy kmeňov z celej Arábie. Muži aj ženy - básnici, speváci a hudobníci – tu prezentovali vlastnú tvorbu. Obľúbené básnické súťaže vrcholili kritickými komentármi tzv. rozhodcov (z nich najznámejšia

v roku 1908. V osmanskej ríši bola v tom roku obnovená ústava, ktorá priznala dievčatám právo na základné vzdelanie.

² Bližšie k otázke vzniku periodík v arabskom svete bližšie pozri Al-Absi, 2008, 11-15.

³ Džúlja Dimaškíja (Julia Dimashkiya) – jedna z prvých kresťanských libanonských žien, ktorá sa vydala za moslima.

bola práve žena známa pod menom al-Chansá) a konečným verdiktom (Tauer, 1984, 16-17; Oliverius, 1995a, 22-23). Podľa egyptského literárneho kritika Sabri Hafeza (1993, 40-42) literárne salóny plnili úlohu diskusného fóra, a tým boli obdobou tzv. *madžlisu* – posedenia v kmeňovom spoločenstve, ktoré malo charakter verejnej diskusie so spoločenskou zábavou.⁴ V arabských kmeňoch bolo zvykom organizovať v popoludňajších hodinách posedenia pri káve s hosťami (tzv. kávové *dawáwíny*)⁵, kde sa rozoberali každodenné záležitosti. Prítomní sa bavili pri hudobnom nástroji spevom a recitovaním básní (Al-Absi, 2007, 102-106).

Prvý salón iniciovala už v 8. storočí uznávaná poetka a kritička Sukajna bint al-Husajn (z. 735)⁶ v Hidžáze. Tam sa stretávali básnici a prednášali svoje verše hostiteľke očakávajúcej od nej kritické pripomienky. V 11. storočí v Andalúzii otvorila literárny salón Walláda bint al-Mustakfi (z. 1087), dcéra umajjovského kalifa v Córdoba. Salón navštevovali nielen literárne osobnosti, ale aj kniežatá, ministri, sudcovia a učitelia, ktorí obdivovali poéziu a radi o nej diskutovali. Walládu si vážili ako vzdelanú ženu – poetku a kritičku. Po prednesení básní s rešpektom počúvali jej kritické hodnotenia a názory.

Sýrska poetka Marjáná Marráš (1848-1919) bola prvou arabskou ženou, ktorá o niekoľko storočí neskôr tradíciu literárnych salónov úspešne obnovila. Vyrastala v Alepe⁷ vo väznej, literárne orientovanej rodine. Študovala na kresťanských misionárskych školách v Alepe a Bejrúte, kde získala rozhľad v európskej kultúre (francúzskej a anglosaskej). Do sveta literárnej tvorby sa dostala prostredníctvom bejrútskych periodík, kde vo svojich článkoch kritizovala postavenie arabských žien.⁸ Povzbudzovala ich, aby sa vzdelávali a diskutovali otvorene o svojich problémoch. Marjáná navštívila niekoľko európskych štátov, čo ovplyvnilo jej budúce aktivity. Po návrate do Alepa premenila svoj dom na literárny salón, kde sa schádzali vtedajší intelektuáli – literáti, publicisti, politici i členovia diplomatických misií, ktorí zohrali

⁴ *Madžlis* - doslovný preklad z arabčiny „zhromaždenie, zasadnutie, posedenie.“

⁵ *Díwán*, pl. *dawáwín* – hosťovská izba alebo miestnosť, kde sa konajú posedenia pri rôznych príležitostiach.

⁶ Skratku „z.“ = „zomrel/zomrela“, v tomto texte uvádzame v prípadoch, kedy nepoznáme presný rok narodenia príslušnej osoby.

⁷ Alepo – v súčasnosti druhé najväčšie mesto v Sýrii. V časoch Osmanského impéria bolo centrom literárneho diania a filozofického myslenia, kde pôsobilo mnoho intelektuálnych osobností zaujímavých sa o budúcnosť Arabov a ich oslobodenie spod osmanskej nadvlády.

⁸ Táto kritika sa týkala všeobecne arabských žien (moslimskej či kresťanskej viery). Ich postavenie determinovali patriarchálne normy ukotvené v monoteistických systémoch. Tie sa uplatňovali v moslimských aj kresťanských rodinách. Bližšie k téme pozri Zeidan, 1995. Problémy, ktoré tematizujú kresťanské a moslimské autorky vo svojej románovej tvorbe, potvrdzujú túto skutočnosť.

významnú rolu v moderných arabských dejinách, ako napríklad Abdurrahmán al-Kawákibí⁹. Diskutovali o literárnej tvorbe, riešili otázky nielen umeleckého charakteru, ale aj politické a spoločenské témy. Marjáná Marráš recitovala pozvaným hosťom svoje najnovšie básne alebo čítala publicistické príspevky, ktoré potom zverejňovala v periodikách. Okrem intelektuálnych debát hostiteľka zabávala prítomných spevom a hrou na hudobný nástroj. Bola pravdepodobne prvou ženou, čo sa odvážila písať do arabských novín a stala sa prvou sýrskou poetkou, ktorá vydala vlastnú zbierku básní (Bejrút 1893). Povolenie na publikovanie získala od osmanských úradov potom, čo zložila poému oslavujúcu sultána Abdülhamida II (Zeidan, 1995, 284).

Majj Zijáda – esejistka, literárna kritička, prekladateľka libanonsko-palestínskeho pôvodu viedla v 20. a 30. rokoch minulého storočia slávny a atraktívny literárny salón v Káhire. Do Egypta emigrovala v roku 1908 spolu s ďalšími kresťanskými intelektuálmi, ktorým táto krajina v tom čase ponúkala lepšie sociálno-ekonomické podmienky a literárne zázemie. Majj Zijáda prispela k emancipácii žien a modernizácii arabskej literatúry v období rozsiahlych spoločenských a kultúrnych zmien. Jej salón slúžil v rokoch 1913-1936 ako fórum pre avantgardu intelektuálnych kruhov Egypta a ďalších arabských krajín.¹⁰ Spolupracovala aj s feministickými aktivistkami, napríklad s Hudou Šaaráwí, ktorá tiež patrila k návštevníkom jej salónu. Každý utorok vyše dve desaťročia sa tam schádzalo takmer tridsať hostí – mužov i žien rôznej konfesionalnej príslušnosti a spoločenského postavenia. V tomto „najproduktívnejšom salóne v dejinách arabskej literatúry“ (Zeidan, 1995, 53) prítomní recitovali básne, počúvali hudbu a polemizovali o literárnych otázkach. Úspešné, vyše dvadsaťročné pôsobenie salónu sa pričíta talentu hostiteľky viesť intelektuálnu konverzáciu a jej negociačnému prístupu k antagonistickým názorom.

Aj ženy z moslimských rodín sa zapájali do literárneho života. Zajnab Fawwáz, ako väčšina vtedajších žien, nenavštevovala školu. Pochádzala z prominentnej libanonskej rodiny, čo jej umožnilo vzdelávať sa súkromne. Zaujímala sa o poéziu a postupne začala publikovať v periodikách. Spočiatku pod pseudonymom. V Damasku založila literárny salón. Keďže nosila nikáb, ktorý zahŕňa aj tvár, a nemohla sedieť v jednej miestnosti spolu s mužmi, komunikovala s hosťami na rôzne literárne témy cez svojho manžela. Zajnab Fawwáz je považovaná za priekopníčku ženskej románovej tvorby. Najnovšie

⁹ Na území Sýrie sa zaslúžil o šírenie myšlienok obrodného hnutia *nahda*. Bližšie pozri Oliverius, 1995b, 14-15.

¹⁰ V 20. a 30. rokoch minulého storočia vrcholí v Egypte obdobie kultúrnej obrody a rodí sa moderná egyptská literatúra. Dochádza k syntéze európskych duchovných hodnôt a klasického arabského kultúrneho dedičstva.

výskumy potvrdzujú, že práve ona je autorkou prvého arabského románu (*Husnu al-awákib*), ktorý bol publikovaný v roku 1899.¹¹

V Libanone v roku 1927 otvorila salón Fátima ar-Rifá'í, nábožensky založená, ale nezahalená moslimka. Každý mesiac sa u nej schádzali muži aj ženy z intelektuálnych kruhov a viedli diskusie o literárnom dianí niekoľko dní za sebou, často až do rána. Salón Hudy Šaaráwí, egyptskej feministkej aktivistky, navštevovali významné literárne osobnosti, ako napríklad Muhammad Husajn Hajkal, Taha Husajn a Ahmad Šawkí.¹² Hostiteľka disponovala finančnými prostriedkami/štipendiami určenými na študijné cesty do Európy a vyzývala literárne činné osobnosti, aby ich využívali. Literárne aktivity podporovala aj tým, že každoročne udeľovala ceny za literárnu tvorbu (prózu i poéziu). Napriek tomu jej salón bol navštevovaný iba sporadicky.

Literárne salóny spolu s literárnymi spolkami z prelomu 19. a 20. storočia boli sčasti verejným a sčasti súkromným miestom. Slúžili ako kritické fórum pre intelektuálne skupiny, ktoré týmto spôsobom usilovali o prelomenie prekážok v podobe nevyhovujúcich tradičných noriem a konvencií a vytvorenie aktuálnych diskurzov v novej intelektuálnej klíme. Ženy viedli takéto salóny v Damasku, Bejrúte, Káhire, Alexandrii a v ďalších väčších arabských mestách. Týmto spôsobom bojovali o vlastnú literárnu identitu. Mnohé z nich zapadli do zabudnutia a ich mená sa zriedkavo objavujú v literárnohistorických prameňoch, hoci ich salóny navštevovali významné mužské osobnosti. Podľa predstaviteľiek súčasnej literárnej kritiky (napr. Šaabán, Ashour Wádí) táto etapa ženského tvorivého úsilia ešte len čaká na seriózne štúdium. Tak by mohli byť odhalené pozoruhodné ženské osobnosti, ktoré by sa mali dostať do povedomia spoločnosti, najmä mladej generácie študujúcej arabskú literatúru.

Spoločenský zápas žien vyústil do aktivít nielen v literárnom svete, kde sa podieľali na zakladaní rôznych spolkov, klubov, diskusných fór, nadväzujúc tak na tradíciu literárnych salónov, ktoré mali komornejší charakter. Na prelome 19. a 20. storočia vznikali ženské časopisy a formovala sa „obec žien“, ktoré začali literárne spracovávať a riešiť neduhy arabskej spoločnosti ako celku. Periodiká pomáhali prezentovať verejnosti ich tvorbu. Od roku 1892 začal vychádzať prvý ženský časopis *Al-Fatát* (Dievča) v Alexandrii. Sýrska novinárka Hind Nawfal napísala v úvodníku prvého čísla: „*Al-Fatát je jediným časopisom pre ženy na arabskom Východe. Vyjadruje ich myšlienky, odhaľuje*

¹¹ Doposiaľ sa uvádza ako autor prvého arabského románu Muhammad Husajn Hajkal, ktorý v roku 1914 publikoval román *Zajnab*.

¹² Hajkal – jeden z priekopníkov modernej arabskej literatúry; Taha Husajn – považovaný za zakladateľa modernej egyptskej literatúry; Šawkí – novoklasický básnik, v roku 1927 mu bol udelený čestný titul *amír aš-šuará* (= knieža básnikov). Bližšie pozri Oliverius, 1995(b).

ich intelekt a bojuje za ich práva. Sleduje ich literárne aktivity a pracovné úspechy. Teší sa z publikovania ženského písania.“ (Ashour, 2008, 16).

Dve významné ženské periodiká *al-Mar'a al-arabíja* (Arabská žena) a *al-Misríja* (Egyptanka) sú spojené s menom egyptskej aktivistky Hudy Šaaráwí, ktorá založila prvú feministickú organizáciu v arabskom svete. Bola aj členkou Medzinárodnej aliancie žien, kde v roku 1935 zastávala funkciu viceprezidentky. Patrila k vyššej spoločenskej vrstve, ale zaujímala sa o postavenie všetkých žien.

V rokoch 1892-1939 vychádzalo 24 ženských periodík vo viacerých mestách arabského Východu (Ashour, 2008, 16). Literárne aktivity žien boli dlho spojené iba so životom vzdelanej vrstvy. Prístup k nim bol obmedzený vzhľadom na vysokú negramotnosť a elitársky prístup ku vzdelaniu. Napriek tomu sa k literárnej činnosti libanonských, sýrskych a egyptských žien postupne pridali spisovateľky z ďalších arabských krajín.

Literatúra

- al-ABSI, Marwan. 2007. Arabská káva v kultúre beduínov. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2007. 124 s. ISBN 978-80-8094-214-4.
- al-ABSI, Marwan. 2007. K dejinám masmediálnej kultúry v Sýrii. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2008. 99 s. ISBN 978-80-8094-367-7.
- ASHOUR, R. – GHAZOU, F. J. – MEKDASHI, H. R. 2008. Arab Women Writers: a Critical Reference Guide (1873-1999). Cairo: The American University in Cairo Press, 2008. 536 s. ISBN 978-9774161469.
- el-SAADAWI, Nawal. 1980. The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World. Boston 1980.
- HAFEZ, S. 1993. The Genesis of Arabic Narrative Discourse. A Study in the Sociology of Modern Arabic Literature. London: Saqi Books, 1993. 235 s. ISBN 0863561497.
- OLIVERIUS, Jaroslav. 1995(a). Svět klasické arabské literatury. Brno: Atlantis, 1995. 388 s. ISBN 80-7108-109-4.
- OLIVERIUS, Jaroslav. 1995(b). Moderní literatury arabského východu. Praha: Univerzita Karlova, 1995. 216 s. ISBN 80-7184-043-2.
- ŠAABÁN, B. 1999. Miat ám min ar-riwája an-nisáíja al-arabíja (Sto rokov arabského ženského románu). Bajrút 1999.
- TAUER, F. 1984. Svět islámu: jeho dějiny a kultura. Praha: Vyšehrad, 1984. 268 s.
- WÁDÍ, T. 1980. Súrat al-mar'a fi ar-riwája al-muásira (Obraz ženy v súčasnom románe). Al-Káhira: Dár al-maárif, 1980.
- ZEIDAN, J. T. 1995. Arab Women Novelists: the Formative Years and Beyond. Albany: State University of New York Press, 1995. 363 s. ISBN 0-7914-2172-4.

LITERÁRNY FESTIVAL AKO ZDROJ ODBORNEJ AJ EDUKAČNEJ INŠPIRÁCIE

LITERARY FESTIVAL AS A SOURCE OF PROFESSIONAL AS WELL AS EDUCATIONAL INSPIRATION

Martina Szabóová

Jazykové centrum FF UKF v Nitre, SR

V predkladanom článku sa pokúšame zamerať na podnety, ktoré do odbornej práce aj vzdelávacieho procesu môže priniesť návšteva literárneho festivalu. Sústredíme sa na literárny festival v britskom Cheltenhame, ktorý širokou škálou tematiky pokrýva odbory žurnalistiky, histórie, literárnej histórie, filozofie, ekonomiky, estetiky, divadla, antropológie a iných. Takisto v článku prinášame hrubé načrtnutie možnosti práce s autentickým textom na seminároch anglického jazyka, využiteľné vo výučbe odborného cudzieho jazyka väčšiny humanitných odborov.

In the paper we try to focus our attention onto the stimuli which can be brought to both professional as well as educational process by attending a literary festival. We deal in more details with the literary festival in Cheltenham (Great Britain) which, by its wide range of topics, covers the fields of journalism, history, literary history, philosophy, economy, aesthetics, theatre, anthropology and many others. Apart from that, we point out some of the possible ways of how to work with an authentic text in the EFL classes of the majority of humanity study programmes.

Kľúčové slová: cudzojazyčné vzdelávanie, literatúra, festival, autentický text, práca s textom

Key words: foreign language teaching, literature, festival, authentic text, work with a text

Úvod

Procesu výučby a vzdelávania ako takému sa už po stáročia, ba tisícročia, venuje veľká pozornosť a výnimočné miesto tu hlavne za posledných niekoľko desaťročí patrí výučbe cudzích jazykov. O dôležitosti, aktuálnosti, možnostiach a smerovaniach cudzojazyčnej výučby už toho bolo povedaného a napísaného veľa. „V publikácii *Společný evropský referenční rámec pro jazyky* (2002) sa zdôrazňuje potreba [...] rozvíjať taký jazykový repertoár, v ktorom hrajú úlohu všetky jazykové schopnosti, poznatky a skúsenosti s jazykmi. (Homolová, 2004, s.12).“ Tu podčiarkujeme zmienku o skúsenostiach. Jazyk je živý, pulzujúci, dynamický a preto sa k nemu nemožno stavať staticky, odtrhnúť ho od každodenných súvislostí. Chceme tým naznačiť, že ako pri osvojení si jazyka z pozície učiaceho sa, tak aj z pozície učiteľa, nie je možné s jazykom „nežiť“. Chápeme tým akúkoľvek interakciu so živým jazykom, získavanie skúsenosti s ním. Či už stretávaním sa s nositeľmi jazyka, alebo

sprostredkované napríklad formou médií. Nie je možné jazyk úspešne učiť „odtrhnuto“, formou vzorcov, poučiek.

Týmto, možno trochu na prvý pohľad vágnym úvodom, sme sa chceli prepracovať k otázke hľadania možností, ako takého „živé“ skúsenosti získať. Skúsenosti, ktoré by rozvíjali aktívne jazykové povedomie a zároveň by pôsobili stimulujúco, motivačne, a rozbíjali by tak rutinu a automatizmus, ktoré by sa inak nevyhnutne stali súčasťou „bezskúsenostného“ vzťahu s jazykom, a to ako u „učiaceho sa jazyku“ tak aj u učiteľa.

1 Literárny festival ako možný zdroj inšpirácie

Angličtina, čo sa možností sebazdokonaľovania učiteľov týka, hrá prím. Na rozdiel, napríklad, od výučby ruštiny (a to hovoríme o všetkých úrovniach jazykového vzdelávania, počnúc základným až po vysokoškolské), je v ponuke nepreberné množstvo materiálov, publikácií, zdrojov. Pribúdajú podujatia, aktivity, školenia, semináre, mimoškolské činnosti a pod. organizované neziškovými organizáciami, školami, vydavateľstvami, jazykovými školami. Súčasná generácia stredoškôľakov a vysokoškôľakov má v anglickom cudzojazyčnom vzdelávaní výhodu a možnosti, aké tu snáď za celú existenciu ľudstva ešte neboli: dennodenný kontakt s angličtinou prostredníctvom internetu, médií, sociálnych sietí.

Nie je však našim cieľom posudzovať všetky možnosti kontaktu so „živým“ jazykom, ktoré súčasná spoločnosť ponúka. Bližšie by sme sa chceli zaoberať len jednou z možností, ako v cudzojazyčnej výučbe angličtiny predísť automatizmu (a to v odbornej aj pedagogickej činnosti) a ako a kde možno hľadať nové podnety a inšpirácie pre učiteľov anglického jazyka na vysokých školách: účasťou na literárnom festivale.

V Európe sa každoročne koná niekoľko festivalov literatúry, z toho skoro polovica je na pôde britských ostrovov a jeden festival v Írsku. Ďalej vo Francúzsku¹ a tiež v Nemecku, Taliansku, Švédsku, Nórsku a Českej republike.

2 Literárny festival v Cheltenhame

Cheltenhamský literárny festival (The Times and The Sunday Times Cheltenham Literature Festival) patrí každoročne k prestížnym²

¹ Anglofilov určite poteší fakt, že jeden z dvoch francúzskych festivalov je venovaný Williamovi Shakespearovi.

² Cambridge Literary Festival vznikol, napríklad, s podobným zámerom, ale napriek tomu, že ho zastrešuje jedna z najprestížnejších svetových univerzít, je stále „mladý“ (koná sa každoročne len od roku 2003) a pôsobí oproti Cheltenhamskému festivalu

medzinárodným literárnym, umeleckým, kultúrnym a akademickým udalostiam v Británii. Festival sa koná od roku 1949 a je najdlhšie trvajúcim festivalom svojho druhu na svete (Cheltenham4u, online). Festival založil manažér cheltenhamských kúpeľov George Wilkinson spolu s Johnom Mooreom, ktorý pôsobil ako jeho prvý riaditeľ. V súčasnosti nesie festival vo svojom názve hlavných sponzorov – celonárodné britské noviny *The Times* a *The Sunday Times*. Úzko ale spolupracuje aj s BBC, RadioTimes, univerzitou vo Warwicku, Gloucestershireskou univerzitou a inými vedeckými, literárnymi, kultúrnymi a spoločenskými inštitúciami. Tradične na festivale prednášajú medzinárodné uznávaní akademici, kritici, spisovatelia a inak literárne alebo kultúrne činné osobnosti. O popularite svedčí aj enormný záujem – v roku 2013 sa predalo okolo 135 tisíc lístkov (Cheltenham Literature Festival, online).

V roku 2014 sa festival konal od 3. do 12. októbra, za tento čas ponúkol viac ako 500 podujatí (prednášky, verejné čítania, semináre, diskusie, workshopy a pod.) a jeho hlavná téma *Odvážne nové svety*³ reflektovala na otázky ako napr.: je demokracia ohrozená?; mení technológia náš mozog?; aká bude budúcnosť slov?; o čom bude ďalšie storočie? a pod..

3 K festivalovým podnetom

Účasť na literárnom festivale ponúka akademickým aj pedagogickým pracovníkom v oblasti najmä anglosaského jazykového areálu množstvo inšpirácie. V prvom rade nepochybne odbornej, kde ponúka možnosť rozšírenia odborných znalostí v súvislosti s prípravou odborných článkov, štúdií, konferenčných vystúpení a pod., prípadne nadviazania kontaktov či už osobných alebo so vzdelávacími a kultúrnymi inštitúciami. Festival poskytuje možnosť dostať sa k najnovšej literatúre a publikáciám a môže inšpirovať k novým výskumným oblastiam. Zaujímavé by mohlo byť urobiť napríklad na poli slovenskej antropológie výskum podobný tomu, ktorý urobila Kate Foxová⁴, otvoriť verejnú diskusiu o nových výzvach v školstve⁵ alebo kriticky

o poznanie provinčnejšie – čo do množstva ponúkaných prednášok, celonárodnej podpory i trvania.

³ Odkaz na známy román Aldousa Huxleyho *Brave New World* (1932), kde sa autor zaoberá o.i. vývojom v reprodukčnej technológii, psychologickou manipuláciou a inými, ktoré výrazne menia spoločnosť.

⁴ Populárna sociálna antropológička Kate Foxová sa v publikácii *Watching the English* (Pozorovanie Angličanov, 2014) zamýšľa nad tým, čo to znamená byť Angličan a pokúša sa definovať národný charakter Angličanov počnúc záľubou v rozhovoroch o počasí, cez temer reflexívne ospravedlňovanie sa až po celonárodnú vášeň k psom a iné nepísané kódy správania sa, ako je trpezlivé čakanie v radoch a pod. Kniha bola prvýkrát vydaná v roku 2004 a okamžite sa stala úspešnou – po jej vydaní zaznamenali

zhodnotiť úlohu Európskej únie v najbližšom období a postavenie Slovenska v nej⁶.

Z pedagogického uhla pohľadu prináša účasť na festivale nové podnety, inšpirácie, prístupy a v neposlednom rade učebné podklady a materiály do výučby odborného cudzieho jazyka pre humanitné odbory žurnalistiky, masmediálnych štúdií, filológie, európskych štúdií, kulturológie, estetiky a iných. Výhodou použitia nových autentických materiálov a textov vo vyučovacom procese je ich ohromná rozmanitosť – či už z hľadiska žánru, štýlu, samotného jazyka alebo témy. Aktuálne a autentické texty by mali byť automaticky zaradené do výučby anglického jazyka a mali by študentom pomôcť prekonať obavy z pôvodných textov, pomáhať pri osvojovaní si faktov z daných vedných odborov ale aj podporovať kritické myslenie. Výber konkrétneho textu samozrejme závisí na viacerých faktoroch, ako je napríklad charakter skupiny študentov, ich študijné potreby, záujmy, stupeň zvládnutia jazyka a podobné. Pre ilustráciu uvádzame niekoľko možností, ako pôvodné aktuálne texty využiť pri práci na seminároch.

Úvodné aktivity - pred čítaním textu - rečové aktivity:

- a) voľná diskusia k danej téme – čo už študenti k danej problematike vedia, naznačenie nových smerovaní v danej oblasti a pod.
- b) prvotný pokus o analýzu názvu/témy textu a následne pokus o určenie tézy a hlavnej myšlienky. Už samotný názov textu by mal byť dostatočne otvorený a pútavý pre analýzu, naznačovať hlavnú tézu a ponechávať dostatok priestoru pre interpretáciu a vo forme otázky „nútiť“ hľadať odpoveď v texte.
- c) problem solving activity: práca v skupinách, každá skupina predstavuje nejaký z prístupov k danej téme a pokúsi sa zo svojho uhla pohľadu presadiť postoj na zadanú tému (napr. či moderná technológia ovplyvňuje, prípadne ako, naše myslenie; či elektronická podoba literatúry vytesní tlačene slovo a i.). Prípadne dve skupiny študentov (reprezentujúce dva protichodné postoje) argumentujú pre a proti.

katedry antropológie po celom Spojenom kráľovstve enormný záujem zo strany uchádzačov o štúdium.

⁵ Verejná diskusia podporovaná denníkom *The Times* pod názvom *A Good School for All? (Dobrá škola pre všetkých?)* otvárala otázky týkajúce sa budúcnosti britského školstva, hodnôt, ktoré má školstvo sprostredkovať, možnosti domáceho vzdelávania, miere samostatnosti škôl, sústredenia sa vzdelávania na fakty alebo zručnosti, charakteristiky dobrej školy a pod.

⁶ Kritická diskusia *Bretton, Europe and Beyond (Bretton, Európa a čo ďalej?)* sa venovala témam o základoch a prvotných cieľoch Európskej únie až k zamysleniu sa nad tým „čo sa pokazilo“. Ekonomovia Ed Conway a Roger Bootle uvažovali o možnostiach vstúpenia Británie do menovej únie, podpory vstupu Turecka, vzťahmi EÚ s Ruskom, alebo dokonca vystúpenia Británie z EÚ.

- d) brainstorming: každý študent spíše podľa vlastného uváženia zoznam niekoľkých charakteristík (vlastných alebo všeobecne zaužívaných) k danej téme. Následne vo dvojiciach, štvoriciach a nakoniec v rámci celej skupiny študenti nájdu rovnaké, alebo najčastejšie opakované znaky a charakteristiky
- e) panelová diskusia k danej téme – nácvik argumentačných stratégií

Práca s textom – kritické čítanie:

- a) zameranie sa na jazykové, syntaktické, lexikálne (odborná lexika) a štylistické javy v texte (sémantické ukazovatele ako napr.: to begin with, and yet, secondly, but if, however, for instance a iné; tzv. D-words alebo direction words ako napr.: notice, describe, express, fail, deal, explain a iné)
- b) obsahový rozbor – priradenie názvu každému z odstavcov textu tak, aby bol pre daný odstavec obsahovo dostatočne výstižný a následná analýza vnútornej logickej postupnosti textu
- c) aktivity zamerané na gramatiku, lexiku, pochopenie prečítaného textu a pod. Patria sem napr. výber správnej dvojice slov z daného spektra možností podľa analógie s vopred určeným vzorom (napr. Dickens sa má k Vianočnej kolede ako Swift ku Guliverovým cestám a pod.), dopĺňanie správnych lexikálnych alebo gramatických tvarov do viet, cvičenia zamerané na synonymické/ antonymické vzťahy, true or false cvičenia a pod.
- d) vyhľadávanie príkladov argumentácie, persúazie, sumarizácie, analýzy v texte, taktiež napr. uvádzanie štatistík, príkladov, používanie metafory, analógie a iné

Aktivity nadväzujúce na prečítaný text - nácvik vlastných pisateľských zručností:

- a) porovnanie vlastnej charakteristiky, postojov a názorov k zadanej téme s charakteristikami, postojmi a názormi uvedenými v texte
- b) určenie prípadných citovaných zdrojov v texte, respektíve účel ich zaradenia do textu
- c) key words - hľadanie kľúčových slov textu
- d) nácvik písania abstraktu
- e) vlastná písomná produkcia (recenzia, správa, essay, reportáž, novinový stĺpček a pod.)

Záver

Bolo by možné argumentovať, načo spájať postrehy o benefitoch účasti na festivale s metodickými odporúčaniami pre prácu s textom. Vychádzame ale z faktu, že obe spomínané spolu úzko súvisia. Literárny festival je teda vždy

udalosť tematicky veľmi aktuálna. Účasť na ňom tak poskytuje pedagógovi (a priamo alebo sprostredkované aj študentovi) prehľad o najnovšom dianí v oblasti médií, literatúry, vedy a vôbec spoločnosti danej krajiny, v našom prípade Veľkej Británie. A záverom nám ešte nedá nespomenúť jeden postreh: skutočne obdivuhodný a nasledovaniahodný záujem širokej britskej verejnosti (zdá sa, že nie len tej akademickej) o podobné podujatia. Tento fakt by v našom prostredí mohol pôsobiť takisto motivačne a možno len dúfať, že časom bude spoločenská klíma priat' aj podujatiám podobného rozsahu na Slovensku. Súvisí s ňou celková vzdelanostná kultúra a disciplína národa, úcta ku klasickému vzdelaniu, rešpekt k názorom ostatných, otvorený, kolegiálny a nedirektívny prístup diskutérov a podpora, ktorú podujatie dostáva na regionálnej, mediálnej aj akademickej úrovni.

Literatúra

- BLÁŠKOVÁ, S. a kol. 2004. UNICERT® Systém jazykovej výučby a certifikácie pre študentov nefilologických odborov (príručka). Bratislava: Ekonóm, 2004. 66 s. ISBN 80-225-1858-1, [online]. [citované 15.10.2014]. Dostupné z: <<http://www.casajc.sk/doc/Unicert%20-spojene.pdf>>.
- CAMBRIDGE LITERARY FESTIVAL, [online]. [citované 21.10.2014]. Dostupné z: <<http://www.cambridgeliteraryfestival.com/>>.
- CHELTENHAM LITERATURE FESTIVAL, [online]. [citované 21.10.2014]. Dostupné z: <<http://www.cheltenhamfestivals.com/literature/>>.
- CHELTENHAM4U, [online]. [citované 21.10.2014]. Dostupné z: <http://www.cheltenham4u.co.uk/events_literature.asp>.
- FOX, Kate. 2014. *Watching the English*. London: Hodder & Stoughton, 2014. 583 s. ISBN 978-1-444-78520-3
- GOWER, Roger, PEARSON, Margaret. 1986. *Reading Literature*. Harlow: Longman, 1986. 278 s. ISBN 0-582-74501-2
- HOMOLOVÁ, E. 2004. Učiteľské a žiacke roly na hodine cudzieho jazyka. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB, 2004. 152 s. ISBN 80-8055-993-7.
- ROSENBERG, Vivian M. 1989. *Reading, Writing, and Thinking (Critical Connections)*. New York: Random House, 1989. 209 s. ISBN 0-394-37057-0.
- WALLACE, Michael J. 1980. *Study skills in English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980. 218 s. ISBN 0-521-22110-2.

Článok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA č. 013UKF-4/2014 – *Tvorba a implementácia inovačných modulov výučby anglického a ruského jazyka pre žurnalistov*.

EUROSLOVENČINA: JAZYKOVÝ FENOMÉN V SÚČASNEJ SPOLOČNOSTI

EURO-SLOVAK: A LINGUISTIC PHENOMENON IN CONTEMPORARY SOCIETY

Lenka Michelčíková

Jazykové centrum FF UKF v Nitre, SR

Európska únia je živým organizmom, ktorý neustále prijíma nové rozhodnutia a spolu s politickým vplyvom rovnako zaznamenávame aj jazykový vplyv. Národné jazyky jednotlivých členských štátov sa obohacujú o novú slovnú zásobu, ktorá sa šíri prostredníctvom médií a preniká aj medzi laickú verejnosť. V článku mapujeme novovzniknuté pomenovania javov, súvisiacich s fungovaním EÚ a analyzujeme vybrané charakteristické črty vyxcerptovaných novotvarov.

The European Union is a living organism that is constantly adopting new decisions and together with political influence we can record its linguistic influence as well. National languages of the Member States are being enriched by a new vocabulary that is spreading through the media and penetrates the general public. In this paper, we try to map the newly coined words related to the functioning of the EU and we also analyze their basic characteristics.

Kľúčové slová: euroslovenčina, novotvary, xenoterminy, anglicizmy, eurožargón

Key words: Euro-Slovak, newly coined words, xeno-terminology, anglicisms, Eurospeak

V súčasnej dobe v našej spoločnosti pozorujeme rozšírenie národnej politickej identity o európsky rozmer a obyvatelia našej malej krajiny si postupne zvykli zmýšľať nielen národne, ale ich pohľad zasahuje aj do európskeho kontextu. Začlenenie sa do nadnárodného spoločenstva, akým je Európska únia, so sebou prináša zmeny nielen na poli politickom, ale jednoznačný vplyv pociťujeme aj v jazykovej oblasti. Nové spoločenské pomery sa podieľajú na príleve nových situácií, záležitostí, či problémov. A všetky tieto novovzniknuté skutočnosti je potrebné identifikovať a adekvátne ich pomenovať.

V našom článku ponúkame prehľad najcharakteristickejších znakov „európskej“ lexiky, pokúsime sa zmapovať a demonštrovať niektoré vybrané pojmy, novotvary, ktoré do nášho národného jazyka prenikajú ako dôsledok členstva v EÚ. Tieto slová, či slovné spojenia, sa do nášho jazyka dostávajú v procese prekladu a do povedomia verejnosti sa šíria predovšetkým prostredníctvom médií. Keďže mnohé zo skúmaných novotvarov sa javia ako nezrozumiteľné alebo nie sú v súlade s našim jazykovým úzom, považujeme za potrebné poukázať a upozorniť na takéto javy. Eurožargón sa stal predmetom rôznych lingvistických a translatologických štúdií a diskusií, jazykovedci

a prekladatelia spolupracujú pri riešení rozmanitých problémov jazykovej povahy. Ďalším prostriedkom ako docieľiť želaný efekt a vyhnúť sa nežiaducim javom je vzdelávanie študentov. Počas cudzojazyčnej prípravy študentov považujeme v dnešnej dobe za potrebné venovať sa aj oblasti terminológie EÚ. Cieľom takéhoto vzdelávania by však nemalo byť len predstavenie tejto komplexnej tematiky, ale mali by sme sa snažiť viesť študentov, budúcich prekladateľov, politológov, či žurnalistov k tomu, aby pristupovali k faktom kriticky a nepreberali ich automaticky.

1 Neologizmy, nociónálne slová a xenoterminy

Novovzniknuté pojmy súvisiace s Úniou, jej fungovaním, funkciami, inštitúciami, nové situácie a vzťahy si vyžiadali potrebu tvorby nových pomenovaní, novotvarov. Spomedzi slov, slovných spojení a termínov, ktoré zaviedla Únia môžeme uviesť nasledujúce príklady:

zásada subsidiarity a zásada proporcionality, zásada rovnvej rotácie, mnohostranný dohľad, generálny advokát, európsky rámcový zákon, vykonávací akt, európske vykonávacie nariadenia, európske vykonávacie rozhodnutia, posilnená spolupráca, európsky ombudsman, komunitárny, atď.

Do slovného fondu slovenského jazyka najčastejšie vstupujú v podobe výpožičiek, alebo procesom kalkovania:

francúzsky:	anglicky:	slovensky:
<i>acquis communautaire</i>	<i>acquis communautaire</i>	<i>acquis communautaire</i>
<i>communautarisation</i>	<i>communitisation</i>	<i>komunitarizácia</i>
<i>comitologie</i>	<i>comitology</i>	<i>komitológia</i>

Odborná slovná zásoba je charakterizovaná ako čisto neutrálna. Prísne sa vyhýba citovo zafarbeným slovám. Vlastnosť nociónálnosti skúmanej slovnej zásoby môžeme sledovať na početných príkladoch slov, ktoré sme spomenuli vyššie alebo ktoré sa ďalej objavia v našom článku.

„Ďalej si treba všimnúť, že slová so štylistickým zafarbením sú spravidla paralelné k slovám z neutrálnej vrstvy, čiže majú synonymá. Pre odborné termíny sú tu veľmi zriedka paralely v neutrálnej vrstve; je málo synonym, ktoré by sa odlišovali príslušnosťou k neutrálnej vrstve, resp. k terminológii. Práve naopak, sú dvojice, z ktorých jeden je štylisticky zafarbený, hovorový alebo slangový, druhý patrí do spisovnej odbornej terminológie“ (Horecký, 1956, 129).

V slovnom fonde terminológie EÚ sa frekvencujú aj také slová, ktoré domáci recipient vníma ako cudzie. V slovenčine k nim patria slová ako *komunitárny, pluralizmus, subsidiarita, ombudsman, konvergenčné kritériá,*

acquis, *doložka rendez-vous* a mnoho ďalších. Do našej slovnej zásoby sa dostávajú prekladom a sú väčšinou výsledkom lexikálnej výpožičky a kalkovania. Na tomto mieste si môžeme položiť otázku, ktoré z primárnych vlastností, vytýčených Horeckým a Masárom, takéto termíny spĺňajú? Sú dostatočne motivované, systémové, ustálené, jednoznačné a presné, vhodné na deriváciu? Zistujeme, že okrem medzinárodnosti nespĺňajú dostatočne ani jednu z uvedených vlastností. Na základe zisteného môžeme konštatovať, že v súčasnej dobe podmienka (alebo vlastnosť) medzinárodnosti terminológie je vo všeobecnosti (nielen čo sa týka EÚ) jednou z primárnych. Túto situáciu a dôležitosť medzinárodnosti terminológie zdôrazňoval už Horecký v 50. rokoch 20. storočia (Horecký, 1956, 69 – 74) a je logickým následkom aktuálneho diania v našej spoločnosti. Predpokladáme, že terminológia sa bude stále čoraz viac internacionalizovať a táto požiadavka na terminológiu bude priam samozrejmosťou a nevyhnutnosťou.

2 Abreviácia a akronymizácia

Skratky, skratkové slová, značky a akromymy sú frekventovaným javom pri tvorbe terminológie EÚ. Keďže samotná EÚ pozostáva z množstva inštitúcií a s ďalšími početnými organizáciami spolupracuje, udávanie ich názvov v texte v podobe skratiek je ekonomické. Na prijímateľa však môže pôsobiť máľúco, že tieto inštitúcie majú rôzne skratky, podľa toho, v akom jazyku sú uvedené. Preto prekladateľ musí dôrazne rozlišovať skratky v rôznych jazykoch. To isté platí pri strojovom preklade, prekladateľ by mal v takomto predpreložení textu pozorne skontrolovať, či počítač skratky správne dešifroval a preložil.

Slovensky	Anglicky	Francúzsky
<i>EHP</i> (Európsky hospodársky priestor)	<i>EEA</i> (European Economic Area)	<i>EEE</i> (l'Espace économique européen)
<i>MVK</i> (Medzivládna konferencia)	<i>IGC</i> (Intergovernmental Conference)	<i>CIG</i> (Conférence intergouvernementale)
<i>EZVO</i> (Európske združenie voľného obchodu)	<i>EFTA</i> (European Free Trade Association)	<i>AELE</i> (l' Association européenne de libre-échange)

Tab. 1 Skratky inštitúcií EÚ

3 Anglicizmy a prevzaté slová

Anglicizmy, či iné cudzie slová, sa do slovného fondu slovenčiny dostávajú v procese prekladu, preberaním týchto slov v ich pôvodnej podobe (ako výpožičky) alebo doslovným prekladom a poslovenčením týchto výrazov (ako kalky). Tento jav súvisí s vyššie spomenutým celkovým trendom globalizácie a internacionalizácie terminológie. Pri práci s textom pozorujeme jasný a citeľný vplyv jazyka, z ktorého sa prekladá na jazyk, do ktorého sa prekladá. Na stavbe a používaní súčasnej slovenčiny sa prejavujú najmä vplyvy angličtiny, pretože východiskovým textom na preklad býva spravidla anglická verzia. Situáciu sme mapovali analýzou prekladu *Zmluvy o Ústave pre Európu*. Legislatívne texty EÚ ovplyvňujú náš právny aj úradný spisovný jazyk do takej miery, že Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra pristupuje na kompromisy, aby bola terminológia EÚ jednotná vo všetkých členských štátoch. Jedným z kompromisov je písanie veľkých písmen v slovách Komisia, či Rada. Túto skutočnosť má na svedomí aj požiadavka grafickej a formálnej jednotnosti dokumentov EÚ. (Napríklad v rozhodnutí Rady z 28. júna 1999 sa ešte používajú *rada* a *komisia* s malými začiatočnými písmenami.)

Niekoľko ďalších anglicizmov spozorovaných v texte: *benchmarking*, *antidumping*, *audit trail*.

Často uvádzanou neohýbateľnou výpožičkou býva *acquis communautaire*. Preberanie slov je produktívne najmä keď ide o termíny a o zložené terminologické jednotky. Zo slovných druhov prevažujú podstatné mená a prídavné mená, avšak povinná flexia týchto druhov pripúšťa len málo neohýbateľných výpožičiek. Pri slovesách neohýbateľné výpožičky neprichádzajú do úvahy, tu sa prejavuje rezistentnosť sloves vo vzťahu k cudzím prvkom a nekompromisnosť slovenskej morfológie v tomto ohľade.

V porovnaní s inými jazykmi (napr. z francúzštinou či nemčinou) však náš jazyk nie je príliš rezistentný, čo sa týka prenikania cudzích slov do našej slovnej zásoby. Celkovo môžeme sledovať isté kompromisy v pomenovaní: raz sa použije názov anglický, raz francúzsky a raz slovenský.

Anglicizmom a niektorým iným vplyvom angličtiny sa neubránila ani francúzština, hoci v roku 1975 (31. decembra) bol prijatý zákon č. 75-1349, ktorým sa zakazuje používanie tzv. *franglais* a ďalších cudzích výrazov. Zákon dostal názov La loi Bas-Lauriol podľa mien dvoch autorov návrhu tohto zákona Pierra Basa a Marca Lauriola. 4. augusta 1994 vstúpil do platnosti zákon č. 94-665, ktorý nahradil La loi Bas-Lauriol. Tento druhý zákon je bežne známy pod názvom La loi Toubon, podľa vtedajšieho ministra kultúry, a hovorí o používaní francúzskeho jazyka, o jeho obohacovaní a najmä o povinnosti uprednostňovať francúzsky jazyk. Porušenie tohto zákona, uprednostnenie cudzieho slova v prípade, že existuje francúzsky pendant, sa trestá vysokou pokutou. V EÚ sa však často stáva, že francúzske texty píšu i „neFrancúzi.“

Doslovným prekladom z anglického jazyka, alebo interferenciou, vzniklo napríklad spojenie *à date*, ktoré nie je francúzske a malo by sa nahradiť výrazom *à ce jour*. Bureau de la traduction kanadskej vlády na svojej webovej stránke upozorňuje na ďalšie prípady, v ktorých sa treba vyhnúť anglicizmom a uprednostniť existujúci francúzsky výraz.

Évitez	Employez plutôt
À date et jusqu'à date <i>Exemples :</i> <i>À date, les résultats sont excellents.</i> <i>Jusqu'à date, j'en ai compté quatorze.</i>	À ce jour, jusqu'à ce jour, jusqu'ici, jusqu'à maintenant <i>Exemples :</i> <i>Jusqu'ici, les résultats sont excellents.</i> <i>Jusqu'à maintenant, j'en ai compté quatorze.</i>
Être à date <i>Exemple :</i> <i>Ma liste d'employés est à date.</i>	Être à jour <i>Exemple :</i> <i>Ma liste d'employés est à jour.</i>
Mettre à date <i>Exemple :</i> <i>Il faut mettre à date ces fichiers.</i>	Mettre à jour <i>Exemple :</i> <i>Il faut mettre à jour ces fichiers.</i>

Tab. 2 Anglicizmy vo francúzskom jazyku

4 Profesionalizmy a slangové pomenovania

„V odbornej oblasti sa na základe používania pomenovacích prostriedkov vydeľujú dve základné komunikačné situácie. Pre prvú je charakteristické používanie oficiálnych termínov, pre druhú zámerná uvoľnenosť od oficiálnosti. Prejavuje sa to v používaní niektorého skráteného variantu viacslovného termínu, v uprednostňovaní neterminologického synonyma, termínu prevzatého z iného jazyka, v preferovaní metaforického pomenovania utvoreného ad hoc ap. V pozadí toho všetkého stojí jazyková ekonómia, úsilie o kondenzovaný, úsporný výraz“ (Masár, 1991, 120).

V terminológii EÚ je to prípad takých slov ako *Schengen*, ktoré neoznačuje malú obec v juhovýchodnom Luxembursku, ale dohodu o postupnom rušení kontrol na spoločných hraniciach. Podobne *Amsterdam* označuje zmluvu, ktorá tam bola podpísaná a *Gymnich* je neformálne stretnutie ministrov zahraničných vecí, pričom názov je odvodený od nemeckého zámku pri Bonne, kde sa takéto stretnutie v roku 1974 po prvý krát odohralo.

Ako uvádza Masár: „... uvedená vzorka ukazuje, že krátke varianty oficiálnych termínov nemajú rovnakú stylistickú hodnotu ...“ (Masár, 1991, 121).

Je dôležité poznamenať, že „profesionalizmy ako ústrojne utvorené pomenovacie prostriedky môžu postupne prenikať do vrstvy oficiálnych termínov, slangové slová vzhľadom na rozličné stylistické príznaky (emocionálnosť, expresívnosť), ktoré sú v priamom rozpore s nociónálnosťou termínu, ako aj s racionálnosťou a intelektuálnosťou odborného vyjadrovania, do vrstvy oficiálnych termínov neprenikajú. Vzhľadom na potenciálnu tautonymiu možno vznikajúce jednoslovné pendanty viacslovných termínov zavádzať len po dôkladnej úvahe“ (Masár, 1991, 122).

Tomášek hovorí o **lexikálnej individualizácii**, ktorá „spočíva v individualizovanom spôsobe využívania lexikálnych jednotiek terminologického charakteru. Prebieha tak, že sa okruh účastníkov ešte zužuje, a to do tej miery, že niekedy predstavuje len veľmi úzke skupiny ľudí. Individualizácia je jav nepravidelný a náhodný a jej produktom sú napríklad rôzne profesionalizmy alebo argotické výrazy“ (Tomášek, 1998, 41).

Osobitnú kategóriu tvorí **eurolekt**, **eurožargón**, ktorý „je istým druhom vyjadrovania tzv. „euroobčanov“, ktorí si vytvorili špecifický variant národného jazyka na komunikovanie o javoch a procesoch súvisiacich s EÚ, pričom preberajú veľké množstvo termínov vychádzajúcich z legislatívy EÚ“ (Škrlantová, 2005, 11). Na ilustráciu uvádzame tabuľku obsahujúcu výrazy eurožargónu v slovenskom, anglickom a francúzskom jazyku.

Euroslovenčina	Euroangličtina	Eurofrancúzština
<i>Absorbčná kapacita</i>	<i>Absorption (absorptive) capacity</i>	<i>Capacité d'absorption</i>
<i>Agenda</i>	<i>Agenda</i>	<i>Agenda</i>
<i>Benchmarking</i>	<i>Benchmarking</i>	<i>Évaluation comparative</i>
<i>Celoplošné uplatňovanie</i>	<i>Mainstreaming</i>	<i>Intégration</i>
<i>Demokratický deficit</i>	<i>Democratic deficit</i>	<i>Déficit démocratique</i>
<i>Eurobarometer</i>	<i>Eurobarometer</i>	<i>Eurobaromètre</i>
<i>Euroland</i>	<i>Euroland</i>	<i>Euroland</i>
<i>Finančný výhľad</i>	<i>Financial perspective</i>	<i>Perspectives financières</i>
<i>Flexiistota</i>	<i>Flexicurity</i>	<i>Flexicurité</i>
<i>GR</i>	<i>DG</i>	<i>DG</i>
<i>Kohézia</i>	<i>Cohesion</i>	<i>Cohésion</i>
<i>Komitológia</i>	<i>Comitology</i>	<i>Comitologie</i>
<i>Konvent</i>	<i>Convention</i>	<i>Convention</i>
<i>Maastrichtské kritériá</i>	<i>Maastricht criteria</i>	<i>Critères de Maastricht</i>

<i>Verejný dlh</i>	<i>Debt</i>	<i>Endettement</i>
<i>Medzivládna konferencia (MVK)</i>	<i>Intergovernmental Conference (IGC)</i>	<i>Conférence intergouvernementale (CIG)</i>
<i>Medzivládny</i>	<i>Intergovernmental</i>	<i>Intergouvernemental</i>
<i>Metóda Spoločenstva</i>	<i>Community method</i>	<i>Méthode communautaire</i>
<i>Most Spoločenstva</i>	<i>Community bridge</i>	<i>Passerelle communautaire</i>
<i>Osvedčené postupy</i>	<i>Best practices</i>	<i>Meilleures pratiques</i>
<i>Otvorená metóda koordinácie</i>	<i>Open method of coordination</i>	<i>Méthode ouverte de coordination</i>
<i>Pevnosť Európa</i>	<i>Fortress Europe</i>	<i>Forteresse Europe</i>
<i>Piliere EÚ</i>	<i>Pillars of the EU</i>	<i>Piliers de l'Union européenne</i>
<i>Sociálni partneri</i>	<i>Social partners</i>	<i>Partenaires sociaux</i>
<i>Spoločný trh</i>	<i>Common market</i>	<i>Marché commun</i>
<i>Štyri slobody</i>	<i>Four freedoms</i>	<i>Quatre libertés</i>
<i>Tretia krajina</i>	<i>Third country</i>	<i>Pays tiers</i>
<i>Žiadateľská krajina</i>	<i>Applicant country</i>	<i>Pays ayant présenté une demande d'adhésion</i>

Tab. 3 Eurožargón

Z ponúkanej tabuľky je možné pozorovať, aké prekladateľské postupy sa pri prekladaní uplatnili najčastejšie, ktoré termíny sú do jednotlivých jazykov preložené a ktoré sú „vypožičané“. Medzi preloženými termínmi môžeme spomenúť *celoplošné uplatňovanie (intégration)*, *finančný výhľad (perspectives financières)*, *verejný dlh (endettement)*. Veľmi často sa objavujú doslovne preložené spojenia: *kohézia (cohésion)*, *komitológia (comitologie)* a *výpožičky: Euroland (Euroland), agenda (agenda)*.

Záver

Proces preberania legislatívy EÚ, aproximácia práva, má za následok obohacovanie inventára slovnej zásoby slovenského jazyka a tiež redefinovanie niektorých už existujúcich slovných jednotiek. Mnoho jazykových zmien sa udialo v relatívne krátkom časovom období. Spomínajúc jazykové zmeny, musíme súhlasiť s tvrdením V. Krupu, že „absolútna horná hranica, ktorú by suma jazykových zmien za istú časovú jednotku nemala prekročiť, je daná komunikatívne; jazyk môže plniť svoju hlavnú funkciu iba vtedy, ak je dostatočne zrozumiteľný jazykovému spoločenstvu ako celku“ (Krupa, 1997, 4). Tu sa nám otvára otázka, do akej miery sú termíny používané v súvislosti

s Európskou úniou zrozumiteľné pre širokú verejnosť. Do akej miery sú zrozumiteľné všetky výpožičky a kalky (*acquis communautaire*, komunitárny, komitológia), všetky xenotermíny (*pluralizmus, subsidiarita, ombudsman, konvergenčné kritériá*) a všetky nejasné formulácie (*Ak ústava prenesie na Úniu výlučnú právomoc v určitej oblasti, len Únia môže vykonávať zákonodarnú činnosť a prijímať právne záväzné akty, pričom členské štáty tak môžu urobiť len vtedy, ak ich na to splnomocní Únia, alebo na vykonanie aktov Únie.*)

V prostredí Európskej únie vzniká nový inštitucionálny jazyk tzv. *europeak*, ktorý vstupuje do jazyka všetkých členských štátov a má za následok vznik tzv. euroslovenčiny, euroangličtiny, eurofrancúzštiny a ďalších národných „eurojazykov“. Emma Wagnerová, ktorá má 30-ročné skúsenosti s prácou prekladateľa pre Európsku komisiu, dokonca nazýva *europeak* chorobou (Wagnerová, 2001, 68). Za nezrozumiteľnosť, resp. zahmlenosť jazyka sú teda zodpovední najmä tvorcovia dokumentov EÚ, ale do istej miery aj prekladateľské a tlmočnicke normy, ktoré potláčajú tradície a zdôrazňujú funkčný aspekt. Ďalšími faktormi, ktoré nesporne majú svoju pôsobnosť, sú interakcia kultúr, národov a jazykov, ich neustály a tesný kontakt. Zakladateľské členské štáty, ktoré sú si príbuzné po jazykovej aj kultúrnej stránke, mali vytvorené isté koncepcie, ktoré potom ďalšie prístupujúce krajiny, jazykovo aj kultúrne odlišné, nedobrovoľne prijali s dobrovoľným vstupom do EÚ.

Potreba istej unifikácie aj na jazykovom poli je nesporná. Európska únia predstavuje zvláštny právny systém. Únia musí rešpektovať suverenitu členských štátov a jej orgány sa musia dorozumievať s občanmi v ich jazyku. Avšak jazykové zásady, ktoré sa väčšinou odvodzujú od anglického, nemeckého úzu, sa často krát nezhodujú s úzom tzv. malých jazykov. Dôsledky môžeme pozorovať aj v našom spisovnom jazyku, a to konkrétne vznik novej právnej a administratívnej terminológie a nejednotnosť písomného prejavu.

O vplyve eurožargónu možno z nášho pohľadu konštatovať, že jednotlivé jazyky skôr deformuje ako obohacuje. Naša vlastná kultúrna a jazyková identita sa pod vplyvom iných kultúr a jazykov mení a pomaly vytráca. Keby sme sa na jazykové zmeny pozerali len cez prizmu parametra prirodzenosti, hneď sa dajú konštatovať viaceré neprirodzených elementy z hľadiska lexikálno-formálno-gramatického.

Literatúra

ADAMKA, P. 2005. Odborný jazyk verzus náučný štýl. In *Moderní přístupy k výuce cizích jazyků na vysoké škole. Ústí nad Labem : FSE UJEP*, 2005. ISBN 80-7044-694-3. s. 7-9.

CONSTITUTION FRANÇAISE. [online]. [s.a.]. [cit. 2014-10-04]. Dostupné na internete: <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution_0910.pdf>.

DEKANOVA, E. 2009. Kapitoly z teórie a didaktiky prekladu odborných textov. Nitra : UKF, 2009. 151 s. ISBN 978-80-8094-598-5.

FRANEK, L. 1997. Štýl prekladu. Bratislava : VEDA, 1997. 160 s. ISBN 80-224-0466-7.

GROMOVÁ, E. 2003. Teória a didaktika prekladu. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2003. 188 s. ISBN 80-8050-587-X.

HORECKÝ, J. 1956. Základy slovenskej terminológie. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1956. 146 s.

CHOVANCOVÁ, K. 2011. Les thèmes européens dans les journaux télévisés français et slovaques. In *Philologia XXI*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011. ISBN 978-80-223-3011-4. s. 67-75.

KRUPA, V. 1997. Osud jazyka za podmienok interkultúrneho kontaktu. In *Language and Culture in Contacts*. Jazykovedný časopis. [online]. 1997, roč. 48, č. 1 [cit. 2014-10-09]. Dostupné na internete: <http://www.juls.savba.sk/ediela/jc/1997/1/jc1997_1.pdf>. s. 3–8.

MACÚCHOVÁ, M. 2008. Orwell ako vizionár - newspeak a political correctness. In *Analytické sondy do textu 3*. Banská Bystrica : UMB, 2008. - ISBN 978-80-8083-643-6, s. 183-187.

MASÁR, I. 2000. Ako pomenúvame v slovenčine. Bratislava : SAV, 2000. 60 s. ISBN 80-89037-00-3.

RODNUTIE RADYz 28. júna 1999, ktorým sa ustanovujú postupy pre výkon vykonávacích právomocí prenesených na Komisiu, [cit. 2014-10-09]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/01999d0468-20060723-/01999D0468-20060723-sk.pdf>

ŠKRLANTOVÁ, M. 2005. Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni. Bratislava : AnaPress, 2005. 174 s. ISBN 80-89137-19-9.

TOMÁŠEK, M. 1998. Překlad v právní praxi. Praha : Linde, 1998. 136 s. ISBN 80-7201-125-1.

TRAITÉ ÉTABLISSANT UNE CONSTITUTION POUR L'EUROPE. [online]. 2004. [cit. 2014-10-02]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:fr:HTML>>.

VESELÁ, D. 2011. Preklad francúzskych kognitívnych a modifikačných slovies odbornej lexiky do slovenčiny s ohľadom na ich činnostný alebo statický význam. In *Preklad a tlmočenie 9 : kontrastívne štúdium textov a prekladateľská prax*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2011. ISBN 978-80-557-0153-0, s. 267-273.

WAGNEROVÁ, E. 2001. Eurospeak – Fighting the Disease. In *Cultivate Interactive*. [online]. 2001, č. 4 [cit. 2014-09-02]. Dostupné na internete: <<http://www.cultivate-int.org/issue4/eurospeak/>>.

ZELENICKÁ, E. 2011. Certifikácia znalostí cudzích jazykov v európskom kontexte. In *Európske dimenzie v jazykovom vzdelávaní II*. Nitra : SPU, 2011. - ISBN 978-80-552-0713-1, s. 285-290.

ZMLUVA O ÚSTAVE PRE EURÓPU. [online]. 2004. [cit. 2010-07-02]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:sk:HTML>>.

Internetové zdroje

http://europa.eu/abc/eurojargon/index_sk.htm

<http://www.translationbureau.gc.ca/index.php?lang=francais&cont=849>

Článok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA č. 013UKF-4/2014 – *Tvorba a implementácia inovácných modulov výučby anglického a ruského jazyka pre žurnalistov*.

HOSPODÁŘSKÁ LINGVISTIKA V PROMĚNÁCH PARADIGMATU ECONOMIC LINGUISTICS IN PARADIGM SHIFTS

Tomislav Potocký

Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., ČR

Předkládaný příspěvek shrnuje odkaz historické a strukturálně-funkční linie německé hospodářské lingvistiky (Wirtschaftslinguistik) inspirované metodologickým zázemím Pražského lingvistického kroužku. Z pohledu proponentů a následovníků této vlivné jazykovědné školy je nutno při vymezování hospodářského jazyka zohledňovat jak funkční, tak sociální determinanty. Druhá zmiňovaná rovina se pak dostala do popředí v souvislosti se změnou paradigmatu v jazykovědě od 70. let 20. století, která do centra zkoumání hospodářského jazyka vynesla hledisko jazykové pragmatiky.

An inspiring legacy of the historical (Siebenschein) and the structural-functional methodology (Vančura) for establishing economic linguistics (Wirtschaftslinguistik) is dealt with in this paper. Proponents and followers of the Prague School of Linguistics scrutinised the concept of language of commerce by applying criteria for its delimitation that have been sought in the integration of both functional and social aspects. Subsequently an attempt is being made to examine the impact of the pragmatization movement on this field of applied linguistics.

Klíčová slova: hospodářská lingvistika, komunikativně-pragmatický obrat, Pražský lingvistický kroužek, strukturálně-funkční přístup

Key words: communicative and pragmatic turn, economic linguistics, Prague School of Linguistics, structural-functional approach

Úvod

Pojem hospodářský (ekonomický) jazyk, ve sledovaném případě německý, tj. Wirtschaftsdeutsch, představuje díky svému vágnímu vymezení nesnadno uchopitelnou kategorie entitu, nejen v rámci systematiky odborného jazyka, ale také s ohledem na vymezení jazykového materiálu pro sylaby jazykových kurzů. Na plurální sémantický charakter pojmu Wirtschaftsdeutsch poukazují označení, jakých se mu v posledních zhruba patnácti letech od německých lingvistů dostalo: „konglomerát“ [Hundt, 1995, s. 11], „komplex“ [Fluck, 1996, s. 16], resp. „souhrnný pojem“ [Buhlmann, Fearn, 2000, s. 306].

Horizontální rozprostřenost pojmu Wirtschaftsdeutsch vyplývá z toho, že se vztahuje jak k teoretickým disciplínám národohospodářského a podnikohospodářského okruhu, tak k nejrůznějším praktickým profesním profilacím. Rovněž vertikální ukotvení tohoto pojmu v systematické jazykových vrstev je ztíženo faktem, že pod něj v běžném chápání spadají stejně tak odborné jazyky vědecko-teoretického charakteru, jako komplex profesních jazyků hospodářské sféry a zároveň oborově podmíněný hovorový jazyk

Na absenci žádoucího teoretického fundamentu, jenž byl by měl být oporou popisného lingvistického aparátu při výkladu hospodářského jazyka, poukazuje M. Hundt, když konstatuje, že „jsou doposud reflektovány pouze jeho dílčí aspekty, aniž by byl učiněn pokus daný předmět zkoumání traktovat v širších souvislostech jazykového systému“ [1995, s. 5]. Nejvíce deficitní oblasti v rámci výzkumu odborného jazyka hospodářské sféry představují zejména zkoumání rozdílů mezi varietami obecného a odborného jazyka, typologizace lexikálně-frazeologického jazykového subsystému a analýzy komunikačních aspektů textové lingvistiky.

Moderní historii výzkumu hospodářského jazyka pojímaného jako heterogenní soubor jednotlivých odborných subjazyků provází neutuchající snaha o nalezení optimálního výkladového schématu jeho horizontálního a vertikálního rozvrstvení.

Na mikroúrovni diferenciacie textové produkce je zkoumáno, jakým způsobem se od sebe odlišují jednotlivé druhy (nejčastěji psaných) textů hospodářského jazyka. Recentní pokusy učiněné v tomto směru germanofonními lingvisty se nejčastěji opírají o trojstupňové popisné modely, které v rámci vertikálního členění textový materiál k jednotlivým jazykovým vrstvám podle jednoho stanoveného kritéria (abstraktnosti, explicitnosti, resp. exkluzivity), nebo na základě multikriteriálního posouzení.¹

1 Hospodářský jazyk v zorném poli lingvistiky a germanistiky - historický exkurs

Základní nároky kladené na aktéry hospodářského života v podmínkách soudobé mezinárodní a interkulturně zaměřené firemní komunikace lze shrnout do tří základních okruhů, jež reprezentují:

1. komunikační kompetence se zaměřením na znalost cizích jazyků nutná k dorozumění s obchodními partnery,
2. interkulturní kompetence nutná pro porozumění kulturně podmíněné specifičnosti jednání partnerů z jiných zemí,
3. interní a externí komunikace v rámci podniku jako výraz jeho (sebe)prezentace v kompetitivním mezinárodním prostředí.

Uvedené požadavky, jejichž aktuálnost je mnohdy dávána do souvislosti s celosvětovými socioekonomickými změnami posledních desetiletí, reprezentovanými například neustále připomínaným fenoménem globalizace,

¹ Komparaci hlavních modelů Buhlmannové, Ohnackera a Boltena provedl T. Schlak [2000]. Jiný přístup zvolil s implicitním odkazem na teorii funkčních stylů Pražské lingvistické školy M. Hundt. Jím představený pětistupňový model členění skupiny textů hospodářského jazyka podle jejich účelu na textové druhy stylu obchodního dopisu, stylu teoreticko-vědeckého, stylu prakticko-poučného (zprostředkovacího), stylu hospodářské dokumentace a ekonomické žurnalistiky [1995, s. 50].

však moderní hospodářská lingvistika (Wirtschaftslinguistik) reflektuje již od svého zrodu ve 20. resp. 30. letech 20. století. Tehdy se konstituovaly její dvě hlavní profilující linie: a) historizující, b) strukturálně funkční. Adekvátní vědecko-historické zhodnocení příspěvku obou těchto badatelských přístupů k pozdějším zejména aplikačně lingvistickým výzkumům odborného a profesního jazyka přitom stále zůstává velkým a dosud nevyslyšeným desideratem.

V pracích reprezentantů historického směru hospodářské lingvistiky (např. E. Messinga a A. Schirmera) se spíše než přísně jazykozpytný zájem odráží ozvuky širších politických, hospodářských a sociokulturních změn v rámci západoevropských společností od druhé poloviny 19. století. Prudký rozvoj světového obchodu s sebou přinesl zvýšenou potřebu znalosti cizích jazyků jako jedné z podmínek úspěšné realizace obchodních kontaktů. Reflektovaná znalost jazyka obchodního partnera znamenala pro „mezioborově“ uvažujícího pracovníka příležitost k odkrytí struktur kulturně podmíněného smýšlení a jednání jeho komunikačního protějšku. Po první světové válce se na vysokých školách obchodního zaměření v Německu, Holandsku, Švýcarsku a Československu začala pěstovat jazykověda pojímaná tehdy šířeji jako vědecká disciplína, zabývající se specifickostí jazykových manifestací kulturně civilizačních projevů jednotlivých národů. Učitelé jazyka měli přitom dvě hlavní úlohy:

1. zprostředkovat studentům neoborný i odborný cizí jazyk,
2. vědecky pracovat v oblasti hospodářské lingvistiky, přičemž těžiště jejich zájmu mělo ležet zejména v historickém vývoji lexiky a jejím sémaziologickém ukotvení.

Svá lingvistická zkoumání představitelé historizujícího směru poprvé uceleně prezentovali ve sborníku *Zur Wirtschaftslinguistik*, který vyšel v Rotterdamu v roce 1932.²

Zájem o studium extralingvistických podmínek pro zdařilé vzájemné porozumění aktérů obchodní směny, které bychom podle dnešních měřítek mohli doplnit přívlastkem „interkulturní“, lze tedy v lingvistickém a sociálně vědním povědomí vysledovat velice brzy a nelze jej tak chápat jako nějaký zcela nově ze sociální reality vyzdvížený fenomén, jak je mnohdy v soudobém společenském diskurzu traktován. Neméně nadčasově z dnešního pohledu působí rovněž pozornost, kterou tehdejší lingvisté hospodářského jazyka věnovali užití různorodých jazykových prostředků v závislosti na povaze dané komunikační situace. Tematizace funkční a sociální identifikace jazykových vrstev je ostatně aktuální i v současné lingvistice odborného jazyka.

V Pichtově klasifikaci je historická linie hospodářské lingvistiky označována jako asynchronní a je k ní počítána i svébytná pražská větev

² Blíže o tomto směru hospodářské lingvistiky referují např. L. Drozd, N. Seibicke [1973, s. 68–78], M. Hundt [1995, s. 16–24] a nejnověji K. Nycz [2009, s. 19–28].

hospodářské germanistiky [Picht, 1998, s. 336–339]. Jejím ústředním představitelem byl mnohostranně profilovaný filolog H. Siebenschin. Ten se již od počátku třicátých let soustavně věnoval analýze manifestací hospodářského jazyka v krásné literatuře a specifickým zákonitostem odborné lexiky. V předmluvě své práce *Abhandlungen zur Wirtschaftsgermanistik* uvedl jako hlavní předmět svého výzkumu „...*odraz fenoménu obchodu a obchodníka v (německé) krásné literatuře, (...) vzájemné působení literární tvorby a historické reality a (...) specifické formy jazykových jevů s obchodnickou sémantikou*“ [Siebenschin, 1936, s. 6].³

V okruhu pražských lingvistů působících na Vysoké škole obchodní má svůj původ také druhý – strukturálně funkční – proud hospodářské lingvistiky. Jeho hlavními reprezentanty byli od počátku 30. let J. Čada, Z. Vančura⁴ a T. Krejčí⁵. Ve vědomé distinkci vůči historicky zaměřenému směru pohlížela uvedená skupina lingvistů na jazyk v jeho statickém průřezu, přičemž se opírala o strukturálně jazykovědný aparát Pražského lingvistického kroužku. Základní koncepční východiska uvedené skupiny badatelů lze shrnout do čtyř postulátů:

1. Předmětem zkoumání je jazyk v jeho osobité funkci, tj. jazyk v hospodářské sféře.
2. Hospodářský jazyk je nutno považovat za strukturovaný a funkční celek, který plní svůj účel v hospodářské sféře.
3. Hospodářský jazyk je chápán jako prostředek komunikace.
4. Při výzkumu hospodářského jazyka je důsledně uplatněno synchronní hledisko [Drozd, Seibicke, 1973, s. 74; Nycz, 2009, s. 25].

Pohnuté životní osudy mnoha významných badatelů v oblasti hospodářského jazyka během druhé světové války, vyplývající často z jejich židovského původu, se ve svém důsledku promítly do přerušení kontinuity dosavadních přístupů k odbornému hospodářskému jazyku.

Po druhé světové válce nebylo na delší dobu v nastoupené tradici pokračováno také proto, že se předmět zájmu hospodářské lingvistiky orientoval čistě na imanentní struktury jazyka. Do popředí se dostaly zejména problematika etymologie výraziva z různých odvětví hospodářství, zkoumání lexikálních přejímek, dále otázky terminologické kodifikace a komplexní jazykové analýzy z okruhů hospodářské politiky, reklamy, burzy a vědeckého

³ Ve jmenovaném díle shrnul výsledky svých zkoumání, založených na důsledné aplikaci etymologického přístupu a literárně historické metody na pojmy *kaufen*, *verkaufen*, *Kaufmannschaft/Handel/Geschäft*, *reisen*, *Wirt*, *Wirtschaft*, *Geld*, *Kirche*, *Kapital*, *Schuld*, *Zins*, *Gewinn*, *Steuer*, *Ware*, *Vermögen*. Jako pramen mu přitom posloužily dochované texty Hanse Sachse a dalších mistrů pěvců z 15. a 16. století.

⁴ Anglista Z. Vančura přispěl ke zdokumentování funkční struktury odborného hospodářského jazyka [1941].

⁵ Příspěvek T. Krejčího spočíval v historicko-stylistickém rozboru obchodního dopisu v proměnách jeho formy, vysledovatelné již od 14. stol. [1941].

jazyka ekonomie [Wöhrmann, 2010, s. 85].

2 Proměny paradigmatu hospodářské lingvistiky na pozadí společenských změn pozdní modernity

I po tzv. komunikativně-pragmatickém obratu⁶ v lingvistice na začátku 70. let se autoři na práce svých předchůdců z doby před druhou světovou válkou nijak neodkazují. Výzkum hospodářského jazyka provází nástup různorodých přístupů a tendencí. Do centra odborného zájmu lingvistů se dostaly výzkumy syntaxe a morfologie, jazyková a ideová kritika, didaktika výuky odborného jazyka a podniková lingvistika. Sedmdesátá a osmdesátá léta přinesla do poměrně úzce vymezeného pole hospodářské lingvistiky, zabývající se pouze jazykově imanentními fenomény celou řadu monodisciplinárních i obecně civilizačních impulsů. Rozhodující význam lze v tomto ohledu přičíst neustále akcelerujícímu procesu internacionalizace hospodářských vztahů a zejména pak rychlému rozvoji technologických inovací v oblastech dopravy a médií, který přispěl k výraznému zkrácení časoprostorových vzdáleností.

Tlak praxe se projevil i v proměně výzkumného pole lingvistiky odborného jazyka, která se pod vlivem pragmalingvistických teorií postupně oprostila od své primárně terminologické orientace a zaměřila se na analýzu procesů komunikačního jednání v prostředí každodenních internacionálních ekonomických vztahů – zejména z pozice jazykově a kulturně kontrastivního srovnávání. Významné impulzy pro zkoumání odborného jazyka v tomto ohledu poskytují zejména poznatky z oblasti sociolingvistiky, kontaktní lingvistiky, či etnometodologické konverzační analýzy.⁷

Poslední jmenovaný přístup úzce souvisí s pohledem, který na odbornou komunikaci uplatnila subdisciplína označovaná jako funkcionální pragmatika jazyka.⁸ Svůj úkol vidí v rekonstruování souvislostí mezi prací jako praktickou a na dosažení cíle orientovanou činností, interakcí zúčastněných jednotek a komunikací s vyústěním do vyšší efektivity. Podobně jako výše uvedené obory vnáší také pragmatika do lingvistiky otázky, které jsou tradičním jazykovědným disciplínám cizí. Netýkají se totiž jazykového systému jako takového, ale spíše principiální možnosti stavby jazykových výrazů a jejich významu, tj. jak je formulována a naplňována potřeba v systému daných

⁶ Tuto novou orientaci v lingvistice a potažmo i v didaktice cizích jazyků lze stručně charakterizovat konstatováním, že se těžiště pozornosti badatelů přesouvá od systémových a strukturních vlastností jazykového kódu (langue) k jeho řečovému fungování (parole) v měnících se podmínkách společenské komunikace.

⁷ Širší diskurzivní rámec etnometodologického přístupu nastiňuje J. Nekvapil [2010].

⁸ Podle noetických východisek analytické filozofie nelze jazyk systematizovat funkcionálně logicky, ani funkcionálně pragmaticky, ale funkcionální logiku lze vyložit právě pomocí funkcionální pragmatiky jazyka. Funkcionální pragmatika zkoumá jazyk v jeho konkrétních způsobech použití v konkrétních situacích.

možností (např. organizace) plynoucích z daných věcných, situačních a komunikačních podmínek [Niklesová, 2006, s. 64].

Literatura

- BUHLMANN, R.; FEARN, A. 2000. Handbuch des Fachsprachunterrichts. Tübingen : Gunter Narr, 2000, 468 s. ISBN 3-8233-4965-1.
- DROZD, L.; SEIBICKE, W. 1973. Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache. Bestandsaufnahme – Theorie – Geschichte. Wiesbaden : Brandstetter, 1973, 207 s. ISBN 3-87097-058-8.
- HUNDT, M. 1995. Modellbildung in der Wirtschaftssprache. Zur Geschichte der Institutionen- und Theoriefachsprachen der Wirtschaft. Tübingen : Niemeyer, 1995, 316 s. ISBN 978-3-484-31150-3.
- NEKVAPIL, J. 2010. Etnometodologické inspirace. Sociologický časopis. 2010, roč. 46, č. 4, s. 497–680. ISSN 0038-0288.
- NIKLESOVÁ, D. 2006. Charakteristika, cíle a problémy interkulturní komunikace. Acta Oeconomica Pragensia. 2006, roč. 14, č. 4, s. 63–68. ISSN 0572-3043.
- NYCZ, K. 2009. Fachterminologie als Mittel des Fachwissenstransfers. Dargestellt am Beispiel der deutschen Börsenberichterstattung. Hamburg : Kovač, 2009, 196 s. ISBN 978-3-8300-4507-6.
- SCHLACK, T. 2000. Wirtschaftsdeutsch - Definitionsversuche eines undefinierbaren Begriffs. Deutsch als Fremdsprache in Korea. DaF Heft 6, 2000, s. 150–164. Dostupný také z WWW: <daf.german.or.kr/arbeit/6-torsten.doc>.
- WÖHRMANN, U. 2010. Historisierende und strukturell-funktionale Wirtschaftslinguistik und Wirtschaftsgermanistik. Inhalte und Methoden sowie Relevanz für die gegenwärtige interkulturelle Wirtschaftskommunikation. In SAHEL, S. VOGEL, R. (Hrsg.). 11. NLK Proceedings 2010. Bielefeld : Universität Bielefeld, 2010, s. 77–98. ISBN 978-3-8300-4863-3.

PROBLEMATIKA PRELOŽITEĽNOSTI A "NEPRELOŽITEĽNOSTI" FRAZEOLGIZMOV NA PRÍKLADE PREKLADU SLOVENSKEHO UMELECKÉHO TEXTU DO NEMČINY

TRANSLATABILITY AND „ON-TRANSFERABILITY“ OF IDIOMS ON EXAMPLE OF TRANSLATION OF SLOVAK ARTISTIC TEXT TO GERMAN LANGUAGE

Renáta Machová

JC FF UKF v Nitre, SR – Slavisches Institut der Universität zu Köln, SRN

Príspevok sa zaoberá možnosťou prekladu frazeologizmov v umeleckom texte. V štúdiu rozoberáme prekladateľské postupy, ktoré sa využívajú pri preklade frazeologizmov. V praktickej časti sa zameriavame na zastúpenie frazeologizmov v jednotlivých prekladateľských metódach, ku ktorým patrí úplná ekvivalencia s formou a významom, čiastková ekvivalencia, chýbajúca frazeologická ekvivalencia, preklad frazeologizmov prostredníctvom kalku, frazeologická transpozícia (nahradenie idiómu), frazeologizácia, vynechanie frazeologizmu a metóda „falošných (frazeologických) priateľov“.

The paper deals with the possibility of translation of idioms in the artistic text. In the study we address translation procedures that are used at translating idioms. In the practical part is discussed the representation of idioms in different translation methods, which include the complete equivalence of form and meaning, partial equivalence, lack of idiomatic equivalence, translation of idioms through calc, idiomatic transposition (replacing the idiom), phraseologization, omission idioms and the method of "false (phraseological) friends".

Kľúčové slová: frazeologizmy, preklad, umelecký text, ekvivalencia, kalk

Key words: idioms, translation, artistic text, equivalence, calc

Úvod

V nasledujúcom príspevku si priblížime metódy a postupy prekladateľskej činnosti na príklade prekladu frazeologizmov. Zároveň poukážeme na to, aké perspektívy sa otvárajú prekladateľovi pri preklade obrazných pomenovaní, teda frazeologizmov. Frazeologizmy kladú pred prekladateľa obrovskú výzvu, pretože pri práci s prekladom vstupujú prekladateľovi do cesty rôzne prekladateľské problémy.

1 Preklad frazeologizmov

Pri procese prekladu sú relevantné všetky zvláštnosti, ktorými sa frazeologizmy odlišujú od bežných slovných spojení. Ide predovšetkým o dva body, ktoré predstavujú ťažkosti pre preklade frazeologizmov:

1. Špecifické podmienky frazeologizmov
2. Dvojzmyselnosť mnohých frazeologizmov.

Dvojzmyselnosť frazeologizmov Burger (1973, 100) objaňuje tak, že frazeologizmy môžu mať nielen doslovný význam, ale aj frazeologický význam. Kým frazeologizmy predstavujú už pri bežnom používaní problémy pri preklade, tak v štylisticky príznakovom kontexte (ako napr. v literárnom kontexte) sa tieto ťažkosti ešte stupňujú. Podľa J. Albrechta musí prekladateľ už pred prekladom daný frazeologizmus v cudzom jazyku poznať a to nie je vždy jednoduché. Okrem toho musí mať prekladateľ cit pre sémantickú reprodukciu a polysémiu, t. z. cieľenú aktualizáciu viacerých významových rovín. Prekladateľ si musí všimnúť, kedy autor frazeologizmus nepoužije, len sa s ním pohráva (Albrecht, 2005, 119-120). J. Mlacek opisuje aktualizáciu frazém ako „tvár frazémy, v ktorej aktuálne, subjektívne, individuálne, autorsky či jednoducho povedané neuzuálne zasahuje do zloženia frazémy, že sa tým aspoň do istej miery zasahuje aj dispozičný charakter uplatnenej jednotky“ (Mlacek, 2007, 130).

2 Problémy pri preklade frazeologizmov

Podľa Kollera sú pri preklade možné viac alebo menej vydarené riešenia problémových prekladateľských situácií, pričom sa stáva, že východiskový frazeologizmus sa parafrázuje do cieľového jazyka, hoci existuje jeho analogický variant v cieľovom jazyku (2007, 606). Ďalej existujú aj príklady pre neadekvátne alebo nesprávne reprodukcie, ktoré vznikajú nedostatočnou „frazeologickou kompetenciou“. Často ale vznikajú tieto chyby aj z dôvodu časového tlaku, pod ktorým často prekladateľ pracuje (Koller, 2007, 607).

Popri už spomenutých zdrojoch chýb sú častým problémom pri preklade aj „falošní priatelia“, ktorí sa sporadicky vyskytujú dokonca aj pri prekladoch kvalifikovaných prekladateľov. „Falošní priatelia“ sú spojenia, ktoré sa zhodujú iba formálne, ale obsahovo nie (Albrecht, 2005, S. 119). Túto skutočnosť prekladateľ nemôže prehliadnuť. Podľa E. Hallsteindóttier môžu „falošní priatelia“ spôsobiť problémy a prekladateľské chyby vtedy, keď ich prekladateľ nerozpozna (1997, 566). V iných prípadoch sa frazeologizmus východiskového jazyka prekladá do cieľového jazyka prostredníctvom parafrázy, pri ktorej je malá buď viazanosť, alebo je doslovný preklad ťažko zrozumiteľný, pričom príjemcovi nie je umožnené odhaliť frazeologický význam. Pri prekladaní frazeologizmov sa nám vynárajú podľa Kollera (2007, 607) tri druhy problémov: problémy pri recepcii, problémy pri produkcii a problémy s ekvivalenciou. Potom, čo si prekladateľ prečítal a pochopil východiskový text (recepcia), vytvoril nový cieľový text závislý od východiskového (produkcia). Tretí aspekt je problém pri ekvivalencii, ktorý sa síce v praxi nemusí vždy odlišovať od prvých dvoch aspektov, ale líši sa od nich teoreticky.

1. Problémy pri recepcii

Problém pri preklade vzniká vtedy, keď frazeologizmy východiskového textu prekladateľ dostatočne neidentifikuje, t. z. že ide o čiastkový element v rámci celkového procesu prekladu, čo je vo všeobecnosti známe ako „recepcia“ textu. Problémy pri recepcii sa objavujú, keď prekladateľ nemá žiadne teoretické vedomosti, keď absentuje u neho jazykový cit pre frazeologizmy alebo nie sú prítomné v jeho mentálnom slovníku.

2. Problémy pri produkcii

Pri problémoch s recepciou nejde tak o to, že východiskový frazeologizmus nebol pochopený, ale skôr o to, že prekladateľovi sa nepodarilo oddeliť od ikonografie („obrazovosti“) alebo od samotnej štruktúry. Tieto problémy vznikajú neprírodnými formuláciami frazeologizmov v cieľovom jazyku.

3. Problémy s ekvivalenciou

Pri tejto kategórii problémov ide o ekvivalenčné problémy v užšom zmysle, t. z. že ide o problémy pri preklade, ktoré majú iné dôvody ako problémy pri recepcii a produkcii. Problémom je spravidla chýbajúca ekvivalencia. Podľa Fernera problémy pri ekvivalencii často súvisia so zdanlivou ekvivalenciou („falošnými priateľmi“). Keď si je prekladateľ vedomý problémových situácií, potom sa mu ponúkajú rozličné možnosti pri preklade frazeologizmov.

3 Možnosti prekladu frazeologizmov

Jörn Albrecht uvádza štandardné pravidlo normatívnej gramatiky prekladu: „Frazeologizmy predstavujú jednotky významu, ktoré sa musia prekladať ako celok: najlepšie opätovne ako frazeologizmus cieľového jazyka, ideálne je, keď tento zodpovedá východiskovému frazeologizmu (Albrecht, 2005, 118). Ak nenájdeme žiaden vhodný frazeologizmus v cieľovom jazyku, potom sa musí význam sprostredkovať „inými jazykovými prostriedkami“. To sa týka „celosvetovej skúsenosti“ praxe prekladateľov. Ďalej poukazuje na to, že frazeologizmy sa v žiadnom prípade nemôžu prekladať doslovne, ale tieto pravidlá si nemôžu vyžadovať neobmedzenú platnosť (Albrecht, 2005, 118-119).

Podľa Burgera (1973, 100) sa môžu frazeologizmy prekladať nasledovne:

1. Úplná alebo približujúca sa preložiteľnosť – sa zaručuje iba vtedy, keď sa jedná o medzinárodné frazeologizmy, napr. frazeologizmy rozšírené prostredníctvom prevzatých slov. Tieto majú rovnaký význam vo východiskovom aj cieľovom jazyku. Takéto frazeologizmy sú prítomné predovšetkým v jazykoch, ktoré patria do rovnakého kultúrneho okruhu. Pri takýchto frazeologizmoch ide o frazeologizmy s úplnou ekvivalenciou. Tu musí prekladateľ zvážiť, či jestvujú rozdiely na štylistickej úrovni. Tieto sa objavujú pri parciálnej ekvivalencii.

2. Vhodný preklad sa zaručuje vtedy, keď je význam frazeologizmov rovnaký a v oboch jazykoch sú podobné *metaforizácie* (ako *slon v porceláne* - *wie ein Elefant im Porzellanladen*). V tomto prípade tiež ide o čiastkové ekvivalencie.
3. Často ale v cieľovom jazyku nejestvujú ekvivalentné frazeologizmy. Vtedy sa hovorí o nulovej ekvivalencii. V takom prípade sa prekladateľovi ponúkajú rozličné možnosti prekladu:
 - a) hľadá frazeologizmus, ktorého význam je najbližší východiskovému frazeologizmu
 - b) hľadá jednoduché slovo, ktorého význam je čo najvýstižnejší s významom frazeologizmu
 - c) zvolí si opis pomocou viacerých slov.

Podľa Kollera sa môžu niekedy ku frazeologizmom priradiť stále ekvivalencie v rozličných jazykoch. To sa vyskytuje pri prevzatých frazeologizmoch v antickej literatúre (*prekročiť Rubikon a kocky sú hodené*) alebo biblii (*začať niečo od Adama*), keď boli frazeologizmy prevzaté do európskych jazykov (Koller, 1972, 171). Ide o tzv. okridlené výrazy. „V písaných prejavoch sú okridlené výrazy charakteristickým prostriedkom reči u autorov s vyvinutým zmyslom pre intertextovosť a pre tvorivú prácu s jazykom vo všeobecnosti“ (Kačala, 2005, 151). Tvorbou okridelných výrazov sa posilňuje „etnosignifikatívna dimenzia daného národného a najmä spisovného jazyka“. Vyjadrenia *nad Tatrou sa blýska a hromy divo bijú* ako okridlené výrazy vnímame v našom jazyku v novom význame „zjavujú sa hrozby niečoho nepriaznivého, nepríjemného“.

Pri frazeologizmoch konvenčných v jednotlivých krajinách alebo frazeologizmoch, ktoré sa vyskytujú iba v obmedzenom počte jazykov, musí najskôr prekladateľ urobiť analýzu významov a potom vyhľadať štylisticky a obsahovo ekvivalentný výraz. Tento postup nazýva Koller „interpretácia“ (1972, 171). Často sa vzťahuje interpretácia frazeologizmu v cieľovom jazyku na inú životnú, situačnú oblasť alebo asociáciu. Ustálené ekvivalencie sa vyznačujú buď doslovným prekladom alebo významovo prislúchajúcou interpretáciou.

Ekvivalenciou sa vo svojej štúdii Frazeologická ekvivalencia a intertextualita zaoberá aj M. Vajičková (2010, 244-253). Rozlišuje dva typy ekvivalencie: kvantitatívnu a kvalitatívnu. Kvantitatívna má nasledujúce podskupiny: a) monoekvivalencia – keď jednej fráze východiskového jazyka zodpovedá iba jedna fráza cieľového jazyka (*auf der Hut sein* – *mať sa na pozore*), b) polyekvivalencia – *Wasser in den Brunnen/Rhein giessen* – *liať vodu do studne*, c) nulová ekvivalencia – keď fráza východiskového jazyka nemá žiaden ekvivalent v cieľovom jazyku. Kvalitatívna ekvivalencia rozlišuje: a) úplnú ekvivalenciu, b) čiastočnú ekvivalenciu, c) nulovú ekvivalenciu a d) pseudoekvivalenciu (Vajičková, 2010, 246).

Pohľad na preklad frazeologizmov uvádza vo svojej knihe aj Erla Hallsteinsdóttir (1997), ktorá tvrdí, že zdrojový frazeologizmus sa nemusí vždy zhodovať s preloženým ekvivalentom vo význame, forme a obraze: „Prekladateľ nie je povinný nahradiť frazeologizmus vo východiskovom jazyku ekvivalentným frazeologizmom v cieľovom jazyku“ (1997, 568). Východiskové frazeologizmy sa môžu reprodukovat' nielen prostredníctvom čiastočne ekvivalentného frazeologizmu v cieľovom jazyku, ale aj nejakým slovom alebo voľným slovným spojením. Aj odvodený preklad, náhrada idiómu alebo vynechanie predstavuje alternatívu pre prekladateľa. Rozhodujúce pri voľbe prekladateľského postupu je, akú funkciu spĺňa v texte frazeologizmus vo východiskovom jazyku, teda či sa používa len ako „pomenovacia jednotka“ alebo ako „nositeľ“ kultúrnych a názorných informácií“ (1977, 562-568).

4 Preložiteľnosť a nepreložiteľnosť frazeologizmov na príklade umeleckého textu autora Maxima E. Matkina *Nie na ústa*

4.1 Maxim E. Matkin: *Nie na ústa*

V prípade knihy Maxima E. Matkina nejde o oficiálne vydaný preklad v nemeckom jazyku, ale iba o prípravu prekladu do nemeckého jazyka. Uvedené postupy práce pri preklade predstavujú teda iba pracovné návrhy prekladu frazeologizmov. Názov knihy *Nie na ústa* napovedá, či snáď trochu mátie...? Kniha opisujúca desať dní hlavného hrdinu, zvláštny svet človeka, ktorý vám pomôže takmer so všetkým, s hľadaním lásky cez internet, písaním prejavov, listov o odpustenie, vie ako zapôsobiť, ako niekoho zničiť, vytvorí za vás duchaplný status na Facebooku, písanie ovláda bravúrne. Sám je ale postavou zápasiacou s depresiami, žijúci vo vlastnom svete, v upratanom byte, v župane s whisky v ruke, zmietaný vzťahom k svojmu synovi. A práve vďaka nemu sa nám zdá viac zraniteľný, ľudskejší, s iným rozmerom. A je tu aj jeho antidepresívna terapia, cez ktorú nahliadneme do jeho podivného života. Matkin nás pozýva do svojho sveta, takého podobného, a predsa odlišného od toho nášho, aby nám o čosi hlbavejšie pripomenul, že „život je ako písanková polievka. Naberieš a vôbec nevieš, čo sa ti ocitne na lyžici...“ (Matkin, 2011, 55). A napokon si uvedomíme, že vo chvíľach, keď si zúfame vo svojej samote a hovoríme si, že na nás už Amor definitívne zabudol, musíme myslieť hlavne na to, že láska potrebuje svoj čas a tie správne podmienky.

4.2 Použité prekladateľské postupy

Na príklade literárneho textu Maxima E. Matkina *Nie na ústa* predstavíme frazeologizmy v originálnej verzii a ich návrh na preklad do nemčiny. Na ich preklad sme využili niekoľko prekladateľských postupov, pričom sme vychádzali z klasifikácie metód prekladu podľa Hallsteinsdóttir (1997, 561-569):

1. Úplná ekvivalencia s formou a významom

Úplná ekvivalencia frazeologizmov znamená, že idióm východiskového a cieľového jazyka majú rovnakú/podobnú formu a význam:

- *ohlodaný až na kosť* - *abgenagt bis auf die Knochen*
- *súkať zo seba nič nehovoriace bonmots* - *die nichtssagenden Bonmots aufkriegen*
- *ona ma svojou láskou dusí* - *Sie erwürgt mich mit ihrer Liebe*
- *keby sme skočili v čase* - *wenn wir in die Zeit sprängen*
- *vstala z popola (vzťah – pozn. RM) – sie ist aus der Asche auferstanden (die Beziehung)*
- *keby ju ten koniec sveta teraz stretol* - *wenn das Weltende sie jetzt getroffen hätte*
- *sú vraj ako dva tasmané čerty* - *sie sind wohl wie zwei tasmanische Teufel.*
- *google vyplnil reprodukcie olejomalieb* - *Google spuckte das Bild eines Ölgemäldes*

2. Čiastková ekvivalencia

K čiastočnej ekvivalencii dochádza vtedy, keď obidva frazeologizmy sú podobné vzhľadom na význam, formu, ako aj funkciu:

- *Som slon v porceláne.* - *Ich bin ein Elefant im Porzellanladen.*

3. Chýbajúca frazeologická ekvivalencia

Keď v cieľovom jazyku ekvivalentný frazeologizmus chýba, môže sa idióm vo východiskovom jazyku opísať buď nejakým slovom alebo voľným slovným spojením:

- *keď sme sa všetci prítomní zubami-nechtami držali* - *als wir alle, die anwesend waren, uns um jeden Preis an etwas festhalten wollten*
- *len ho mať na háku (svet – pozn. RM)* - *einfach nur teilnahmslos sein.*

4. Preklad frazeologizmov prostredníctvom kalku

Preklad frazeologizmov prostredníctvom kalku používa prekladateľ vtedy, keď sa má čitateľovi predstaviť kultúra východiskového jazyka „v jej cudzosti a pôvodnosti“. V takomto prípade sa frazeologizmus prekladá doslova, jeho význam má byť ale motivovaný frazeologickým obrazom a/alebo kontextom (pre čitateľa). Aj prenos obrazu frazeologizmu východiskového jazyka a tvorenie analógie frazeologizmu cieľového jazyka, ktorý má rovnaký význam, je možný:

- *je to ten druh výstrelu naslepo* - *das ist diese Art des Schusses in die Leere*

- *skĺznuť do pekla vysvetľovania - in die Hölle des Erklärens abzurutschen*
- *čo nezažijeme dnes, to nám blízky koniec sveta spláchne do kanála - was wir nicht heute erleben, das spült uns das nahe Weltende in den Abfluss*
- *keď muž hádže psie oči na iného muža - wenn ein Mann einen anderen Mann mit Hundeaugen ansieht*

5. Frazeologická transpozícia (nahradenie idiómu)

Nahradenie idiómu spočíva v tom, že prekladateľ uvedie dodatočný frazeologizmus v preklade (ktorý sa nedal zreprodukovat'), aby nahradil frazeologizmus východiskového jazyka na inom mieste v texte. Dodatočný frazeologizmus východiskového jazyka navracia názornú a/alebo komunikatívnu hodnotu zdrojovému (východiskového) frazeologizmu v cieľovom texte.

- *nalejú mi na sekeru – ich lasse beim Wirt anschreiben*

6. Frazeologizácia

Frazeologizácia spočíva v tom, že voľné spojenie (alebo jednotlivé slovo) v texte východiskového jazyka sa nahradí frazeologizmom v texte cieľového jazyka. Tento spôsob prekladu umožňuje buď emocionálne zdôraznenie výpovede alebo sa používa ako (neutrálne) označenie pre frazeologizmus cieľového jazyka.

- *dať kopačky – jemandem einen Korb geben*

7. Vynechanie frazeologizmu

Vynechanie frazeologizmu znamená, že frazeologizmus v cieľovom jazyku sa nereprodukuje ani prostredníctvom frazeologizmu, ani prostredníctvom voľného slovného spojenia (alebo nejakého slova).

8. „Falošní priatelia“

Frazeologizmy východiskového jazyka môžu mať v cieľovom jazyku aj „falošných priateľov“ alebo „klamlivé ekvivalenty“. Rozpoznanie klamlivých ekvivalentov je veľmi dôležité pre bezchybný postup pri preklade.

Záver

Na základe použitých prekladateľských metód môžeme konštatovať, že pri preklade frazeologizmov vždy existuje nejaká cesta, po ktorej sa dostaneme až k požadovanému cieľu, teda k cieľovému jazyku. Na otázku preložiteľnosti a nepreložiteľnosti prekladu dostávame jednoznačnú odpoveď vďaka uplatniteľnosti rozličných spôsobov prekladateľských metód. Pri preklade uvedeného umeleckého textu zo slovenčiny do nemčiny je dôležité zachovať reprodukciu významu, dramaticky a štylistického zafarbenia frazeologizmov. Je

dôležité pripomenúť, že nielen frazeologizácia, ale aj nahradenie idiómu výpoveď zosilňujú, ale správne dopĺňajú aj náladu originálu. Podľa uvedených spôsobov prekladu frazeologizmov možno konštatovať, že sme sa úspešne vyhli monotónnosti vďaka striedavému zastúpeniu prekladateľských metód.

V uvedenom literárnom texte sme využili pri preklade frazeologizmov nasledujúce prekladateľské postupy: úplnú ekvivalenciu s formou a významom, čiastkovú ekvivalenciu, chýbajúcu frazeologickú ekvivalenciu, preklad frazeologizmov prostredníctvom kalku, frazeologickú transpozíciu (nahradenie idiómu) a postup frazeologizácie. Najviac zastúpenou metódou bola metóda úplnej ekvivalencie s formou a obsahom. Na jednej strane môže byť spôsobená relatívnou geografickou a historickou blízkosťou oboch jazykov (slovenčina a nemčina). Spoločné znaky odrážajúce jednotnú formu a obsah frazeologizmov je možné dokumentovať aj na frazeologizmoch. Na strane druhej môžu byť ale úplné ekvivalencie v slovenčine odvodenými prekladmi z nemčiny alebo nejakého iného jazyka. Vyriešenie tohto problému si ale vyžaduje preskúmať etymológiu uvedených frazeologizmov, aby sme mohli posúdiť, v ktorom jazyku sa daný frazeologizmus používal ako prvý. Pri preklade sme nemuseli žiaden frazeologizmus vynechať a rovnako do príbehu nevstúpili ani „falošní priatelia“.

Otázka prekladu predstavuje náročný pracovný proces, ktorý si vyžaduje nielen syntetické lingvistické vedomosti, ale aj lingvokultúrne a lingvoreálne znalosti. Práca prekladateľa odhaľuje ešte mnoho ďalších problémov, pred ktoré je prekladateľ postavený a ktoré musí operatívne riešiť. Téma frazeologizmov je len mozaikou práce prekladateľov, hoci naša štúdia dokazuje, že táto mozaika má pri recepcii textu nezastupiteľné miesto.

Literatúra

- ALBRECHT, J. 2005. Übersetzung und Linguistik. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2005. ISBN 3-8233-6075-2.
- BURGER, H. 1973. Idiomatik des Deutschen. Unter Mitarbeit von Jaksche. Tübingen : 1973.
- Duden. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. 1992. Günther Drosdowski und Werner Scholze-Stubenrecht (Hrsg.). Dudenverlag : Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich, 1992.
- GLOVNÁ, J. – LINDNER, J. – OBST, U. 2007. Slovenské, ruské a nemecké frazeologizmy. Nümbrecht : Kirsch Verlag, 2007. ISBN 978-3-933586-51-3.
- HALLSTEINSDÓTTIR, E. 1997. Aspekte der Übersetzung von Phraseologismen am Beispiel Isländisch-Deutsch. In: Translationsdidaktik Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Fleischmann, Eberhard; Kutz, Wladimir; Schmitt, Peter, A. (Hrsg.). Tübingen, : Gunter Narr Verlag, 1997, s. 561-569.

- KAČALA, J. 2005. Literárne pramene okrídlených výrazov. In: Frazeologické štúdie IV. Ed.: Milada Jankovičová – Jozef Mlacek – Jana Skladaná. Bratislava: SAV, 2005, s. 146-151. 377 s. ISBN 80-224-0865-4.
- KOLLER, W. 1972. Grundprobleme der Übersetzungstheorie. Bern/München, 1972.
- MAXIM, E. Matkin. 2011. Nie na ústa. Bratislava : Slovart, 2011. 166 s. ISBN 978-80-556-0234-9.
- MLACEK, J. 2007. Tvary a tváre frazém v slovenčine. Bratislava : Stimul, 2007. 159 s. ISBN 978-80-89236-21-3.
- SMIEŠKOVÁ, E. 1989. Malý frazeologický slovník. Bratislava : SPN, 1989. ISBN 67-345-77 2.
- VAJIČKOVÁ, M. 2010. Phraseologische Äquivalenz und Intertextualität. In: Tendenzen in der slowakischen Germanistik nach der Wende. Ed.: Mária Vajičková – Andrea Mikulášová – Roman Mikuláš. Nümbrecht : Kirsch Verlag, 2010, s. 244-253. 297 s. ISBN 978-3-933586-75-9.

Internetové zdroje

<http://www.litcentrum.sk/recenzie/nie-na-usta-maxim-e-matkin-co-sa-ti-ocitne-na-lyzici>
<http://slovník.juls.savba.sk/>

ENGLISH IN EAST CENTRAL EUROPE FROM HISTORICAL PERSPECTIVE

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК В ВОСТОЧНО-ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЕВРОПЕ С ИСТОРИЧЕСКОЙ ПЕРСПЕКТИВЫ

Olga Ruda

Ivan Franko National University of L'viv, UA

The article highlights the dissemination of English in East Central Europe from the historical perspective as well as its role in the processes of globalization. Attention has also been paid to the spread of English as the global language and as a lingua franca in East Central Europe among the European nations with various mother tongues.

Príspevok sa zameriava na rozšírenie anglického jazyka v strednej a východnej Európe v historickej perspektíve ako aj na jeho úlohu v globalizačných procesoch. Pozornosť súčasne venujeme rozšíreniu anglického jazyka ako globálneho jazyka a ako lingua franca v stredoeurópskom a východoeurópskom priestore, medzi európskymi národmi s rôznymi materinskými jazykmi.

Key words: *English language, European languages, global language, lingua franca, World Englishes*

Ключевые слова: *английский язык, европейские языки, глобальный язык, lingua franca, световые английские*

This article considers, at global and at local levels, the spread of English in East Central Europe and particularly its role in the face of processes of globalization. Although considerable amount of research has been devoted to the spread of English as the global language and as a lingua franca (Phillipson, 2008; Doiz et al., 2011) among the European nations with various native languages (Breiteneder, 2009; Hilgendorf, 2007; Michelčíková, 2011; Modiano, 2009), not many attempts have been made to investigate ELF in East Central Europe (Salakhyan, 2012).

East Central Europe consists of the separate independent states and English is among the dominant foreign languages in the analysed region. According to Oscar Halecki, as a geo-political region East Central Europe “consists of the nations that occupy the lands between the Russians and the Germans” (Halecki, 1980). It is in accordance with P. Magosci’s understanding of the boundaries of East Central Europe. He explains that: “For more than four decades after the close of World War II, there were no substantive boundary changes in East Central Europe. The status quo of the region’s international boundaries was not to be challenged until the revolutionary changes that rocked East Central Europe in 1989” (Magosci, 1995). With the fall of the Soviet Union in the early 1990s, interest in Russian declined, and English became the first foreign

language among students in Central and Eastern Europe (Kachru et al., 2006, 224).

Generally speaking, in 1989-1991, Poland gradually changed from the Soviet dominated People’s Republic of Poland to a democratic state, called the Polish Third Republic. In fact, as T. Kamusella (2003) states: “The fall of communism and the break-up of the Soviet block completely changed Poland’s geopolitical situation. The state regained independence but, most significantly, it also lost all of its neighbors. East Germany, Czechoslovakia and the Soviet Union were replaced by the reunited Germany, the Czech Republic, Slovakia, Ukraine, Belarus, Lithuania and Russia”.

The status of English in Poland has been of particular interest in recent years, including works related to the history and sociolinguistic context of English in Poland (Reichelt, 2005), as well as multidirectional attitudes toward English in central and eastern Europe (Berns, 2009; Breiteneder, 2009; Doiz, 2011; Hilgendorf, 2007; Modiano, 2009; Petzold, 2000; Phillipson, 2008; Salakhyan, 2012; Ustinova, 2005).

Ukraine got its independence from the Soviet Union on August 24, 1991. In January 1993 two independent countries appeared: the Czech Republic and Slovakia. According to T. Kamusella (2003), after the fall of communism the process of European integration also accelerated, prompted by the 1985 Single European Act that calendarized establishing of the Common Market on January 1, 1993. Then, in swift progression, the 1992 Maastricht Treaty set up the European Union on November 1, 1993, and in 2004 the Czech Republic, Poland, and Slovakia joined the European Union. As for Ukraine (see Fact Sheet EU-Ukraine relation), it signed with the EU the political provisions of the Association Agreement on 21 March 2014 and on 27 June 2014 – the remaining provisions of the EU–Ukraine Association Agreement in Brussels. These steps confirm Ukraine’s free and sovereign decision to pursue Ukraine’s political association and economic integration with the European Union (for more information see European Union External Action The EU’s relations with Ukraine). The aim is to start applying certain provisions (including nearly all the DCFTA section) provisionally from 1 November 2014. The Czech Republic, Poland, and Slovakia are also members of North Atlantic Treaty Organization (NATO). As for Ukraine’s relations with NATO, “Ukraine has reinforced political dialogue and practical cooperation with NATO and, since Russia’s illegal military intervention in Crimea, NATO and Ukraine have been intensifying this cooperation” in terms of “concrete support measures for Ukraine to strengthen its ability to provide for its own security” (for more information see NATO’s relations with Ukraine).

As M. Görlach (2005) has noted, ever since the political division of Europe came to an end (1989-90) the processes of anglicisation and americanisation have been striking especially in the eastern and central countries. The influence

of English on other languages has been observed (and often criticized) by individual scholars, and documented in various lexicographical works on anglicisms. In fields like computing it is even difficult to pinpoint the year English terms came in and when they became reasonably current (Görlach, 2005, xvi).

East Central Europe is in the expanding circle of Englishes. However, as Laurie M. O'Reilly has noted, "the English language was not a new phenomenon to this geographical region" (O'Reilly, 1998, 78). English has been studied as a foreign language throughout mainland Europe since the nineteenth century (Kachru et al., 2006, 223).

However, prior to World War II, German – especially in Eastern and Northern Europe – and French were more commonly targeted in foreign language teaching and learning. In the post-war period, English surpassed all other foreign languages in numbers of learners. Official statistics indicate that, prior to the enlargement of 2004, more than 90 percent of all secondary-school pupils were learning English. Ten countries, the majority of them in Eastern Europe, joined the Union in 2004. I.P.Ustinova suggests that countries of Eastern and Central Europe that are members of the EU "look at English as the window to the West and embrace English as a means of communication" (Ustinova, 2005, 240). As a result, "English was rapidly becoming the pan-regional language" (O'Reilly, 1998, 78). And after the rapid political changes in East Central Europe since 1989 the implementation of the cooperative working relationships in education with the USA and the UK has begun (O'Reilly, 1998, 71).

As was mentioned above, "English has effectively dethroned its competitor languages, such as French and Russian, and continues to do so with more vigor and dynamics, thus becoming the single most important language of globalization" and it is important to note that "English is viewed as the most suitable linguistic tool for promoting global bilingualism" (Kachru et al., 2006, 603).

Truly a global language and a lingua franca, modern English has more than 400 million native speakers throughout the world and millions more speak the language as a second language; and throughout the world many more speak it as a foreign language. According to Gerald P. Delahunty, estimates of the numbers of English users around the globe range from about 700 million to between 1 to 2 billion people (Delahunty et al., 1994, 426). English is one of 24 official and working languages of the European Union, one of only six official languages of the United Nations, and one of the three core languages of the European Commission (for more see European Commission. Language policy. Eurostat).

L.M. O'Reilly (1998) has also pointed to the decades of English language learning and teaching that has changed the educational space of East Central Europe. Nowadays, in all countries of the region and at all levels, from the kindergartens to university, English plays the most prominent role. English in East Central Europe is learned as a first, a second, and a third foreign language, indicating a serious shift from the French and German languages learning. However, it is limited in extent and is applied in such spheres as tourism, work and study abroad, media, business, technology and science. However, the role of English in the changing surroundings of East Central Europe was not much discussed. Laurie M. O'Reilly has systematically investigated language as aid in the changing political and economic milieu of Central and Eastern Europe of the 1990s (O'Reilly, 1998, 71-84).

English is generally considered to be the lingua franca of the scientific community and the Internet is regarded by many as the leader of global English. The spread of English as the global language of science is to some extent owing to historical, political and economic determinants which preferred English to other languages such as French or German (Weijen van, 2012). Nikolas Coupland points out that by the middle of the 20th century, several European languages such as English, French, Russian, and Spanish had evolved as 'world languages', "... in the sense of languages spoken as vernaculars or as lingua francas outside their homelands and by populations other than those ethnically or nationally associated with them" (Coupland, 2010, 42) and when "... the political division of Europe came to an end (1989-90) the intake of English lexis has been dramatic in the eastern countries in particular" (Görlach, 2005). Consequently, scientists have to learn English to follow significant publications from their field. Although, many scientists in Europe and worldwide still publish their works in national journals, argue R. Meneghini and A. L. Packer, it is usually their native language, which prevents the results of their investigations to be widely recognized, since they are not instantly available to the international scientific community (Meneghini, Packer, 112-116).

At the present time English is the most widely studied foreign language in the European Union. In the words of D. Graddol (Graddol, 2000), "One of the most significant educational trends worldwide is the teaching of a growing number of courses in universities through the medium of English. The need to teach some subjects in English, rather than the national language, is well understood: in the sciences, for example, up-to-date text books and research articles are obtainable much more easily in one of the world languages and most readily of all in English". D. Graddol, in his book "The Future of English? A guide to forecasting the popularity of the English language in the 21st century" (2000), has identified three basic and far-reaching effects of English as the means of higher education:

1. "It accelerates and broadens the second-language use of English in both developed and developing countries, creating a constituency of college graduates, many of whom come to use English more extensively for social communication amongst themselves and some of whom raise their own children speaking English as a first language. English-medium higher education is thus one of the drivers of language shift, from L2 to L1 English-speaking status" (Graddol, 2000: 10);
2. "English-medium education alters the pattern of social privilegewhich may trigger wide-ranging social change" (Graddol, 2000: 38);
3. "The growth of English-medium education has permitted a rapid internationalisation of education and allows developing countries to reposition themselves as exporters of educational services" (Graddol, 2000: 45).

On the whole, multilingualism is essential element of the European cultural diversity (Adamka, Zelenická, 2010, 7; Michelčíková, 2011, 12). As far as English has gained a paramount worldwide importance on the scientific stage, it is obvious that its dominance is not expected to be contested in the foreseeable future. On the one hand, the place of German in East Central Europe is not as strong as we have expected, however the position of French as an international language is even more problematic. On the other hand, according to the results of D.Graddol's study (Graddol, 2000, 44), "... the national curricula in many European countries is been restructured, resulting in a rise in hours of modern-languages teaching and a broader range of languages offered". As suggested by D.Graddol, "the enlargement of the EU itself, with association agreements with Poland, the Czech and Slovak Republics, Hungary, Romania and Bulgaria, has benefited not only English but perhaps more particularly German, which is a popular second foreign language in Northern, Central, and Eastern Europe" (Graddol, 2000, 44). Modern languages, along with English, give each European culture an invaluable asset to shape its ideas, to explore the world and to share educational as well as theoretical and practical skills from all spheres of life. The UK and the US supply East Central Europe with up-to-date English grammar books, scientific and technological journal publications, books in the area of ESP, TEFL, dictionaries, fiction and the mass-media products. East Central Europeans have a broader access to study abroad and exchange programs. New media (the Internet, streaming videos) have also provided a wider access to the current English language resources and help to achieve English proficiency among Europeans.

References

ADAMKA, Pavol – ZELENICKÁ, Elena. 2010. Jedna z ciest k multikulturalite, 2010. In: Historicko- kulturologické minimum vo vyučovaní

- cudzích jazykov: odborný zborník. Nitra : UKF, 2010. ISBN 978-80-8094-720-0, s. 7-9.
- COUPLAND, Nikolas (ed.). 2010. The Handbook of Language and Globalization. Blackwell Publishing Ltd, 2010.
- DELAHUNTY, Gerald P. – GARVEY, James J. 1994. Language, Grammar, and Communication. A course for teachers of English. McGraw-Hill, Inc., 1994. 442 p.
- European Commission. Language policy. Eurostat. (Electronic resource). Mode of access: <http://ec.europa.eu/languages/policy/language-policy/official_languages_en.htm>.
- European Union External Action The EU's relations with Ukraine. (Electronic resource). Mode of access: <http://www.eeas.europa.eu/ukraine/>
- Fact Sheet EU-Ukraine relation. Brussels, 12 September 2014, 140912/01. (Electronic resource). Mode of access: <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140514_02_en.pdf>.
- GÖRLACH, M. (ed.). 2005. A Dictionary of European Anglicisms. A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages. OUP: Oxford, 2005. 380 p.
- GRADDOL, D. 2000. The Future of English? A guide to forecasting the popularity of the English language in the 21st century / David Graddol. – The British Council, 2000. (Electronic resource). Mode of access: <<http://www.britishcouncil.org/learning-elt-future.pdf>>.
- HALECKI, O. 1980. Borderlands of Western civilization. A history of East Central Europe. 2nd ed. Simon Publications, 1980. 548 p. ISBN 0-9665734-8-X.
- KACHRU, B.B. – KACHRU, Y. – Nelson C.L. (ed.). 2006. The Handbook of World Englishes. Blackwell Publishing Ltd, 2006. 833 p. ISBN-13: 978-1-4051-1185-0.
- KAMUSELLA, T. 2003. Poland's Minorities in the Transition from Soviet-Dominated Ethnic Nation-State to Democratic Civic Nation-State. In: Bazaar Issue. Vol 3, No 3 (2003). (Electronic resource). Mode of access: <http://www.yorku.ca/soi/_Vol_3_4/_HTML/kamusella.html>.
- MAGOSCI, P. 1995. Historical Atlas of East Central Europe. Seattle & London: University of Washington Press, 1995. 185 p.
- MENEGHINI, Rogerio – PACKER, Abel L. Is there science beyond English? Initiatives to increase the quality and visibility of non-English publications might help to break down language barriers in scientific communication / Meneghini,. (Electronic resource). Mode of access: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1796769/>>.
- MICHELČIKOVÁ, Lenka. 2011. Jazyková politika Európskej únie: od viacjazyčnosti k Eurobabylonu . 2011. In: XLinguae: A Trimestrial European Scientific Language Review. – ISSN 1337-8384, Vol. 3, no. 3 (2011), p. 12 – 16.

- NATO's relations with Ukraine. (Electronic resource). Mode of access: <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm>.
- O'REILLY L.M. 1998. English language cultures in Bulgaria: a linguistic sibling rivalry? In: *World Englishes*, Vol. 17, No. 1, 1998, P. 71-84.
- REICHEL T M. 2005. English in Poland. In: *World Englishes*, 2005. Vol. 24, No 2, P. 217-225.
- USTINOVA, Irina P. 2005. English in Russia. In: *World Englishes*, Vol. 24, No. 2, 2005, P. 240-247.
- WEIJEN van, Daphne. 2012. The Language of (Future) Scientific Communication. (Electronic resource). – Mode of access: <<http://www.researchtrends.com/issue-31-november-2012/the-language-of-future-scientific-communication/>>.

The article is published in the frame of the research project on English in East Central Europe, supported by the International Visegrad Fund.

ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И ЕЁ ПРИОРИТЕТЫ

THE LANGUAGE POLICY OF RUSSIAN FEDERATION AND ITS PRIORITIES

Ján Gallo

Katedra rusistiky FF UKF v Nitre, SR

В приведённой статье рассматриваются актуальные вопросы осуществляемой в России масштабной модернизации образовательной системы. Освещается проблематика внутренней и внешней языковой политики Российской Федерации. Затрагиваются также вопросы языковой реформы, деятельности Россотрудничества, концепции обучения, основанной на принципе функционального билингвизма. В статье также освещается проблематика результатов международного исследования PISA и введения в России новой формы оценки качества подготовки выпускников средних школ – Единого государственного экзамена (ЕГЭ). Приводятся главные направления Федеральной целевой программы „Русский язык“ и излагаются приоритеты российской образовательной политики, такие как качество, доступность и эффективность.

The paper deals with the contemporary issue of wide modernization of the educational system in Russia. There are discussed the problems of domestic and foreign language policy of the Russian Federation as well as the language reform, the activity of Rossotrudnichestvo, the concept of teaching based on the principle of functional bilingualism, the results of international research PISA and the applying of the new form of pupils' evaluation called the Unified State Examination (USE). There is also given the main orientation of Federal special programme „Russkij jazyk“. The priorities of Russian education policy, such as, equality, availability and effectiveness are explained as well.

Ключевые слова: билингвизм, доступность, Единый государственный экзамен (ЕГЭ), качество, концепция обучения, образование, образовательная политика, PISA, приоритет, русский язык за рубежом, эффективность, языковая политика, языковая реформа

Keywords: availability, bilingualism, education, educational policy, effectiveness, PISA, priority, quality, Russian language abroad, language policy, language reform, teaching conception, the Unified State Examination (USE)

Введение

Проблематика языков является в России долгосрочно актуальной и тесно связана с национальной политикой. Она является одной из наиболее важных проблем и в области международных отношений.

На образовательную политику значительно влияют общественно-политическая и экономическая ситуации. Поэтому в ней отображаются изменения, осуществляемые в данных сферах общества. С момента образования Российской Федерации меняются и её цели, происходят существенные законодательные изменения. Все осуществляемые изменения интересуют специалистов, неоднозначно излагаются и их не всегда поддерживает широкая публика. Целью приведённой статьи является ознакомить специалистов, а также и других заинтересованных в данной проблематике, с основными моментами внутренней и внешней языковой политики Российской Федерации, происходящими в период после 1989 года, а также с основными приоритетами российской образовательной политики.

1 Внутренняя и внешняя языковая политика Российской Федерации

Со второй половины девяностых годов прошлого века в Российской Федерации параллельно с перестройкой государственности на новых федеративных принципах начала осуществляться и языковая реформа. Вместе с русским языком почти все республики объявили свой национальный язык как государственный, что отражено в большинстве случаев в их конституциях и законах о языках (Ромашкин, 1999). Н. В. Шимонина (2006) констатирует, что языковая политика в 1989-1990 гг. стала катализатором новых тенденций в дальнейших этнических, языковых и образовательных процессах.

В контексте проблем современного образования большое внимание уделяется вопросам поддержки и охраны русского языка как на федеральном, так и на региональном уровнях. Русский язык как национальный язык русского народа, образующего более чем 80% населения России, выполняет в обществе консолидирующую роль, является главным средством коммуникации между народами России, способствует их сближению, взаимному обогащению и обеспечивает связь с миром. Объективный анализ показывает, что в области функционирования русского языка как внутри страны, так и за границей, существует ряд проблем, требующих повышенного внимания со стороны государства и общества. В последние годы по разным политическим причинам произошло значительное снижение международного статуса русского языка, его распространения в международном мире науки, образования и в культурном пространстве. Согласно прогнозам Министерства образования и науки в последующие десять лет число русскоговорящих лиц за рубежом понизится в два раза (Лиферов, Воронова, 2009, 3 – 11).

В рамках реализации языковой политики Российской Федерации, направленной на поддержку русского языка за рубежом работает агентство Россотрудничество. Согласно его директору, самой важной задачей государства является сохранение и укрепление позиций русского языка на постсоветской территории. В ее реализации активно принимает участие и данное агентство. Оно создало программу Единая система обучения русскому языку на курсах за рубежом, разработало вместе с Министерством образования и науки концепцию Русская школа за рубежом и федеральную программу Культура на период 2012 – 2015. Однако центры агентства за рубежом работают в неприемлемых условиях и их деятельность недостаточно обеспечена финансовыми средствами.

Федеральная целевая программа Русский язык (2006 – 2010) установила следующие главные направления: «а) обеспечение эффективного функционального развития русского языка как государственного языка Российской Федерации, б) укрепление позиций русского языка как средства международной коммуникации народов Российской Федерации, в) образование полноценных условий для развития русского языка как национального языка русского народа, г) обеспечение эффективного функционирования русского языка как основы развития интеграционных процессов в СНГ и как его поддержки в странах Балтии, д) обеспечение распространения и обучения русскому языку и культуре за рубежом, е) удовлетворение языковых и культурных потребностей соотечественников за рубежом, ж) организационно-техническая, научная и информационная база акций программы» (Федеральная целевая программа „Русский язык (2006 – 2010 гг.)“).

Важным учреждением, ориентирующимся на сохранение и поддержку русского языка за рубежом является Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина в Москве. Он был основан в 1973 году. В течение периода своего существования он стал важным центром обучения русскому языку иностранцев и граждан России и научно-исследовательской работы в области русского языка. В 1999 году в Институте был открыт филологический факультет для русских студентов. К главным задачам Института относятся: «а) обучение иностранцев русскому языку, б) подготовка и повышение квалификации преподавателей русского языка как иностранного, в) создание учебников, учебных пособий, словарей и тестов» (Государственный институт русского языка имени А. С. Пушкина). Существуют также «Совет по русскому языку при правительстве РФ» и «Российский центр международного научного и культурного сотрудничества при правительстве РФ».

Л. Н. Васильева (год не отмечен) констатирует, что «использование русского языка за рубежом проходит сложный период. Сужается сфера его использования как рабочего языка в ряде международных организаций, падает интерес к обучению русскому языку как иностранному и беспокоит возможность изучать русский язык как родной в бывших странах СССР. Притом, сохранение русского языка является одним из факторов национального самосознания этнических русских, проживающих ранее в СССР, когда русский язык имел статус официального языка и был признан средством коммуникации между народами и национальностями. Во многих из бывших советских республик русский язык не имеет статуса государственного языка, несмотря на то, что в них живёт русскоязычное население. Возможность получить образование на русском языке в бывших республиках СССР усложнена. Данная тенденция вместе с фактором, что в Литве и Эстонии было почти ликвидировано вузовское образование на русском языке, может вести к тому, что станет не возможно, чтобы русскоязычные студенты получили вузовское образование по-русски. Поддержка соотечественников за рубежом должна принадлежать к важным элементам внутренней и внешней политики России».

А. П. Лиферов и О. Е. Воронова (2009) констатируют, что «несмотря на происходящие изменения на политической карте мира, которые следовали после распада СССР, русский язык сохраняет статус мирового языка, одного из шести официальных языков ООН и рабочего языка совместных органов стран-членов СНГ. Вместе с тем объективный анализ показывает, что в области влияния русского языка как в рамках страны, так и за её пределами существует ряд проблем, требующих повышенного внимания со стороны государства и общества. В последние годы значительно упал, по политическим причинам, международный статус русского языка, его расширение в международно-образовательном и культурном пространстве, включая ближнее и дальнее зарубежье. Согласно прогнозам Министерства образования и науки РФ в течение следующих десяти лет число русскоговорящих людей в мире значительно понизится. В СНГ русский язык сохранил статус государственного языка только в Республике Беларусь». Авторы также уверены в том, что «необходимо укрепить позиции русского языка в дальнем зарубежье и во всемирном культурно-информационном пространстве. Наиболее важным из процессов глобализации является языковой, представляющий собой доминирование английского языка. Академическое общество встревожено, потому что доминирование английского языка в международном научном пространстве (...) ведёт к ослаблению

национальных научных школ, и, таким образом, неизбежно к понижению уровня образования жителей нашей страны».

2 Языки в школьном kurikulumе

Перелом восьмидесятых и девяностых годов прошлого века представлял период глубоких изменений во всех сферах жизни общества, в том числе и в системе образования. Регионы получили право выбора собственной стратегии образования в соответствии с этнокультурными потребностями населения. Таким образом, перед федеральным центром и регионами появились две противоположных задачи: развитие языка и культуры отдельного этноса средствами, которые имеет в распоряжении школа и соблюдение монолитности и единства всероссийского образовательного пространства (Двуязычное образование в школах Российской Федерации, 1999).

Н. В. Шимонина констатирует, что языковая реформа 1989 – 1990 гг. подчёркивала включение национально-региональных компонентов в содержание образования, в рамках которого осуществлялись курсы национального языка и литературы, истории, традиций и обычаев своего народа и т. д. Основной целью реализации национально-региональных компонентов в школьной образовательной практике являлось воспитание человека в духе национальной культуры и родного языка с основами его изучения. В рамках реформирования российского образования в девяностых годах прошлого века была создана концепция обучения по принципу функционального билингвизма. В конечном варианте эта мысль основывалась на приоритете родного языка и возможности изучать другие языки. Функциональный билингвизм означает дифференциацию целей обучения в зависимости от индивидуальных потребностей учащихся. В этом понимании предполагаются коммуникативные потребности человека, группы и общества, вариативность целей обучения, разные уровни владения русским языком как средством коммуникации между национальностями (Шимонина, 2006). Функциональный билингвизм, т. е. обучение на одном и том же этапе образования части предметов на родном (нерусском) языке и части предметов на русском языке, дополняется разным отношением языков преподавания на разных стадиях образования. На родной (нерусский) язык приходится большая часть в начальном этапе обучения. На высшей, профильной стадии школы как язык преподавания вместе с русским и родным (нерусским) может использоваться также иностранный язык, практическое владение которым становится неизбежностью современного человека (Проект концепции развития поликультурного образования в Российской Федерации, 2010).

И хотя русский язык является государственным языком, в большинстве республик РФ реализуется принцип двуязычия или многоязычия. Все языки, которые имеют письменную форму, изучаются в школе (Россия, Российская Федерация). Сеть национальных школ находится прежде всего в двенадцати национальных республиках и других субъектах с этнически нерусским или очень смешанным населением, напр., в московской агломерации. Школы с нерусским обучающим языком (т. е. языком национальностей, живущих на территории РФ) называются новые школы с этнокультурно-региональным вариантом (для одной этнонациональной группы), русский язык в этих школах является обязательным предметом. Согласно данным 2005/06 гг. в 2906 школах одним из изучаемых предметов был один из 79 родных языков, причем было отмечено снижение. С 90-х годов национально-культурное содержание было частично подвергнуто критике, потому что считалось противоречащим постулатам единого образовательного пространства. В образовательной политике в значительной степени говорится о проблематике недостаточного русскоязычного образования учеников в национальных школах из семей, в которых говорят на родном языке (но не по-русски) или двуязычно. Напр., в Татарстане русскоязычные родители жалуются на сокращение обучения русскому языку и литературе, которое практикуется в школах (Schmidt, 2010, 619 – 643).

Учитывая возрастающую роль русского языка в многонациональном федеральном государстве и обязанность сдавать по русскому языку экзамен при поступлении на любой вуз, на уровне среднего (полного) образования был введен предмет Русский язык в объеме 70 часов на базовом уровне и 210 часов на профильном уровне в течение двух лет обучения (Федеральный базисный учебный план и примерные учебные планы для образовательных учреждений Российской Федерации, реализующих программы общего образования. Начальное, общее и основное общее образование. Среднее (полное) общее образование).

А. П. Лиферов и О. Е. Воронова (2009) утверждают, что происходит резкое падение уровня культуры речи населения. Волнующей является, прежде всего языковая ситуация среди молодёжи. Поколение Интернета отдаёт предпочтение молодёжному сленгу и часто говорят хуже по-русски, чем языком глобализации – по-английски. Авторы говорят о «потере или размельчивании народно-культурной идентичности». Приводят, что повышение качества государственных стандартов, содержания и метод языкового образования учеников является самой актуальной задачей средних школ и вузов.

С 1967 года издается журнал «Русский язык за рубежом», предназначенный для обучения русскому языку как иностранному и русской литературе. Он был основан по инициативе Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы МАПРЯЛ и методического центра русского языка Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова. Журнал принадлежит к важным рецензируемым журналам.

3 Качество, доступность, эффективность как основные приоритеты российской образовательной политики

Стратегия развития общего образования в России до 2010 года установила задачу повысить доступность качественного образования при эффективном использовании ресурсов. В настоящее время усилия направлены на стимулирование инноваций за счёт усилий школы для поддержки и постоянного повышению качества и конкурентоспособности, для роста возможностей образовательного выбора учащихся, повышения автономии школы и оптимизации бюджетных расходов. Реализация этих задач предполагает активный переход к нормативному финансированию в системе всеобщего образования согласно числу учащихся, соединённый с передачей всех финансово-хозяйственных функций, приведённых в законодательстве, образовательным учреждением. Модернизация образования в России осуществляется в условиях бюджетной реформы, что накладывает дальнейшую ответственность на региональные и муниципальные органы управления образования при внедрении моделей нормативного финансирования согласно числу учащихся. Ключевым направлением в этих условиях является создание эффективных способов и механизмов финансирования, направленных на повышение качественных результатов деятельности образовательных учреждений, раскрытие и ликвидацию существующих неэффективных расходов, и распределение выделенных средств для решения актуальных проблем отраслей, прежде всего, для повышения зарплат педагогов.

Одним из приоритетных направлений государственной образовательной политики России становится переход от гарантий сохранения сети образовательных учреждений к гарантиям предоставления образовательных услуг гражданам в соответствии с образовательными стандартами нового поколения. Обеспечение доступности и качества образовательных услуг для разных групп населения требует четкого нормативно-правового управления условиями включения внебюджетных средств и их использования, обеспечения

защиты прав потребителей и перехода к конкурентным и контрактным механизмам финансирования образовательных организаций.

Однако, международный опыт показывает, что для перехода к модели развития, основанной на знаниях, страна, не достигшая наивысшей прибыли, должна прилагать много усилий с целью радикально улучшить качество образовательной системы. Эти изменения должны касаться как содержательных, так и организационных аспектов образования и для их качественного улучшения неизбежны существенные дополнительные финансовые вложения.

В российском обществе до сих пор существует мнение о «лучшем в мире образовании». Однако, это мнение уже во многом не соответствует реальности. Результаты международного исследования PISA показали, что в области массового школьного образования Россия достигает результатов статистически значительно ниже, чем средний уровень. Россия находится в третьей группе стран (Россия – Китай: образовательные реформы на рубеже XX – XXI вв.: Сравнительный анализ, 2007, 138 – 180).

Мнение о высоком качестве образования не подтверждает ряд исследований, основывающихся на социологических анкетах, предлагаемых ученикам старших классов и их преподавателям. Однако, большинство родителей ответили на вопрос, довольны ли они качеством школьного образования, положительно. Это объясняет целый ряд факторов. Один из них мы уже привели: существующее мнение о высоком качестве российского образования. Существует ещё один значительный фактор, и это социалистическая привычка использовать общественные услуги „бесплатно“, хотя в данном случае, ни о каком бесплатном образовании говорить не стоит: образование финансируют (оплачивают) из собранных налогов. Однако, налоги родители не считают оплатой за образование. В обществе не сформировалось мнение, что образование является платной услугой и родители и ученики являются её потребителями. И как все потребители имеют право влиять на качество предоставляемых им услуг, или хотя бы их только выбирать.

Такое расширенное мнение обеспечивает в большинстве случаев не критическое отношение родителей к качеству образования. В результате получается «некомпетентный потребитель» образовательных услуг, который думает, что качество школьного образования оценивается количеством знаний предоставленных ученикам. Однако, большинство специалистов, в настоящее время, не считает такую оценку адекватной и понятие качество образования понимает намного шире. Школа должна не только обеспечивать ученика новыми знаниями, которые нужны обществу

(умение самостоятельно искать информацию, уметь работать с компьютером, владеть иностранными языками, работать в группе, вести диалог, самостоятельно принимать решения и защищать их), но также и работать на опережение, предполагать будущие требования к образованию и быть заранее подготовленной для их удовлетворения.

За рубежом существует мнение, что образование тесно связано с конкурентоспособностью (Грейсон, О'Делл, 1990, 460). Образование образует «человеческий капитал», который в сочетании с «физическим капиталом» повышает эффективность и качество. Это действовало всегда, однако в два раза больше это действует для глобальной, технически сложной экономики.

Проблемой образовательных систем многих стран, включая Россию, является то, что большинство выпускников не подготовлено, не может и не хочет работать в коллективе, так как при обучении больше внимания уделяется получению «познавательных» навыков (мышление, объяснение, понимание), чем «непознавательных» и «эмоциональных» (связи, межличностная коммуникация, гибкость, упорство, решительность, самоуправление, ответственность). И обычному и работающему человеку нужны обе группы качеств.

Развитие всех приведённых качеств учеников в развитых странах является одной из основных задач школьного образования, которые были поставлены перед образовательными системами в течение их реформ, осуществляемых в этих странах в конце XX века. В России, к сожалению, эти задачи не стали альфой и омегой общеобразовательной школы ни не заняли значительное место в общем обзоре задач. Результат показывает, что после окончания учёбы, выпускники не подготовлены для самостоятельной жизни. Это замечают многие преподаватели в вузах: студенты первых курсов часто не умеют ни устно, ни письменно выразить свои мысли, показать свои знания, представить свою работу. Таким образом, необходимые навыки им нужно прививать в вузах, тогда как во всех остальных странах это является задачей основной и средней школы.

Невозможно говорить ни о каком качестве образования, если это образование не обеспечивает сохранение и укрепление здоровья учеников. Современная русская школа не только не укрепляет здоровье учеников, но влияет на них особенно негативно. Это имеет ряд причин, из которых главной является, скорее всего, перегрузка учеников. «Рабочий день» ученика не только старших, но и средних классов значительно превышает рабочее время взрослых, т. е. по закону установленных восьми рабочих часов в день при пятидневной рабочей неделе. Ученики после

того, как провели шесть часов в школе, уделяют ещё минимум три, четыре часа домашней подготовке.

Как показывают исследования, с первых лет в школе снижается круглосуточная активность детей (за 24 часа) на 50% и при переходе из класса в класс понижается дальше (Рыбалкина, Фомин, Семиколенных, 1997). Проблему чрезмерной перегрузки учеников и с ним связанного ухудшения их здоровья осознаёт также педагогическая общественность.

Обеспечение условий для сохранения и укрепления здоровья учеников становится одной из главных задач образовательной системы, задачей, которой нужно уделять максимум внимания в процессе развития образования.

Одной из главных целей российской образовательной политики является обеспечение одинакового доступа граждан к образовательным источникам независимо от их социальной ситуации, места жительства, национальной принадлежности, пола и вероисповедания. Право на образование должно определяться только способностями и желанием жителей.

Доступность образования независимо от доходов семьи можно достичь только благодаря социальной поддержке малообеспеченных семей.

Развитие дистанционных методов обучения является перспективным направлением, главным образом для гуманитарных предметов, даёт возможность покрывать территориальную доступность широкому кругу учеников. Однако, реализация этого направления требует значительных капиталовложений в развитие инфраструктуры связей, так как дистанционное образование является эффективным только в условиях подключения к интернет-источникам. Решение этой дорогостоящей проблемы является эффективным в случае его включения в общее задание развития инфраструктуры и информационного обеспечения населения.

Чрезвычайно актуальным может быть развитие дистанционных форм для ликвидации проблемы доступности образования для инвалидов в России – в этой ситуации дистанционное образование представляет собой альтернативу расходов для приспособливания путей сообщений, зданий для обучения и учебных программ потребностям индивидуумов с инвалидностью. Следует оговориться, что развитие дистанционных методов образования является одним из главных направлений развития образовательной системы во всех развитых странах. Это связано с тем, что предлагается возможность получить образование в домашних условиях или в учебном центре недалеко от дома, новые технологии

значительно расширяют доступ к образованию, способствуют достижению равенства этого подхода независимо от места жительства и материального обеспечения.

После ликвидации искусственных барьеров, включая коррупцию, была введена при поступлении в вуз в России система Единого государственного экзамена (ЕГЭ), соединяющего итоговый экзамен на аттестат зрелости выпускников школ и вступительных приёмных экзаменов в вузы. Такая система позволяет снизить транспортные расходы, а также расходы на размещение выпускников при поступлении в вуз и обеспечить более гибкую государственную поддержку самой подготовленной молодёжи.

Введение ЕГЭ само по себе не является достаточным для обеспечения доступности качественного специального образования, однако является безусловно неизбежным для устранения барьеров при переходе из средней школы в вуз. ЕГЭ позволяет снизить расходы семей за счёт аннулирования удвоения заключительных и приёмных экзаменов, т. е. соединение итоговой аттестации выпускников школ. В решении проблемы доступности можно отметить, что выпускники получили больше возможностей выбора вуза за счёт участия в конкурсе в нескольких вузах; повысилось число выпускников, которые на основе документов по результатам ЕГЭ принимали участие в конкурсе в вузы, находящиеся за пределами своих регионов; у самых подготовленных выпускников, таким образом, повысился шанс для поступления в престижные вузы в Москве и Санкт-Петербурге.

Одна из причин недостаточной эффективности предыдущих попыток реформирования образовательной системы России состоит в отказе считать деятельность образовательных учреждений (главным образом учреждений общеобразовательных) деятельностью экономической, т. е. деятельностью, соединённой с использованием источников для достижения определённых целей. Другими словами, услуги образовательной системы не воспринимаются с точки зрения экономического благосостояния. В лучшем случае учитывается вопрос повышения финансирования сети образовательных учреждений без попыток оценить эффективность расходов. Подобный подход, который образует систему ошибочных стимулов, только углубляет кризис образовательной системы России и является барьером его эффективного реформирования.

Второй причиной, тесно связанной с первой, является «расходный» подход финансирования образовательной системы. Отсутствие ясных качественных критериев эффективности функционирования

образовательной системы в законодательстве и бюджетном процессе ведёт на практике к «механическому» финансированию оставшейся сети учреждений без попыток к её целенаправленной реструктуризации в соответствии с изменяющимися реалиями. И что является ещё более важным, это то, что при таком способе определения целей и финансирования практически невозможно осуществлять стратегические политические решения государства в области реформирования образовательной системы в совокупности конкретных практических мер, оцениваемых с точки зрения их успешности и безуспешности.

Надо учитывать, что в сфере бюджетного финансирования образовательной системы есть возможные принципиальные отличия между формальными и реальными целями деятельности субъектов, действующих в системе. При этом, фактические цели часто не являются ясными. Такими целями могут быть, например, «поддержка оставшейся сети школ» независимо от того, какие услуги нужны, или поддержка занятости педагогов. Для выполнения этого можно искусственно наращивать учебную нагрузку учеников (что отрицательно сказывается на их здоровье) или необоснованно снижается число учеников на одного преподавателя и т. п. На определение целей влияют региональные органы управления, органы местного самоуправления, и, возможно, также местные группы интересов посредством механизма частичного бюджетного финансирования расходов для содержания школ.

Существуют значительные отличия между государственным (политическим) определением целей образования и общественным ожиданием со стороны граждан и профессиональных объединений (педагогов, научных педагогических кадров, руководства в области образования). В соответствии с проблемами определения целей в образовательной системе образуется искажённая система стимулов, препятствующих её успешному реформированию.

Неэффективность образовательной системы, как с точки зрения достижения установленных целей, так и экономической неэффективности, значительно обусловлена особенностями определения целей. Существуют значительные резервы эффективности, которые можно актуализировать при смене подхода к модернизации образования. Поэтому необходимо переходить от механического роста финансов к рациональной реструктуризации образовательной системы.

Статистические данные показывают, что в России такой важный показатель состояния образовательной системы, каким является число учеников на одного преподавателя, для большинства уровней образования является особенно низким и несоответствует не только стандартам стран

той переходной группы, в которую принадлежит Россия, но также и стандартам наиболее богатых стран (отношение ученик – учитель меняется противоположно пропорционально к уровню дохода: является минимальным в странах с высоким уровнем доходов и максимальным в более бедных странах) (Российское образование в контексте международных показателей: Сопоставительный доклад, 2003).

4 Выводы

После распада Советского Союза содержание школьного образования претерпело большие изменения – от строго централизованного, подчиняющегося идеологии к созданию образовательных стандартов для разных уровней образования, позволяющим уважать специфику регионов и отдельных школ.

Содержание школьного образования образует основу образовательной системы и в условиях переходного периода в развитии общества является основным объектом реформирования и восстановления. Оно воплощает ценности и цели, которые общество ставит перед новым поколением. Успешная реализация реформы в области содержания образования является сложной задачей. Она требует тщательного планирования, хорошо разработанных стратегий, обеспечения переподготовки преподавателей, выработки соответствующей процедуры оценки и качественной инфраструктуры.

О происходящей реформе образования высказывается ряд специалистов. Из доступных источников вытекает, что большинство из них реформу хвалит или указывает на её положительные черты. Существуют и такие, которые о реформе высказываются критически.

Единый государственный экзамен (ЕГЭ) является одним из наиболее значительных изменений, установленных в рамках реформы образования. Он представляет собой форму объективной оценки качества подготовки лиц, усвоивших образовательные программы среднего (полного) общего образования (Положение о формах и порядке проведения государственной (итоговой) аттестации обучающихся, освоивших основные общеобразовательные программы среднего (полного) общего образования, 2008). После длительного периода проверки был введён как обязательный с 2009 г.

С точки зрения международного исследования PISA Россия не является конкурентоспособной и главные проблемы PISA видит в следующем: неспособность учеников использовать свои знания в незнакомых ситуациях, работать с информацией, получать её из текста и интерпретировать.

Основными приоритетами российской образовательной политики являются качество, доступность и эффективность. Для конкурентоспособности России необходимо, чтобы её жители имели: а) высокий средний уровень функциональной грамотности; б) основы знаний из области математики, статистики и научной методологии; в) способность наблюдать процессы, анализировать их, интерпретировать результаты и предвидеть действия; г) знания о мире; д) способность работать в коллективе; е) активность; ж) способность нести ответственность за свои решения и поступки; з) способность постоянно учиться и приспосабливаться к изменениям.

Для эффективности образовательной системы как целого важным является образование одинаковых условий для всех. Ключевым моментом для хорошего и своевременного старта детей является посещение дошкольных учреждений, соответствующая доля детей и учителей. Важную роль играют расходы на ребёнка, существование независимой системы стандартизированных экзаменов и адекватная зарплата преподавателей, независящая от размера класса (Максимович, 2009; 2010).

Для повышения экономической эффективности функционирования образовательной системы в условиях редуцирования финансовых источников является необходимым, прежде всего, осуществить оптимизацию расходов, что является одной из неотложных задач. Оптимизация расходов связана с разработкой и введением рациональных систем нормативов, основанных на государственных образовательных стандартах общего образования. Второй блок задач для обеспечения экономической эффективности образовательной системы представляет собой создание условий для включения дополнительных внебюджетных средств.

Как ответ на современные вызовы и неизбежность обеспечить потребности инновационной экономики, касающейся кадров, в России в 2005 году был принят и реализуется народный проект «Образование», направленный на комплексную модернизацию образовательной системы на всех уровнях.

Литература

ADAMKA, P. – ČUMOVÁ, O. – ZELENICKÁ, E. 2007. Россия – прошлое и настоящее. 1. vydanie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007. 158 s. ISBN 978-80-8094-128-4.

- ADAMKA, P. 2011. Политическая система Российской Федерации. 1. vydanie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011. 70 s. ISBN 978-80558-0012-7; CD ROM.
- ADAMKA, P. 2011. Ruská publicistika (jazyk). 1. vydanie. Nitra. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011. 108 s. ISBN 978-80-8094-838-2.
- VALČEK, P. 2011. Slovník teórie médií. 1. vydanie. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2011. 351 s. ISBN 978-80-8119-042-1.
- ВАСИЛЬЕВА, Л. Н. 2005. Сохранение позиций русского языка как фактор обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. In: Юридическое образование и наука", 2005, N 3. [on-line]. Режим доступа: <<http://www.budzhet.lawmix.ru/comm/9090/>>.
- ГРЕЙСОН, Д. К. – О'ДЕЛЛ, К. 1990. Теория экономического развития: системно-синергетический подход. Москва: «Наука», 1990. 848 s. ISBN 5-279-02933-5.
- ГОСУДАРСТВЕННЫЙ институт русского языка имени А. С. Пушкина. [on-line]. Режим доступа: <<http://www.pushkin.edu.ru/index.php?m=070101>>.
- ДВУЯЗЫЧНОЕ образование в школах Российской Федерации, 1999. [on-line]. Режим доступа: <http://zapravakbr.ru/newfile_33.htm>.
- ILICEVA, L. – KOMAROVSKIJ, V. – PROROK, V. a kol. 2013. Rusko ve 21. století. Politika, Ekonomika, Kultura. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeňek, 2013. 515 s. ISBN 978-80-7380-436-7.
- JEŽKOVÁ, V. – WALTEROVÁ, E. – ABANKINA, T. – ABANKINA, I. 2013. Školní vzdělávání v Ruské federaci. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2013. 230 s. ISBN 978-80-246-2206-4.
- ЛИФЕРОВ, А. П. – ВОРОНОВА, О. Е. 2009. Русский язык в парадигме современного образования: социокультурный и геополитический аспекты // Педагогика, 73, 2009, № 2, с. 3 – 11.
- МАКСИМОВИЧ, О. 2009. Вам улыбнулась удача. Вы сдаёте PISA, 2009. [on-line]. Режим доступа: <<http://www.uf.ru/archive/27797>>.
- МАКСИМОВИЧ, О. 2011. На просторах PISA Россия столкнулась с базовый порог, 2011. [on-line]. Режим доступа: <<http://www.ug.ru/article/51>>.
- ПОЛОЖЕНИЕ о формах и порядке проведения государственной (итоговой) аттестации обучающихся, освоивших основные общеобразовательные программы среднего (полного) общего образования, Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, 2008. [on-line]. Режим доступа: <<http://mon.gov.ru/dok/akt/5128/>>.

- ПРОЕКТ концепции развития поликультурного образования в Российской Федерации, 2010. [on-line]. Режим доступа: <<http://mon.gov.ru/work/vosp/dok/6988/>>.
- РОМАШКИН, В. В. 1999. Языковая реформа в Российской Федерации // Алтай и Центральная Атика: культурно-историческая преемственность, Горно-Алтайск, 1999, с. 29 – 38. [on-line]. Режим доступа: <<http://www.philology.ru/linguistics2/romashkin-99.htm>>.
- РОССИЙСКОЕ образование в контексте международных показателей: Сопоставительный доклад. Москва: «АСПЕКТ ПРЕСС», 2003. 48 с.
- РОССИЯ, Российская Федерация. [on-line]. Режим доступа: <<http://www.russiafederation.ru/>>.
- РОССИЯ – Китай: образовательные реформы на рубеже XX – XXI вв.: Сравнительный анализ. Отв. ред. Боровская, Н. Е., Вориненков, В. П., Сяомань, Ч.: Москва: Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена, 2007, с. 138 – 180. [on-line]. Режим доступа: <<http://www.herzen.spb.ru/main/>>.
- РЫБАЛКИНА, С. В. – ФОМИН, В. С. – СЕМИКОЛЕННЫХ, Н. Л. 1997. Компенсация дефицита двигательной активности у школьников на основе учёта их функциональной подготовленности // Физическая культура № 3, 1997. [on-line]. Режим доступа: <<http://lib.sportedu.ru/Press>>.
- SCHMIDT, G. 2010. Russische Föderation. In: H. Döbert, W. Hörner, B. von Kopp, R. Reurter (Hrsg.). Die Bildungssysteme Europas, 2010, s. 619 – 643.
- ФЕДЕРАЛЬНЫЙ базисный учебный план и примерные учебные планы для образовательных учреждений Российской Федерации, реализующих программы общего образования. Начальное общее и основное общее образование. Среднее (полное) общее образование. [on-line]. Режим доступа: <http://window.edu.ru/window/lib-rary?p_id=39309>.
- ФЕДЕРАЛЬНАЯ целевая программа „Русский язык (2006 – 2010 гг.). [on-line]. Режим доступа: <<http://mon.gov.ru/work/zakup/program/22/>>.
- ČMEJRKOVÁ, S. – HOFFMANNOVÁ, J. (eds.) 2003. Jazyk, médiá, politika. 1. vydání. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3.
- ШИМОНИНА, Н. В. 2006. Национально-русское двуязычное общее среднее образование в поликультурном Северо-Кавказском регионе, 2006, Диссертационная работа. Пятигорск, РУ. [on-line]. Режим доступа: <www.lib.ua-ru.net/diss/cont/219196.html>.

Autori

Mgr. Pavol Adamka, PhD., Jazykové centrum, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: padamka@ukf.sk.

Doc. PhDr. Marwan Al-Absi, CSc., Katedra manažmentu kultúry a turizmu, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: malabsi@ukf.sk.

PhDr. Eva Al-Absiová, PhD. Jazykové centrum, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: ealabsiova@ukf.sk.

PaedDr. Pavol Burcl, PhD., Jazykové centrum, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: pburcl@ukf.sk, pavolburcl@yahoo.com.

Mgr. Kristián Čechmánek, Katedra teórie práva a ústavného práva, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Kollárova 10, 917 01 Trnava, Slovenská republika, e-mail: k.cechmanek@gmail.com.

Doc. PaedDr. Ján Gallo, PhD., Katedra rusistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: jgallo@ukf.sk.

Mgr. Jana Kozmonová, Katedra žurnalistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Štúrova 9, 811 02 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: jana.kozmonova@gmail.com.

Doc. PhDr. Gabriela Magalová, PhD., Katedra slovenského jazyka a literatúry, Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita, Priemyselná ul. 4, 918 43 Trnava, Slovenská republika, e-mail: gabriela.magalova@truni.sk.

Mgr. Marián Macho, PhD., Katedra slovenského jazyka, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovenská republika; School of European Languages and Cultures, Beijing Foreign Studies University, 2 North Xisanhuan Avenue, 100089 Beijing, China, e-mail: mmacho@ukf.sk.

Mgr. Renáta Machová, PhD., Jazykové centrum, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika; Slavisches Institut der Universität zu Köln, Weyertal 137, 50931 Köln, Germany, e-mail: rmachova@ukf.sk.

Mgr. Lenka Michelčíková, PhD., Jazykové centrum, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: lmichelcikova@ukf.sk.

Doc. Mgr. Anna Petříková, PhD., Inštitút rusistiky, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov, Slovenská republika, e-mail: apetrikova0@gmail.com.

Doc. Daniela Petříková, PhD., Katedra anglistiky, Filozofická fakulta, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Nám. J.Herdu 2, 917 01 Trnava, Slovenská republika, e-mail: petrikova77@gmail.com.

Mgr. Tomislav Potocký, Katedra jazyků, Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., Estonská 500, 101 00 Praha 10, Česká republika, e-mail: potockyt@seznam.cz.

Doc. Olga Ruda, PhD., Department of English Philology, Faculty of Foreign Languages, Ivan Franko National University of Lviv, Universytetska St., 1/435, 79000 Lviv, Ukraine, e-mail: olharu@yahoo.ca.

Mgr. Martina Szabóová, PhD., Jazykové centrum, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: mszaboova2@ukf.sk.

Prof. PaedDr. Elena Zelenická, PhD., Jazykové centrum, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika, e-mail: ezelenicka@ukf.sk.

Jazyk – kultúra – spoločnosť (vzájomné súvislosti) 2

Zodpovedný redaktor: Mgr. Pavol Adamka, PhD.
Vedecký redaktor: Prof. PaedDr. Elena Zelenická, PhD.
Technický redaktor: Helena Vozňáková
Návrh obálky: Mgr. art. Dominika Balková
Vydanie: prvé
Rok vydania: 2014
Rozsah: 148 strán
Náklad: 100 kusov
Vydavateľ: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

ISBN 978-80-558-0698-3

